

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

3-662

ASKOV LÆRLINGE

ÅRSSKRIFT 1962

UDGIVET AF
ASKOV HØJSKOLES ELEVFORENING
FEBRUAR 1963

M E D D E L S E R

Bemærk:

Kontingentet (mindst 5,50 kr.) bedes indbetalt på medfølgende girokort. Har man skiftet navn og adresse, bedes dette meddelt på afsenderkuponens bagside, da det ellers er umuligt at finde navnet i vort kartotek.

Kontingent, der ikke er betalt inden 1. april, vil blive opkrævet gennem postvæsenet med tillæg af porto.

Af forskellige grunde aflyses i år sommerens elevmøde og henlægges til efterårsmødet den 7.—10. september. Alle gamle elever af ældre og yngre årgange indbydes til dette møde. Særlig indbydes som jubilarer til søndag den 8. september elever af følgende årgange: somrene 1938, 1923, 1913 og vintrene 1938—39, 1923—24, 1913—14.

Jørgen Bukdahl

SPEJLING OG
REALITET

*En bog, der vil berede Jørgen Bukdahls
mange læsere den største glæde og berigelse.
240 sider i format og på papir som dette
cirkulære. Kr. 28.75
Benyt venligst bestillingskuponen på 4. side.*

GYLDENDAL

1962

DANMARKS LÆRERHØJSKOLE
BIBLIOTEKET

FORFATTERENS FORBEMÆRKNING TIL BOGEN

Efter den sidste verdenskrig er det 19. århundrede med dets trygge udviklingstro, dets personlighedskult for alvor blevet en fortid, som vi næppe længere har opgørets levende forbindelse med. En strukturforandring er foregået, ikke alene i det ydre, i samfundene og deres forhold til hinanden, men også i det indre, i selvforståelsen som den får udtryk i moderne kunst, lyrik og musik. I det følgende er det hensigten at indkredse denne strukturforandring ved at analysere nogle af de forfatterskaber og enkeltværker, hvori den kan spores tydeligst.

I grunden drejer det sig om en helt ny fornemmelse af den enkeltes muligheder i verden. Den stolte følelse af at være et suverænt individ – det europæiske menneskes hovmod – er blevet grundigt undermineret, indefra som udefra. Indefra ved mødet med det nazistiske barbari, som den europæiske civilisation avlede i sin midte – udefra ved nye folks rejsning. Ikke blot er vi klemmt inde mellem sovjetisk kommunisme og amerikansk kapitalisme. Men også de såkaldte primitive folkeslag har frigjort sig fra kolonivældet og bygger nye stater op.

Det var den tyske filosof Edmund Husserls (1859–1938) og efter ham eksistensfilosoffernes bedrift at nedbryde menneskets hovmodige fornemmelse af at være en suveræn bevidsthed og vise, at det faktisk befandt sig ude i en verden, prigsivet tingene og andre mennesker. Næsten og Døden – og ikke den ideale bevidsthed – var livets horisont.

Det var Vilhelm Grønbechs indsats at gennemhulle myten om de primitive og således udlevere det europæiske hovmod til medlidende foragt.

Derfor må eksistensfilosofien og Grønbech tages med som baggrunden for den nye situationsbevidsthed.

Nazismen åbnede øjnene for det farlige i den suggestion og propaganda, der spillede på følelser og ønsker. Men måske endnu farligere for menneskets sunde sans og selvstændighed er den intellektuelle suggestion, som kommunismen udøver. Med Sovjetruslands position efter sidste krig er kommunismen virkelig blevet en ud-

fordring og en fare. Det gælder da om at forstå dette Rusland indefra, at få blik for, hvordan kommunismen kan omtåge intellektet som førhen nazismen følelsen og fatte, hvorledes den bliver en dødscelle for mennesket.

Bogen rummer tre ruslandskapitler, et om den slavofile bevægelse som forudsætningen for Sovjetrusland, et om Lenins forhold til det marxistiske system og et om Pasternaks billede af kommunismen som påbudt „statsreligion“.

Hvordan fastholde en tro på mennesket efter det barbari, vi oplevede? Gives der en ny humanisme efter den gamles sammenbrud? I analyserne af en række forfattere – Nis Petersen, Martin A. Hansen, H. C. Branner, Willy-August Linnemann, Henrik Pontoppidan og sidst men ikke mindst Thomas Mann – vil det ses, hvordan menneskets dæmoniske side, dets ondskab, men da især dets fejhed og usselhed, erkendes, – det misforhold, som alle livsmuligheder er mærket af, og som mest indtrængende er blevet skildret af Søren Kierkegaard. Efterkrigstiden medbringer de forudsætninger, der åbner for Kierkegaards anliggende – og det er ikke underligt, at netop han har fået sin verdensrenæssance i disse år. Hans beskrivelse af menneskets situation vil ledsage os i mange af de følgende analyser og være temaet for et selvstændigt kapitel.

Se indholdsoversigt næste side

Indholdet af Spejling og Realitet

Omstændighederne ved en ny tids fødsel	11
Litterært-filosofisk kaleidoskop.	
Videnskaben og profeten	38
Vilh. Grønbech.	
Kreml og en verdensmission	66
Det nationale Rusland.	
Den intellektuelle suggestion	99
Marxismen og Lenin.	
Tilfrosset tøbrud	107
Pasternak og hans skæbne.	
Profeten og fædrelandet	130
Søren Kierkegaard.	
Humanismens krise	166
H. C. Branner, Martin A. Hansen, Nis Petersen, Willy-August Linnemann.	
Don Quijotes skygge	206
Henrik Pontoppidan.	
Sygdommen til døden	216
Thomas Mann.	

Til

boghandler

Undertegnede bestiller herved:

Jørgen Bukdahl: *Spejling og Realitet*. Kr. 28.75

pr. kontant på min konto

Navn _____

Stilling _____

Adresse _____

ASKOV LÆRLINGE

ÅRSSKRIFT 1962

UDGIVET AF
ASKOV HØJSKOLES ELEVFORENING
FEBRUAR 1963

Hvis sandheden om vort liv ikke var i Kristus —

En juletale 21. december 1962.

I en af de myter der i Det gamle testamente drejer sig om verdens skabelse fortælles der også om klodernes tilblivelse. Først skabtes de to store lys, solen og månen — og derefter alle de andre lys. De skabtes af flere grunde, men især fordi de skulde holde styr på tiden. Herren kaldte på dem og satte dem op under himlen, og han anviste dem deres baner, for at de skulde være tegn til fastsættelse af højtider, dage og år. Således skabte Gud tiderne, men størst iblandt disse var højtiderne.

Man får det indtryk, når man læser videre i Det gamle testamente, at israelitterne bevidst eller ubevidst har haft en forestilling eller en fornemmelse af at der var tre slags tider. Der var for det første den himmelske tid. Den fastsættes af stjerner og kloder, der udmåler himmeltiden med stor nøjagtighed. Himmeltiden er altid den samme; den følger sit løb med samme nøjagtighed som den hvormed solen følger sin bane. Men nede på jorden findes der en anden slags tid. Hver plante har sin tid, og hvert dyr har sin tid; når deres tid er til ende, visner de og forgår. Og det samme gør menneskene; også mennesket har sin tid; når et vejr farer hen over ham, hedder det, er han ikke mere, og hans sted får ham ikke at se igen. Som græs er menneskets dage.

Men foruden disse to former for tid, den himmelske og den jordiske, findes der en tredje, nemlig højtiden. Når højtiden kommer, bliver de to andre tider sat ud af kraft, tiden i stjernerne og tiden på jorden blandt mennesker, dyr og planter. De smelter sammen og bliver til ét. Eller

de ophæves, og man mærker dem ikke mere. En uforklarlig mægtighed overvælder alle, når højtiden indfinder sig; alle gribes af de samme tanker, den samme trang til at forstå hinanden, den samme trang til taknemlighed — taknemligheden over bare det at være til. Det er som alles tanker med ét falder i slag, falder ind i samme rytme, eller hvordan man nu vil udtrykke det. Alle veed det samme, veed at højtiden igen er kommet over jorden og kommet over menneskene.

Højtiden fejrer alle menneskelige modsætninger til side og helliger alle. Alle er hellige, ikke på grund af deres dyder eller fromhed, men fordi højtiden er over dem. Der er i højtiden ingen forskel på gode og onde, troende eller ikke troende; de er alle overvældet af den samme mægtighed, grebet af den samme virkelighed, en virkelighed som den der omtales af en vismand fra middelalderen der siger: »Når jeg tænker på Guds rige, bliver jeg tavs; dets storhed får mig til at tie, thi Guds rige det er Gud selv i al hans herlighed«. Højtid er med andre ord dette at tiden ikke er mere bare som tid eller udstrækning. Der er noget andet i stedet, en magtfuldhed der giver øjeblikket fylde og vægt, en nåde der behersker alt, behersker mennesket i dets forhold til sig selv og i dets forhold til andre — som i Mozarts Requiem, hvor basunen sætter ind, så de døde vågner i deres grave, og alle samles for Herrens trone.

Der har været epoker i menneskehedens historie, hvor denne oplevelse af højtiden ikke just var en selvfølgelighed, men var den givne forudsætning for at livet overhovedet kunde leves. Det kender vi fra det ældste Israel og fra det ældste Hellas, og vi kender det fra senere tider, fra middelalderens mysteriespil og hellige handlinger. Men hos os er det anderledes. Blandt moderne mennesker i Europa er højtiden noget næsten ukendt; og det er den både blandt katolikker, protestanter og ateister, eller hvad man nu ellers vil anse sig selv for at være. Vi har også vore højtider; vi har jul, påske og pinse. Men højtiden er ikke mere hvad den var engang, ikke mere dette at menneskers tanker falder i slag, ikke mere dette at alle, også de bedrøvede, også

toldere og syndere, også de der føler sig forkastede eller fordømte, oplever at nu er det godt at leve.

Og dog er julen måske for så vidt en undtagelse som den julestemning der i regelen indfinder sig ved juletid, i hvert fald for manges vedkommende, ikke bare er en stemning, men også er en anelse — en anelse om hvad julen kunde have været, hvis den stadig havde været en højtid. Der er folk i vore dage der hader julen. Og enkelte er der også der siger hvorfor. De hader den fordi den ingenting er. Eller rettere, fordi den kunde have været noget men ikke er det. De hader den fordi den vækker forventning om noget, om højtid, men så alligevel er noget helt andet, noget der drukner i reklame, forretning og udstillingshalløj, og i en masse fromt hykleri, i en masse løgnagtig næstekærlighed. De hader den fordi de ikke er i stand til at opleve den som andet end som en dyb og alvorlig skuffelse.

Men også på den måde kan julen altså gøre sig bemærket. Også på den måde mærkes det at julen er anderledes end det meste andet vi kender. Der er noget ved den der vækker anelse til live om en virkelighed der rækker ud over tiden, og ud over de modsætninger vi ellers lever, af hvad art de end er. Netop skuffelsen viser hvor alvorlig denne anelse kan være.

Der er på dette punkt et nært slægtskab mellem julen som fest og den person hvis navn i næsten to tusind år har været knyttet sammen med julen. Julen er som bekendt ældre end kristendommen. Også i den hedenske tid holdt man jul. Det gjorde man i oldtidens Romerrige, f. eks. i Mithrareligionen, og det gjorde man heroppe i det gamle Norden. Julen var dengang en fest for solen, der blev født på ny. Og da kristendommen kom til Norden, blev man stadig ved at holde jul, men med et nyt indhold. Mens julens indhold tidligere havde været en slags naturbegivenhed, blev den nu et menneske — et menneske om hvem det blev fortalt at han på én gang var et helt almindeligt menneske, og at han dog samtidig var tidernes midtpunkt. Man sagde om ham at han var livets sol og verdens lys.

I mange henseender tænker vi i dag ikke så lidt ander-

ledes end man gjorde for tusind år siden, da kristendommen kom til Norden. Vi tænker anderledes om himlen og jorden og menneskelivet og mange andre ting. Og vi tænker anderledes om manden fra Nazareth. Den gang kaldte man ham for Hvide Krist og forestillede sig ham som en høvding omgivet af apostlene som en hird. Men den lighed er der imellem den gang og nu, at også vi gør os vore tanker om ham. Han er ikke blevet glemt i løbet af de tusind år der er gået. Af en eller anden grund har det ikke været muligt at komme af med ham. Hvad vi end mener om ham, bliver han ved med at være imellem os, og bliver ved med at være på den eftertrykkelige måde at det spørgsmål stadig på ny melder sig: om han er den der skal komme eller vi skal vente en anden. Vi hører i de evangeliske beretninger om de mennesker der var hans samtidige, at man havde helt modsatte meninger om ham; vi hører om toldere og syndere at de sad til bords med ham, og at de bagefter var vis på at de havde siddet til bords med hinanden i Guds rige; og vi hører om andre at de var forarget på ham og mente at han var i den ondes tjeneste. Men det fælles var der mellem disse modsætninger, at ingen kunde forholde sig til ham i ligegyldighed. For dem alle blev det spørgsmål brændende, når de mødte ham, om han var den forventede eller han ikke var det, om hans budskab var et evangelium eller det modsatte.

Og det samme kan være tilfældet i dag. Heller ikke i dag er det muligt at blive fri for den virkning der udgik fra hans person. Også for et nutidsmenneske kan det spørgsmål blive brændende, om han er den der skal komme. Det brændende er ikke det dogmatiske ved spørgsmålet, men det menneskelige og det personlige. De dogmatiske formuleringer har i vore dage vist nok efterhånden mistet deres magt over de fleste. Mens disse formuleringer uden tvivl har været til hjælp for mennesker tidligere, er de i dag for manges vedkommende snarere egnet til at gøre spørgsmålet om evangeliet til et fjernt og uvedkommende spørgsmål. Derimod hænder det at spørgsmålet igen bliver brændende for den der på en eller anden måde — som Søren

Kierkegaard udtrykker det — er blevet samtidig med Kristus, altså for den der forholder sig til ham på samme måde som de toldere og syndere og farisæere der ikke vidste andet om ham, end at han var tømmermandens søn fra Nazareth.

Det var f. eks. tilfældet med den russiske digter Dostojevski, der på et tidspunkt hvor han ikke mente om sig selv at han var kristen, og ikke engang vidste om han troede på Gud, alligevel ikke kunde frigøre sig fra Kristusskikkelsen. Han taler om det i et brev fra 1854, skrevet mens han opholdt sig i Sibirien som zarens straffefange. Han skriver om mange ting i dette brev, stilet til en kvindelig slægtning. Men efter at have fortalt om den daglige tilværelse i fangelejren giver han sig næsten uden overgang til at tale om sig selv på en meget personlig måde. Der er øjeblikke, hvor man er helt alene, skriver han, øjeblikke hvor man helt oprigtigt prøver sig selv, og prøver værdien af det liv man har levet — i sådanne øjeblikke kan det hænde, skriver han videre, at man kommer til at tørste efter troen som det tørre græs tørster efter vand. Og ofte finder man måske også virkelig troen, fordi man i ulykken får en klarere erkendelse af sandheden. Om mig selv kan jeg kun sige Dem, skriver han derefter, at jeg er et ægte barn af min tid, et tvivlesygens og mistroens barn, og det vil jeg sandsynligvis blive ved med at være til mine dages ende. Hvor har jeg ikke været pint — og hvor pines jeg ikke stadig — af denne brændende længsel efter troen, og det mærkelige er at jo flere argumenter jeg finder der modbeviser troen, des heftigere bliver længselen. Alligevel bliver der undertiden skænket mig øjeblikke af fuldkommen ro, og i sådanne øjeblikke har jeg formuleret min trosbekendelse. Denne trosbekendelse er mig klar i hvert enkelt punkt, og den er mig hellig. Den lyder i al sin enkelthed sådan: Jeg tror at der ikke findes noget der er skønnere, ikke noget der er dybere, ikke noget der er så dragende, ikke noget der er så sandt, så klogt, så modigt, så fuldkomment som Jesus Kristus. Atter og atter fyldes jeg ved tanken om ham med en brændende kærlighed, og jeg siger til mig selv at hans lige ikke

blot ikke findes, men heller ikke kan findes. Ja, jeg siger mere endnu: hvis nogen bragte mig beviset for at sandheden om vort liv ikke er i Kristus, og hvis sandheden virkelig ikke var i Kristus, så vilde jeg dog heller være med Kristus end med sandheden.

Så overvældet er Dostojevski altså af Kristusskikkelsen, af hans person, hans liv og skæbne, at han hellere vil være med Kristus end være med noget andet han kender, hellere vil lide skibbrud og gå til grunde sammen med Kristus end sejre og opnå succes sammen med noget andet, om det så er selve sandheden. Hvorfor han vil det, er det tydelig nok ikke let for ham at forklare. Han bruger en række poetiske udtryk, der ikke er ment som forklaringer, og endnu mindre som læresætninger, men alligevel er betydningsfulde, fordi de er umiddelbare udbrud for den værgeløshed hvori han befinder sig over for menneskesønnen.

Alligevel er der ingen tvivl om hvad det er der i dette forhold har gjort Dostojevski værgeløs. Han nævner det selv senere i en af sine store romaner, han nævner medfølelsen. I Kristus har medfølelsen åbenbaret sig, og åbenbaret sig på en sådan måde at den ikke bare er i stand til at vække beundring og forbavselse, men på en sådan måde at den giver ny mulighed for at leve. Medfølelse er hvad ethvert menneske behøver, det er hvad den fortvivlede behøver, og det er hvad den overmodige behøver. Uden medfølelse er mennesket dømt til ensomhed; for hvem er så ensom som den hvem ingen har medfølelse med.

Men det var Dostojevskis overbevisning — og det er hvad også juleevangeliet forkynder — at i Kristus har medfølelsen åbenbaret sig, en medfølelse der ikke bare er en form for sentimentalitet men en form for skæbnefællesskab, en medfølelse der er en åbenbaring af Guds eget sindelag i denne verden, og ikke bare af hans sindelag, men af ham selv i al hans mægtighed.

Men så er det Dostojevski tilføjer, — og det er hvad også et nutidsmenneske måske kan være tilskyndet til at tilføje for egen regning — at hvis det skulde ske at dette ikke er sandt, hvis sandheden skulde vise sig at være noget andet

end Kristus, hvis sandheden skulde være den at der ingen Gud er, og at alt — både hvert enkelt menneske og menneskeslægten som helhed — er bestemt til at udslettes og gå til grunde, så *er* medfølelsen der dog trods alt; og det vil sige at Kristus er der. Og hvad sandheden end måtte være — hvis det skulde vise sig at den er i strid med Kristus, da kan man måske være tilskyndet til som Dostojevski at sige: så vil jeg hellere være med Kristus end med sandheden; for jeg kan ikke undvære medfølelsen. Hvis ingen havde medfølelse med mig, vilde jeg dø. Måske det også er derfor man ikke kan lade være at tro at medfølelsen er guddommelig, ja at det er den usynlige selv der åbenbarer sig i medfølelsen, åbenbarer sig i manden fra Nazareth, om hvem det jo hedder i de evangeliske beretninger at han er et modsigelsens tegn i denne verden, et tegn til oprejsning for den der ikke kan leve uden medfølelse, og et tegn til forargelse for den heroiske farisæer der mener at kunne være sig selv nok.

Det spørgsmål melder sig undertiden for et nutidsmenneske, under hvilket billede det i dag er muligt at opfatte Gud. Det må sikkert indrømmes at det som verden i dag er indrettet ikke er let at opfatte ham som den almægtige, hvis vilje sker i alle ting. Tilværelsen er jo i dag i den grad behersket af teknik og planøkonomi at der ikke er mange mellemrum tilbage, hvor et indgreb fra oven eller andet steds fra lader sig tænke. Hvis man henviser den almægtige til at leve i disse mellemrum, vil det ikke vare længe, før den dag oprinder, da også det sidste mellemrum lukker sig. Der findes jo da heller ingen i dag, ikke engang den frommeste iblandt os, der regner med den almægtige, når han skal disponere over sin praktiske tilværelse, sin forretning, sit landbrug, sine penge, sin bil eller hvad det nu kan være. Hvis en forretningsmand i dag vilde drive forretning efter urentable metoder i tillid til at det nok skulde gå, fordi han tror på den almægtige, vil det før eller senere ende galt. Det er en kendsgerning at det enkelte menneske i dag bliver mere og mere magtesløst over for hele den planlægning af vor tilværelse der foregår både i Øst

og Vest, blot under lidt forskellige navne — det ene sted kommunismen, det andet sted fællesmarkedet. Mennesket som den hjælpeløse og magtesløse, mennesket som den der er kastet ind i tilværelsen og overladt til sig selv, mennesket som den hvis dybeste trang i denne magtesløshed er trangen til medfølelse — det er i dag vort billede af mennesket. Og menneskesønnen som den der blev kasseret af de effektive, af de fromme og ufejlbarlige, som den der led nederlag men midt i nederlaget blev en åbenbaring af medfølelsen — denne magtesløse, så magtesløs som nogen anden, han er vort billede af Gud. Og noget andet billede har vi ikke i dag. Imponerende er billedet ikke, og dog er det et billede hvorfra der også i dag udstråler lys over verden, et lys der kan give os en anelse om hvad det var at holde jul, den gang julen var en højtid, den gang det var en naturlig ting at hylde menneskesønnen som Guds enbårne: »Hosianna, milde Davids søn, vor ærenpris og tusindskøn, o, måtte dog den ganske jord nu blive til et syngekor, al verden til en helligdom, fordi Guds søn til jorden kom«.

Knud Hansen.

7.-10. 1885 — Niels Bohr — 18.-11. 1962

Den berømteste danske videnskabsmand i aarhundreder, den største fysiker i vor tid, det elskeligste menneske, vi har mødt, er gaaet bort.

Den lærde professor kunne synes at staa folkehøjskolen og det folkelige oplysningsarbejde fjernt; men ved det første nordiske sommeruniversitet i 1951 bragte Niels Bohr fra Askov højskoles talerstol den smukkeste hilsen og hyldest til folkehøjskolen, jeg nogensinde har hørt. Han tog sit udgangspunkt i Paul la Cours og Jac. Appels: »Historisk Fysik«.

Niels Bohr har selv karakteriseret videnskabsmandens arbejde i følgende stilfærdige ord: »At være med til at løfte en flig af det slør, hvorunder sandheden skjuler sig, og maaske derved komme paa spor efter en dybere sammenhæng end den, som umiddelbart frembyder sig, er al den lykke, der kan gives en forsker.« Den lykke oplevede Niels Bohr i fuldt maal. Som i sin tid Newton gjorde det, bragte han ikke blot selv nye erfaringer til den samlede sum af viden, men han bragte orden og sammenhæng i andres iagttagelser.

Allerede i min studentertid vidste vi, at brødrene Bohr var drabelige fodboldspillere. Og det var vel, hvad man herhjemme vidste om dem, selv efter at de begge havde vundet international berømmelse.

Faderen, prof. Chr. Bohr, var en betydelig videnskabsmand. Moderen var født Adler — af jødisk bankerslæggt. Stamtavlen var i orden, og milieuet var det ikke mindre. Fysiologen Chr. Bohr og fysikeren Chr. Christiansen boede dør om dør paa »Den polytekniske Lærestalt«. De to var venner, og to andre — filosofen H. Høffding og sprogforskeren Vilh. Thomsen — sluttede sig til. De fredage, hvor

der ikke var møde i »Videnskabernes Selskab«, samlede de fire venner skiftevis i hinandens hjem til the og samtale, hvor de hjemmeværende børn lyttede til. Baade Niels Bohr og højskolemanden C. P. O. Christiansen har senere fortalt om, hvad disse aftener betød for dem.

Niels Bohr ville være fysiker og blev allerede som ung student assistent hos prof. Christiansen. Mere betydningsfuldt var det dog, at prof. Christiansen sørgede for, at Videnskabernes Selskab udsatte en prisopgave, som den unge fysiker kunne øve sig paa. Emnet var: »Vædskers overfladespænding«. Niels Bohr blev tilkendt guldmedaljen for afhandlingen, da han var 21 aar.

Ejendommeligt nok var der en anden, der ogsaa løste opgaven og fik guldmedalje for den. Det var vestjyden P. O. Pedersen fra Sig. Den begavede dreng, der blev uddannet til ingeniør paa kongens bekostning og sammen med Valdemar Poulsen lagde grunden til radiofonien og vandt international berømmelse paa sine videnskabelige arbejder over radiobølgernes udbredelse.

Allerede som 26 aarig blev N. Bohr dr. phil. paa en afhandling om: »Metallernes Elektrontheori«. Disputatsen slutter karakteristisk nok med, at doktoranden siger: at der er mange uløste spørgsmaal, men paa det nuværende grundlag kan man ikke komme videre.

Niels Bohr rejste derefter til England til fysikeren Ernest Rutherford, der netop havde paavist, at atomet ikke, som man tidligere havde tænkt sig, var et lille massivt legeme af det paagældende stof, men at atomet kunne lignede ved et solsystem, hvor vægten væsentligt var samlet i atomkernen, men denne kerne havde en udstrækning, der var meget mindre end atomets, idet atomkernen var omkredset af et antal planeter, d. v. s. elektriske smaapartikler — kaldet elektroner.

Der forelaa nu 3 nye og mærkelige opdagelser inden for fysikken. Max Planck havde paavist, at lyset ikke var en sammenhængende strøm af energi, men var opdelt i smaa portioner — kvanter. Og Einstein havde fundet ud af, at tiden og rummet ikke var absolutte størrelser, uafhængige

af hinanden, som Newton havde regnet med, men bundne sammen, saa man strengt taget ikke kunne angive tiden præcist uden ogsaa at angive stedet. Hertil kom saa nu Rutherfords atommodel.

Disse nye opdagelser stemte slet ikke med den klassiske fysik, og de stemte heller ikke overens indbyrdes.

Det blev Niels Bohrs første store bedrift som 28 aarig med sin geniale intuition at sammenfatte disse kendsgerninger og skitsere en helt ny atommodel, der utvungent kunne forklare, hvorfor lysende brint udsender netop det spektrum, som var kendt nok, men hidtil uforklarligt. Niels Bohrs løsning var saa utraditionel, at det fornemme engelske tidsskrift, der fik afhandlingen tilsendt, ikke turde trykke den, inden Rutherford havde sagt god for den.

I aarene 1913—20 arbejdede N. Bohr videre paa sin atommodel, og han formaaede elegant at afvise alle de angreb, der blev rettet mod hans teorier fra mere konservative fysikers side.

I januar 1921 skulle N. Bohr tale i »Fysisk Forening« om sin atomteori, men han holdt ikke det paatænkte foredrag, idet han sagde, at han havde ligget vaagen natten før og nu hellere ville fortælle om de nye tanker han da havde tumlet med. Senere paa aaret kom en mere udførlig redogørelse for resultaterne af den søvnløse nats grublen.

Kemikerne havde forlængst opstillet alle kendte grundstoffer i en lang række, der begyndte med brint og endte med uran, idet de var ordnede efter atomvægt og kemiske egenskaber, men hvorfor grundstofferne dannede en saadan række, vidste man ikke. Nu kunne N. Bohr give forklaringen, idet han paaviste, at det nummer, det paagældende grundstof i rækken havde, var lig med det antal elektroner, der kredsede om atomkernen. Brinten havde kun een »planet«, ilten 8 og uran 92. Og den maade, elektronerne er ordnet paa, bestemmer stoffets kemiske egenskaber.

Da Niels Bohr i 1922 skulle takke for Nobelprisen, kunne han samtidigt meddele, at hans medarbejdere paa det fysiske institut netop havde fundet et nyt grundstof,

der manglede i rækken, nr. 72. Det nye stof fik senere navnet »Hafnium« efter det latinske navn for Danmarks hovedstad.

I 1921 havde N. Bohr faaet gode arbejdsforhold paa det nybyggede fysiske institut paa Blegdamsvejen, og her samledes i de følgende aar dygtige unge fysikere fra alverdens lande omkring Niels Bohr, der baade var deres ven og inspirerende mester. Adskillige af dem har senere faaet Nobelprisen, og mange af verdens ledende fysikere kan i dag tale dansk, som de lærte det under opholdet i København.

I videnskabens historie gaar det ofte saadan, at for hvert problem, der løses, dukker der andre endnu vanskeligere op, og saadan gik det ogsaa her. I den klassiske fysik gaar man ud fra, at naar man f. ex. kender en kugles vægt og beliggenhed og kender de kræfter, der virker paa den, saa kan man beregne, hvordan situationen er efter et seconds forløb — og efter endnu et secund — og saa fremdeles. Imidlertid viste det sig, at denne forudberegning ikke kunne gennemføres i atomets verden eller for de elementarpartikler, hvoraf atomet er bygget op. Populært — men urigtigt — bliver det ofte udtrykt paa den maade, at aarsagssætningen ikke gælder i atomets verden. Hertil kommer, at lyset i en forsøgsrække fremtræder som en bevægelse og i en anden forsøgsrække ligesaa ubestridelig optræder som smaa energiladede partikler — kvanter. For at sammenfatte disse modstridende kendsgerninger har Niels Bohr formet udtrykket: »Den komplementære sandhed«. Det fortælles, at Niels Bohr engang spurgte sine medarbejdere: »Hvad er sandhedens modsætning?« — og selv besvarede spørgsmaalet ved at sige: »Det er klarhed.«

Niels Bohrs opfattelse stemmer unægtelig ikke med den sædvanlige erkendelsesteori, hvor klarheden — evidensen — jo netop er sandhedens kendemærke; men han forstod, at klarheden kun giver een side af sandheden, — kan være, der er en anden, der synes uforenelig med den første og dog er ligesaa berettiget. Og Niels Bohr føjede til: at naar vi maa acceptere, at sandheden i fysikken kan være komplementær, saa maa vi være forberedt paa, at det samme

kan være tilfældet for andre egne af tilværelsen, baade i biologien og psykologien.

Det var ikke alle, der kunne følge Niels Bohr. Det kunne blandt andre hans gode ven, Albert Einstein, ikke. De mødtes i Italien i 1927 ved 100 aars festen for Volta. Niels Bohr skulle ved kongressen gøre rede for sin komplementaritetsteori. Einstein tog afstand, og diskussionen mellem dem fortsatte, saa længe Einstein levede. Einstein spurgte Niels Bohr: »ob der liebe Gott würfelt«? Einstein kunne nok indrømme, at der var modsætninger i fysikken i dag, der ikke kunne forenes; men han haabede, at det kunne ske i morgen. Hans sidste ord i striden var: At det var muligt at give Bohr ret uden logisk modsigelse, men det er i saa stærk modsætning til mit videnskabelige instinkt, at jeg ikke kan opgive at søge efter en mere fuldstændig beskrivelse.« Niels Bohr fastholder, at der intet er at vente efter. Vanskeligheden ved den komplementære sandhed er ikke mangel paa viden, der kan afhjælpes i tidens løb, men at tilværelsen nu engang i sin inderste grund er saadan beskaffen, at sandheden kan være komplementær.

Man kommer til at tænke paa ordene i Math.-evangeliet om døberen Johannes, hvor det hedder, at Johannes er den største blandt kvindefødte; men den mindste i det nye rige er større end han. Einstein evnede ikke at gaa ind i det nye rige, som Niels Bohr aabnede porten til, og det er forstaaeligt. Einstein havde genialt udbygget og afrundet Newtons vældige værk, og nu kunne det vel være nok.

*

Ved et møde paa den internationale højskole, hvor Bohr havde talt om den komplementære sandhed i fysikken spurgte han mig under en personlig samtale bagefter: »Tror De ikke, at den gamle strid mellem determinister og indeterminister nu kan afblæses? Er ikke den frie vilje paa den ene side og det, at alt sker med nødvendighed, paa den anden side komponenter i den samme komplementære sandhed? Jeg kunne kun opfordre ham til at arbejde videre med den filosofiske side af sagen; men han sagde: »Jeg er ikke filosof. Den side af sagen maa andre klare.«

Ved det første nordiske sommeruniversitet i 1951 var der egentlig lagt op til et opgør med Niels Bohr som filosof, men hans foredrag var paa en gang saa varsomt og saa vægtigt, at kritikerne ikke rigtig kunne faa luft under vingerne. Efter mødet spurgte Niels Bohr: »Maa jeg ikke komme til Askov for at tale til eleverne? De er friske og ufordærvede, de vil forstaa mig. Professorerne, de er stivnede i den gamle tilvante tankegang, dem er der intet udkomme med.« Jeg svarede naturligvis: meget gerne. Da jeg senere spurgte, hvornaar han ville komme, havde han dog ikke tid, og sidste gang, jeg spurgte, sagde han: »Jeg kommer ikke«, og med sit undskyldende og uimodstaaelige smil tilføjede han: »Jeg er jo ikke en af jeres.« Jeg kunne trøste ham med, at der kræves ikke nogen bestemt livsanskuelse for at føre ordet paa højskolens talerstol. Iøvrigt var jeg da helt indforstaaet med, at Niels Bohr maatte bruge tid og kræfter til de opgaver, som alene han kunne magte. Holde foredrag er der saa mange, der kan.

Med glæde mindes jeg et besøg i æresboligen paa Carlsberg. Efter kaffen gik vi i haven i 2—3 timer i ivrig samtale. Emnet var det, der nok laa Niels Bohr mest paa sinde: Den nye fysiks indflydelse paa livssynet. I korte træk var Niels Bohrs tankegang som følger: »Den fysiske aarsagstænkning har mekaniseret ikke alene de ydre former for den menneskelige tilværelse, men har ogsaa bredt sig ind over de omraader, vi plejer at kalde de aandelige, og har skabt en verden, der fylder os med dyb ængstelse for menneskeslægtens fremtid. Hvis denne mekaniske opfattelse nu var den sidste og endelige sandhed, var der jo intet at gøre, men naar den nyere fysik nu taler et helt andet sprog, saa er det jo egentlig forfærdeligt. Hvad skal vi gøre for at udbrede kendskabet til den nye tænkemaade, at den kan komme til at præge menneskers sind, inden det er for sent?« Jeg kunne jo kun betone, at nu gjaldt det mindre den videre udvikling af fysikken end de filosofiske konsekvenser af det allerede vundne — og bad ham skrive og udgive mest muligt af hans egne overvejelser i saa henseende. Han sagde, at han ogsaa arbejdede med det. I 1957 kom saa

bogen: »Atomfysik og menneskelig erkendelse«, der rummer, hvad han kunne og ville give af filosofiske overvejelser. Niels Bohr var ængstelig for at blive anset for mystiker og bange for at blive taget til indtægt for billige løsninger af spændingen mellem tro og viden. Men alligevel er der i disse afhandlinger syner med vældige perspektiver. Kendt er hans eksempel med kærligheden og retfærdigheden i det menneskelige samvær, der udelukker hinanden og dog begge maa fastholdes. Da Niels Bohr blev Ridder af Elefanten, og han skulle have sit vaabenskjold malet og ophængt i Frederiksborg slotskirke, valgte han det gamle kinesiske symbol med de to halvdele, der er modsætninger og dog ens og som udfylder hinanden til en helhed. Indskriften lyder: »Contraria sunt complementa«, d. v. s. modsætningerne udfylder hinanden.

Niels Bohr var æresmedlem af det videnskabelige akademi i Moskva, og man beundrede ogsaa dér fysikeren, men tager voldsomt afstand fra hans filosofi, og det er forstaaeligt, for Niels Bohr søger jo netop at undergrave fundamentet for den materialistiske ideologi, hvorpaa Sovjetsamfundet hviler. Naar de fleste filosoffer er afvisende over for Niels Bohrs anvendelse af komplementaritetsteorien uden for atomfysikken, er det af samme grund: fordi han angriber selve grundlaget for deres tænkning: For dem er den ubønhørlige og ubrydelige aarsagssammenhæng det sikreste af alt, medens Niels Bohr netop saa det som sin opgave at løfte determinismens aag fra menneskers skuldre — paa et rationelt grundlag. Jævne mennesker har ikke saa svært ved at godtage den komplementære sandhed, fordi livets erfaring har lært dem, at modsætningerne ofte maa bære et »baade—og« og ikke altid kan klares med et »enten—eller«.

Paulus skriver til menigheden i Filippi: »Arbejd paa jeres frelse med frygt og bæven, thi Gud er den, som virker i jer, baade at ville og at virke.« Rent logisk synes en saadan udtalelse at være baade selvmodsigende og menings-

løs, og nogle vil tilføje, at man kan vel ikke vente andet af en theolog. Imidlertid har det altid været vanskeligt at klare de dybeste personlige problemer efter en lineal, og derfor kan det være noget befriende ved at vide, at ikke engang de mest fundamentale fysiske spørgsmaal kan klares paa den maade.

Det har altid været saadan, at de store landvindinger inden for den videnskabelige forskning har præget — ikke alene verdensbilledet — men ogsaa livsanskuelsen, efterhaanden som virkningerne naaede ud til det jævne folk. Og saadan vil det ogsaa gaa med den moderne fysik.

Det er godt at tænke paa, at Niels Bohr ikke blot var den store forsker, men ogsaa det store menneske, der helhjertet gik ind under den forpligtethed, hans egen indsats skabte.

Vi glæder os over ham som en gave til vort folk, og gennem det til hele verden.

Hans arbejdsdag er tilende, men hans livsværk er kun lige begyndt. Maatte kommende slægter opleve den befrielse, det var Niels Bohrs inderste higen at være med til at bringe.

J. Th. Arnfred.

Folkehøjskolen i 1930erne

(Foredrag holdt ved Askov højskoles elev- og efterårsmøde 8. september 1962)

En historiker kan i bedømmelsen af mennesker og begivenheder demonstrere sin bagklogskab, eller han kan ud fra de beskrevne menneskers og begivenheders forudsætninger søge at forstå, forklare og vurdere. Den første holdning er den nemmeste, den sidste den mest sømmelige.

Den dristige og fantasirige lektor i international historie ved Oxford universitet, Alan Taylor, har for nylig givet nogle meget illustrerende eksempler på bagklogskab. Alan Taylor siger: »Enhver af os, som tænker over den første verdenskrigs begivenheder, nødsages til at tænke: hvor var generalerne dog nogle dumrianer. Enhver general med sund forstand kunne have sagt sig selv, at med et tilstrækkeligt antal tanks til rådighed kunne han vinde krigen. Hvis De eller jeg havde været general i 1915 eller 1917 — enhver af os kunne have vundet krigen. Jeg kunne have vundet krigen i 1917, fordi jeg *nu* ved besked om tanks, og et par tusind tanks ville have vundet krigen, næsten uden blodsudgydelse.«

På lignende måde, fortsætter Alan Taylor, må det forekomme os, at de berømmelige politikere i 1930erne savnede indsigt og vurderingsevne til at tumle den ulykkelige økonomiske depression, som hjemsøgte store dele af verden i begyndelsen af 1930erne. De midler, man anvendte mod depressionen, var lige så meningsløse som massemyrdierne af infanteriet ved Verdun. Alan Taylors påstand er, at det hele drama kunne være undgået, og at alle indsigtfulde mennesker nu forstår, at det kunne være undgået.

Ud fra Lloyd George's råd: sæt store offentlige arbejder i gang, sæt simpelt hen mændene i arbejde, siger Alan Taylor lidt flot: »Arbejdsløshed er en af de simpleste ting at afskaffe, det eneste, som behøves, er at give mennesker arbejde. Arbejdsløsheden er en af menneskehedens sygdomme, som kan overvindes, men naturligvis kun, hvis man er villig til at betale derfor og kan finde pengene.« —

Fra den store verden vender vi os til det, der til sammenligning nok kan forekomme at være den kære lille andegård: den danske højskole i 1930'erne. Men idet man betragter den, er atter spørgsmålet: vil man demonstrere en ophøjet bagklogskab, eller vil man ud fra tidens forudsætninger søge at forstå den tids højskole.

Det er straks påfaldende, at højskolen i 30'erne levede stærkt med i tidens rørelser, den gjorde det vistnok i langt højere grad, end højskolen tidligere kendte til. Enkelte blandt det foregående slægtleds højskolemænd belyste samtidens historie, men de fleste gik udenom den moderne historie og samtidens politiske, sociale og litterære problemer. Alfred Povlsen, Ryslinge, behandlede det 19. og 20. årh. i et enkelt foredrag, Povl Hansen, Vallekilde, standsede sin historieundervisning med 1864. Sønderjylland var vistnok på alle skoler den klare undtagelse, vore landsmænds kår under fremmedherredømmet blev nøje fulgt fra år til år. Men det var altså undtagelsen. Selv i Askov mærkede eleverne i den første krigsvinter lidet til de mægtige kræfter, der var sluppet løs uden for vor dør, historieundervisningen havde for os elever at se overhovedet ingen forbindelse med Danmarks og Europas skæbne i disse måneder.

Nu ville det være mere end naivt at tro, at højskolens hovedærinde kun kan røgtes gennem belysning af de aktuelle begivenheder. En højskolemand, som har noget på hjerte, og som har evne til at tiltale unge, får røgtet sit ærinde, hvad enten han taler eller samtaler med eleverne om Abraham eller Sokrates, om Bismarck eller Winston Churchill. Hvis noget »stof« er bedre end andet, så er det i hvert fald ikke, fordi dette »stof« er mere moderne — moderne i den betydning, at det ligger klos op ad vor egen tid.

Men alligevel — en skole for voksen ungdom, en skole, der fordringsfuldt påstår, at den vil oplyse om livet omkring os og i os, kan dog ikke være fraværende, når skæbnesvangre begivenheder ryster verden. Rosenkjær, som i sine første Askov-år fængslede eleverne med sine foredrag om den levende natur, var vistnok den første, som bragte forbindelse til veje mellem vort højskoleophold og de store samtidsbegivenheder. Af stor betydning for elever og vordende højskolelærere i årene efter første verdenskrig var to forhold, det første for nylig udtrykt kort af Roar Skovmand sådan: »... de fire unge Askovlærere Arnfred, Rosenkjær, C. P. O. Christiansen og Hans Lund hejste nye signaler i den danske folkehøjskole og satte tidsskriftet »Dansk Udsyn« i gang som udtryk for, at porten nu måtte åbnes til den ny verden, der rejste sig af krigens ruiner.« Det betød selvfølgelig ikke, at de i deres daglige skolearbejde kastede sig ud i en nervøs behandling af dagsaktuelle begivenheder, de var lærere, ikke journalister, vejledere, ikke rapportører, tro mod den historiske højskole arbejdede de i de lange perspektivers lys. Men i »Dansk Udsyn«, i foredrag udover landet og i samtaler med eleverne gjorde de tidens folkelige og menneskelige brydninger nærværende for mange. Deres sigte var forenet med fremragende dygtighed, og de øvede en meget stærk indflydelse på elever og på mange yngre højskolelærere. Det andet, som virkede i samme retning, var den kendsgerning, at to af den grundtvigske bevægelses mest ansete mænd, Carl Koch og Alfred Povlsen, i deres senere manddomstid, men i fuldeste kraft, åbnede de nye horisonter. For at forstå den fulde betydning heraf skal man erindre den store autoritet, som deres gerning i højskole og kirke havde forlenet dem med. Allerede under krigen havde Alfred Povlsen chokeret en stor forsamling i Ryslinge ved at sige: lad os holde op med at tale om Kold, Grundtvig og Dalgas. Nu i denne store rystende tid gælder det om at tænke over nutiden og fremtiden. Og idet Povlsen så fremad, talte han indtrængende mod en »fred«, der kaldte på hævn og derved medførte en ny krig, han talte for folkenes selvbestem-

melsesret, mod monopoler, mod den oppiskede nationalisme og principielt mod krigens nedbrydende væsen, især i moralsk henseende. Det var vel navnlig advarslen mod fortsat at tale om Grundtvig og Kold, der chokerede. Denne advarsel kunne og skulle naturligvis heller ikke følges. Begtrup, som alle dage havde det åbne sind, også for nye tanker, trak forståeligt nok på skulderen, da han stillede over for den hidtil så ivrige Ryslingeforsvarsvens revolutionerende ord. Men på yngre mindre befæstede sjæle måtte ordene gøre indtryk, og især da de kom fra den kant. Til de her nævnte mænd kom så Anders Vedel, denne i forhold til de yngre lærere hensynsløse og lidenskabelige opdrager til saglighed og sandhed. Med sit spillevende sind ind sugede han de store begivenheder, samlede stor viden og kommenterede skarpt ud fra stærke sympatier og antipatier.

Med stærke indtryk af hvad der her kort er fremført kom en ny slægt ind i højskolens arbejde. Krigen var slut, men det varede temmelig mange år, inden man turde tro på freden, først med Locarno-pagten af oktober 1925, med Tysklands optagelse i folkeforbundet og med dettes øgede autoritet i slutningen af 1920'erne og dermed den voksende følelse af almindelig forsoning begyndte vi at tro på freden, den fred, vi allerede dengang forstod, at vi alle var afhængige af.

Sådan var vi stillet ved indgangen til 1930'erne. Men selv om samtlige højskolelærere i 1930 havde nogle fælles forudsætninger, var deres baggrund, deres personlige »historie«, deres syn på højskolens gerning så forskellig, at en stram generalisering er ganske uholdbar, alene aldersforskellene og de personlige erfaringers fylde stillede dem ulige; hvor megen vægt der skulle tillægges de nye horisonter, tænkte der forskelligt om. En vis ængstelse for afsporing gjorde sig her og der gældende. For den, der nu ser tilbage over 1930'erne, må denne ængstelse synes ganske ubegrundet. Ingen højskolemand ønskede dengang at bryde den historiske højskoles linie. Vi var i virkeligheden alle meget traditionsbestemte, vi var det i skolens livsform, i arbejds måden, men var det først og fremmest af fri vilje i synet

på højskolens opgave. Vi så det som vor opgave at hjælpe frem de muligheder i eleverne, som er de menneskeligst mest værdifulde.

Men de højskolemænd, hvis væsentlige gerning lå forude, gik altså ind i 1930erne med stærke indtryk af, at nye horisonter kaldte til arbejde; der var fra midten af 1920erne træk, der berettigede til lysere forventninger. Disse forventninger blev snart gjort til skamme. Der var allerede i slutningen af 20erne stor arbejdsløshed, og ved overgangen til det ny årti meldte landbrugskrisen sig og antog hurtigt en sådan alvor, at den truede mangfoldige hjemms eksistens. Landbrugskrisen og arbejdsløsheden skal kun berøres her i forbindelse med højskolen. Når man ved, hvor bitterligt strenge forholdene blev i begyndelsen af 1930erne i tusinder landbohjem, må en højskolemand undres og glædes over den trofasthed, som gamle elever viste højskolen. Med afsavn, som mange i nutiden ingen anelse har om, havde det været naturligt, om landbohjemmene fandt mere end tilstrækkeligt i at klare dagen og vejen. Og dog havde gamle elever sind og vilje til at vise deres sønner og døtre til højskolen. Landbohjemmets trange kår modsvarede af beskedne ydre forhold i højskolen. Sådan måtte det være. Elevbetalingen var 60–70 kr. månedlig, en af de større højskoler fik i finansåret 1931–32 8356 kr. i statstilskud, levestoden var på det jævne, sindet nøjsomt nok til at glædes over selv de mindste forbedringer i bygninger og udstyr, den eneste vej frem her var, hvad driften kunne afkaste, eller lån og afdrag til dagens pris. Det var af betydning, at landbohjemmene og højskolen stort set delte kår. Nogle landbohjem, men forholdsvis få, faldt for fremmede guder og blev senere i 30erne og under besættelsen kompromitterede; men da krisen var gennemlevet, efterlod den indtrykket af en landbostand, som folkeligt havde bestået prøven. Det gav sig bl. a. udslag i mange og store folkelige møder, man havde ikke råd til at undvære dem. Da man i 1938 under lysere kår fejrede 150 års mindet for den centrale begivenhed i de store landboreformer, gjorde landbrugets organisationer i rigt mål brug af højskolens mænd

som ordførere. Det var næppe sket, om højskolen havde stået uforstående under krisens svære dage.

Den uhyrlige arbejdsløshed i de store lande ramte Danmark i tilsvarende grad. Hvad man politisk gjorde for at afbøde denne ulykke, falder uden for min opgave her. Men højskolen kom i slutningen af 20'erne og begyndelsen af 30'erne ind i de arbejdsløses situation, idet arbejdsløshedsfonden stillede midler til rådighed for arbejdsløses ophold på højskolen. I årtier havde højskolemænd beklaget den ensidige orientering mod landboside og den ringe forbindelse med bybefolkningen, især arbejderne. Den sociale nødstilstand åbnede pludselig uventede muligheder. Det skal heller ikke skjules, at de fleste højskoler havde for mange ledige pladser. Højskolen slog sine døre op. Og mange unge arbejdsløse kom. Men der måtte i første omgang gøres nogle bitre erfaringer.

For det første havde Bramsnæs ret, når han sagde: de arbejdsløse trænger til arbejde, ikke til at komme på højskole, det er de beskæftigede, der skal bryde op og tage på højskole. Vi erfarede, at en del af de nye elever så længe havde været under den nedbrydende lediggangs påvirkning, at de var uegnede til et højskoleophold. På den anden side blev det klart, at mange, navnlig af de faglærte, var udmærkede elever, som tilførte vore skoler noget værdifuldt; de bragte andre synspunkter, videre horisonter ind i elevflokket. Men dernæst kludrede man grovt i formidlingen mellem de arbejdsløse og højskolen. Kommunale myndigheder, som nødtigt så unge daske rundt i årelang lediggang, gav disse unge valget mellem et højskoleophold eller tab af understøttelsen. Det var selvfølgelig en ganske uholdbar ordening. Flere unge kom på højskole uden fjerneste lyst og uden vilje til at indordne sig under skolens husorden. Da man i den henseende havde høstet en eller to vintres erfaringer, sagde de fleste skoler nej til at modtage »sendte« elever. Et højskoleophold skulle være en personlig og frivillig sag. Mens enkelte skoler i en årrække blev temmelig afhængig af de arbejdsløses mere eller mindre frivillige tilslutning, så fik de fleste skoler snart et sundt

forhold i stand. Da mange skoler i slutningen af 30erne og under krigen næsten mistede kontakten med denne ungdomsgruppe, følte det som et savn.

Som nylig nævnt var højskolen som helhed ensidig orienteret. Selv på Askov var for 50 år siden sværdsiden næsten udelukkende besat med sønner af gårdejere og husmænd, dog var der enkelte fremragende repræsentanter for de unge socialdemokrater, først og fremmest Oluf Bertolt, men også de senere ministre Rasmus Hansen og Frede Nielsen gjorde sig dygtigt gældende i undervisningen og i vore diskussioner. Jeg har forstået, at der forlængst er sket en radikal forandring i dette forhold, så Askov nu er et mødested, hvor ungdom fra land og by og fra mange sociale miljøer sætter hinanden stævne. Det glæder man sig over.

Men også på de fleste andre højskoler er der sket en ændring i elevsammensætningen, en ændring, der har sin oprindelse i 1930erne og forstærket gennem besættelsestiden. Selv om de almindelige højskoler i slutningen af 30erne og under krigen fik få elever fra bykredse, simpelt hen fordi de unge fra de gamle højskolekredse mødte frem i så stort tal og så tidligt, at skolerne længe forud for kursusets begyndelse var overtegnet, var der lykkeligvis skabt en kontakt og en godvilje i bykredse, som blev af stor betydning. Denne kontakt blev styrket i undervisningsministeriets ungdomsudvalg, hvor den grundtvigske højskoles mænd mødtes i et udmærket samarbejde med arbejderoplysningens førende mænd: Bramsnæs, Hj. Gammelgård, Jul. Bomholt, H. C. Hansen. Endvidere betød det også meget, at Roskilde højskole i Hj. Gammelgård og i hans efterfølgere fik så fortrinlige højskolemænd til ledere, der på naturlig måde gik i samarbejde med os andre og til stor gavn for os andre. Endelig blev krigstidens stærke oplevelser af landsmandskab af største betydning. Man må kun håbe, at de seneste tiders kortsynede erhvervspolitiske misgreb ikke skal ødelægge, hvad en fælles fare skabte af godt.

Europæisk politik blev i 1930erne i stigende grad præ-

get af, hvad Nicolai Blædel kaldte »Forbrydelse og Dumhed«. Nazismens slyngelregimente behøver jeg ikke at opholde mig ved. Men det er ugørligt at tale om højskolen i 1930erne med forbigåelse af dens stilling til nazismen. Det må erindres, at stillingen herhjemme var farlig langt op i 1930erne. Den omfattende og langvarige arbejdsløshed havde skabt dels sløvhed, dels desperation hos mange, demokratiets tilsyneladende magtesløshed her truede med at udlevere mange arbejdsløse som et bytte for diktaturets lokketoner. Hitler afskaffede jo faktisk den officielle arbejdsløshed, dels ved at jage kvinderne bort fra ude-arbejdspladserne, dels ved at sende hundredtusinder ind i våbenindustrien. Og modsat var mange længst ude til højre imponeret af den såkaldte nationale vækkelse i Tyskland, forbudet mod kommunismen, stranguleringen af socialdemokratiet og fagforeningerne. Undertegnede har i tydelig erindring et stort møde i Grundtvigs hus i 1933. Hartvig Frisch og jeg var talere. Den ene sidehal tæt besat af bestøvlede sortskjorter. Udenfor et stort politiopbud. Det blev nok så besværligt for Frisch og mig at gennemføre vore taler. Da jeg f. eks. i en saglig forbindelse nævnte Georg Brandes' navn, hylede og trampede sidehallen i flere minutter. Der foreligger tilstrækkelige vidnesbyrd om, at nazismen, inden dens udskejelser blev rigtig kendt herhjemme, øvede en farlig dragning på mange.

Læser man i Højskolebladet fra de år, ser man tydeligt, at højskolens mænd tager klart afstand fra nazismens politik og menneskesyn. Der er især grund til at fremhæve det landsmøde, som blev holdt i Odense den 3. april 1934. Mødets leder sagde ifølge Højskolebladet: I en tid, da personlig og folkelig frihed hånes fra mange sider, og da vældige kræfter søger at ødelægge den frihed, som allerede er nået, da vil vi med dette møde indtrængende opfordre alle venner af økonomisk og åndelig frihed til ærligt samarbejde til værn og befæstelse af, hvad vi *har* nået, og til fremme af den nordiske frihedslinje, som er vor.

Arnfred, Hans Lund og Anders Vedel fra Danmark, Hj. Bosson fra Sverige og Erling Birkeland fra Norge gav

klart udtryk for, hvor den nordiske højskole stod: *for* den personlige og folkelige frihed, *for* borgernes lige ret for loven, *for* det mosaisk-kristne menneskesyn. Mødet vakte megen opmærksomhed, hvad naturligvis også var hensigten.

»Fyns Tidende« ofrede hele første side og hele sjette side på referat af mødet foruden en lederartikel. »Politiken« bragte fyldigt referat og to ledere. Bladet indledede referatet med flg.: »Odense-mødet gav et klart og fuldtonende udtryk for, at folkehøjskolen, den danske såvel som den svenske og norske, med fynd og klem vender sig mod diktaturet under enhver form, og en sådan tilkendegivelse er næppe uden betydning.« I »Politiken«s leder hedder det: »Også nogle enkelte højskolefolk var begyndt at demonstrere nazi-fornemmelser, formodentlig beruset af talen om det nationale og fællesskabet og fællesviljen Det store højskolestævne i Odense blev en kraftig og myndig tilkendegivelse. De folk, der talte ved dette møde, talte klart og bestemt, således at ingen kan være i tvivl om, hvor højskolen står og må stå.« »Socialdemokraten«, »Dagens Nyheder« omtaler stærkt mødet — som formodentlig hele provinspressen. Under en diskussion i »Studerterkredsen«, hvorunder der lød opfordring til at lære af den tyske nationale bevægelse, udtalte en af Odense-mødets mænd ifl. »Højskolebladet«: »Højskolen finder ingen opgave i at tage ved lære af den tyske nationalistiske bevægelse, tværtimod. Vi skal ikke svare den tyske nationalisme med dansk nationalisme Vi kan heller ikke glemme, at med den tyske nationalisme er fulgt den forsmædelige raceforfølgelse, underkuelsen af anderledes tænkende, vilkårligheden over for loven uret og vold. . . . Den danske folkehøjskole måtte have glemt sin ære og forpligtigelse, om den kunne godkende en sådan adfærd.« —

I en særdeles interessant bog »Højskolen til debat«, som udkom for nogle måneder siden, har bogens redaktør, Johannes Rosendahl, kritisk behandlet mellemkrigstidens højskole. Det er i flere henseender et filigranarbejde. En enkelt vækst i højskolens underskov har han endog lagt under lup og fulgt dens livsytringer fra halvår til halvår. Per-

sonlig har jeg f. s. v. intet at indvende mod den del af kritikken, som tilfalder mig. Men er det ikke besynderligt, at denne skarpe kritiker slet ikke har bemærket Odensemødet, næst efter Det unge grænseværns møder i Tønder og Dybbøl, henholdsvis 12. maj og 11. juni 1933, næst disse to møder det vigtigste folkelige møde i 1930erne. Rosendahl slutter sin artikel, hvor han foretager et opgør med, hvad han kalder mellemkrigstidens pacifistisk-idealistiske livssyn, det profetiske livssyn og det liberalistisk-folkelige livssyn, med denne knaldeffekt: »Mellemkrigstidens højskole førte strudsen i sit skjold.« Teksten burde have været illustreret. Så havde man endnu tydeligere set det morsomme i billedet. Man bør bare huske, at sandheden sjældent er så morsom som dens modsætning.

Johs. Rosendahl ser, at højskolen i 1930erne var en broget foreteelse. Det er rigtigt. Dog var den næppe så manglefarvet, som den er i dag. I 30erne og 40erne blev der fra en bestemt side inden for højskolen ført stærk tale om, på hvilken måde der *alene* kunne føres sand højskole. Det var fra den fløj, som havde Åge Møller til hovedtalsmand, og som Rosendahl kalder den profetiske højskole. Véd en højskolemand med sig selv, at han er en profet, som kender Guds vilje med det enkelte menneskes liv og med folkets liv, så følger deraf, at højskolemanden bliver sikker og absolut i sine domme, og så må han også blive utålsom over for andre, som ser helt anderledes på det. I »Højskolebladet« og senere i »Dansk Tunge« blev der fældet hårde domme over en stor del af højskolen. Jeg ved ikke, om den profetiske højskoles mænd havde ventet et genmæle, om den havde ventet, at vi skulle melde os til arbejdet. (En sjællandsk forpagter søgte ekstra-arbejdere til roelugningen. En sen aften blev der ringet på hans dørklokke, og da forpagteren lukkede op, så han på trappeafsatsen to landevejsriddere. De sagde: »De har søgt ekstra-arbejdere til roelugning.« »Jo, det er rigtigt nok.« »Ja, vi kommer bare for at sige, at De skal ikke vente os to!«)

Kunne en samtale være bragt i stand? På grund af livets korthed kunne man jo nok have ønsket det. Var en virke-

lig samtale kommen i gang, havde vi vel ophørt med at leve i den næsten totale uvidenhed om hinandens daglige og egentlige tilværelse. Men samtalen kom ikke i gang. Måske var det simpelt hen ugørligt, udgangsstillingerne lå for fjernt fra hinanden.

I polemiske indlæg i 1930erne henfaldt man let til kli-cheer. Man brugte udtryk som Vejstrup-grundtvigianere og Vallekilde-grundtvigianere, man brugte flittigt og med en nedsættende betydning udtrykket den humanistiske højskole, fra 20erne fortsatte man uden hensyn til kendsgerninger at tale om den pacifistiske linje i højskolesangbogen, skønt sandheden er, at sangbogen siden sin første udgave 1894 aldrig har optaget så mange nationale sange, som 1939-udgaven gjorde det. Jeg nævner sange som: Kærlighed til fædrelandet og Alle verdens riger ældes, Danmark, i tusind år, I sommersonne og blæst og Her er det land, der med skyer til fjelde, Det store hav, som omspænder jorden og Du gav os de blomster, Du danske sommer, De danske tålte ikke tvang.

Johs. Rosendahl skriver i sin før nævnte afhandling, at det slægtled af højskolemænd, der gik forud for vort, var stærkt individualistisk præget. Det er rigtigt, det kan måske siges, at folkets og folkenes sag fik en større plads i 30ernes højskole. Det ses i højskolesangbogen, hvor den religiøse enkeltmands poesi trænges tilbage, mens den egentlige salme får mere plads, ligesom den stemningsprægede naturlyrik bliver svagere i forhold til den folkelige sang. Den nævnte forskydning i den religiøse digtning skyldes i ikke ringe grad de tanker, som kom så stærkt til udtryk gennem Tidehvervs-bevægelsen, for selv om højskolens folk kun i meget ringe grad læste Karl Barth og de af ham inspirerede danske præster og teologer, fandt der alligevel gennem mellemlid en påvirkning sted. Men skønt jeg mener, at det var heldigt, at denne påvirkning fandt sted i en passende styrkegrad, må jeg finde det lykkeligt, at højskolen ikke blev klemt fast i Tidehvervs favntag.

Jeg sammenfatter til slut. Højskolen måtte i størstedelen af mellemkrigstiden arbejde i krisers tegn, i den store ver-

den opførtes galskabens kavalkade, på hjemlig grund var der alvorlige politiske, sociale og åndelige brydninger. Det gør en stor forskel, om man får sin manddomsgerning i en tid, som er præget af almindelig optimisme — som f. eks. perioden 1890—1914, eller man skal arbejde under kriser og med et sandsynligt ragnarok for øje. Vi kunne tage fejl, og vi drog måske forkerte konklusioner, her må vi finde os i historiens dom. Men så langt fra at stikke hovedet i busken levede vi stærkt med i dagens strid, tog vort standpunkt og fik vore knubs.

Men jeg skal tilføje som det væsentlige: også mellemkrigens højskole så det som sin hovedopgave at kalde frem og nære de værdifuldeste menneskelige muligheder hos de unge. Det har altid været højskolens opgave. Med dyb taknemlighed tænker jeg på mange arbejdskammerater, som — så forskellige de var — havde det til fælles, at de tjente en sag, som lå langt over personlige egeninteresser, det var ungdommens sag, det var vort folks sag.

Uffe Grosen.

Fællesmarkedet — »Glædens Port«?

Det europæiske Fællesmarkeds hovedkvarter har til huse i en stor moderne kontorbygning nær kongeslottet og regeringskvarteret i Bruxelles i en gammel gade, som bærer navnet Avenue de la Joyeuse Entrée. Dette gadenavn betyder »glædens indgang« eller »glædens port«, en betegnelse, som gaar tilbage til middelalderen, da det var tradition, at konger og dronninger, naar de kom paa officielt besøg i en by, blev modtaget med pomp og pragt i den fineste gade, glædens og festens gade. I dag residerer Europakommissionens præsident, professor Walther Hallstein og hans vældige stab af embedsmænd i Avenue de la Joyeuse Entrée. Oppe paa ottende etage af »glædens port« sidder Hallstein og skuer ud over Europa og dirigerer det store apparat, som knytter Fællesmarkedets lande sammen i en økonomisk og politisk organisation. Det er et rent tilfælde, at Europakommissionen har faaet adresse i glædens port — en del embedsmænd kalder det et glædeligt tilfælde, une coincidence joyeuse, men man har da lov til at brodere lidt paa denne tilfældighed, og da »Entrée« ogsaa betyder »adgangsbillet«, kan man, sagligt ganske berettiget, anstille betragtninger over den symbolik, der ligger i, at England, Danmark, Norge og Irland i længere tid har forhandlet med Europakommissionen om »glædens adgangsbillet«, og at disse forhandlinger indtil videre er brudt sammen gennem Frankrigs veto mod Englands optagelse som ligeberettiget medlem af EEC.

General de Gaulles modstand mod Storbritanniens medlemskab har jo været kendt — eller burde have været kendt — af alle Europas udenrigspolitikere. Hvis man paa et tidligere stadium havde ført diskussionen om Englands, Danmarks og Norges optagelse som et hovedsagelig politisk an-

liggende og i hvert fald sidestillet de politiske aspekter med de økonomiske betragtninger, ville de Gaulles veto »den sorte tirsdag« i Bruxelles ikke være kommet som en alt for stor overraskelse. Den franske statschefs holdning til Englands ansøgning har i allerførste række været politisk betonet og præges af hans historisk-mytologiske opfattelse af Frankrig som Europas kommende centrale politiske stormagt. For en ny-napoleonsk indstilling til den nuværende europæiske problemstilling maatte England forekomme at være en fredsforstyrer, ja et fremmedelement i den kontinentale koncert. General de Gaulle har en vis logik paa sin side, idet han kan henvise til, at England tre gange i tiden efter den anden verdenskrig selv har sagt nej til en politisk, økonomisk og militær integrering med det europæiske fastland. Det sagde i 1950 nej til at indlade sig som fuldt medlem i kul-, jern- og staaunionen (Montan-unionen), der blev forløber for Fællesmarkedet. Det sagde desuden i 1952 nej til at lade sine tropper integrere i Europahæren og bidrog dermed til at øge den franske modstand mod denne plan, som var af fransk oprindelse, men i 1954 væltedes af Nationalforsamlingen. Endelig — og som det vigtigste — var det England selv, som i 1957 ved grundlæggelsen af fællesskabet mellem »de seks« besluttede at blive udenfor, en beslutning, Macmillans regering først ændrede, da Fællesmarkedet (hurtigere end ventet) havde fundet sin form og var paa vej til en meget omfattende virkeliggørelse.

Forhandlingerne i Bruxelles mellem Storbritannien og Fællesmarkedets ministerraad har været noget af en udmattelseskamp om vilkaarene for Englands optagelse. Det tog som bekendt sin tid, før den britiske regering fandt sig i stand til at trodse modstanden fra Commonwealth-landene, Labour-partiet og en ret stor gruppe oppositionelle inden for det konservative parti. General de Gaulle kan med en vis ret henvise til, at England ikke i et og alt var rede til at acceptere Rom-traktatens betingelser — ikke saa meget de økonomiske betingelser (thi ogsaa Frankrig fik opfyldt en række særkrav inden Rom-traktatens undertegnelse og

ratificering), mere de politiske betingelser. Naar man ogsaa i den hjemlige debat har drøftet de politiske vilkaar, som er stipuleret i Rom-traktatens præambel, har det jo været en intention mellem linjerne, at Englands, Danmarks og Norges indtræden ville blive en slags modvægt mod den fransk-tyske overvægt i EEC. Vi erklærede at acceptere Rom-traktatens politiske betingelser, men — i hvert fald hos en ikke ubetydelig del af diskussionens deltagere — med den mentale reservation, at den britisk-skandinaviske falang skulle danne en større sikkerhed for, at Fællesmarkedet fik et mere demokratisk-parlamentarisk præg end under Frankrigs og Vesttysklands overledelse.

Naar de Gaulle som motivering for sit anti-britiske veto erklærer, at England for tiden ikke er modent til Europa, saa har det — ud fra den franske statschefs opfattelse — den retfærdiggørelse, at England ikke var indstillet paa at føje sig efter de snævre kontinental-europæiske retningslinjer, som de Gaulle ønsker at give Fællesmarkedets politik. England samt Danmark og Norge har ønsket at udvide Fællesmarkedets politiske og økonomiske horisont og aabne vejen for et intimere politisk-økonomisk samarbejde med De forenede Stater. Det er denne mentale reservation, de Gaulle ud fra sine nationalpolitiske og kontinentale forudsætninger maatte modarbejde, og hans veto mod Englands indtræden i Fællesmarkedet var derfor en konsekvent handling.

Om den paa kortere og længere sigt er en klog og realistisk handling, maa betvivles meget stærkt. General de Gaulle har det kort paa haanden, at han gennem en ny separat-union mellem Frankrig og Vesttyskland har bundet Adenauer til sig, bundet vesttysk økonomi, militærteknik og forskningsvæsen til sig, men uden sikkerhed for, at den 87-aarige kanslers efterfølgere har i sinde at efterleve traktatens bestemmelser til punkt og prikke. Tværtimod synes stemningen i Bonn at være lige saa fortørnet over de Gaulles anti-britiske politik som følelserne i Italien og Beneluxlandene, og Vesttyskland kan komme ud for at skulle vælge klart og tydeligt mellem alliancen med et Frankrig, som

først er paa vej til at blive en anden rangs atom-magt, og den aaregamle alliance med De forenede Stater, hvis styrke har været og endnu længe vil være forudsætningen for Vest-tysklands og Vesteuropas (og ogsaa Frankrigs) militære sikkerhed.

Det er i øjeblikket vanskeligt at se, paa hvilken reel magt — bortset fra magten til at nedlægge veto i EEC's minister-raad — general de Gaulle bygger sin fransk-kontinentale politik, og foreløbig synes han ikke at være i besiddelse af de politisk-militært-økonomiske attributer, som kunne give effektivt indhold til generalens vision om et fransk Europa, som en skønne dag kan tage skæbnen i sin egen haand og uden om USA søge den store fredsopgørelse med Sovjet-unionen om en ordening »fra Atlanterhavet til Ural« . . .

*

Man kunne ogsaa kalde Fællesmarkedets hovedkvarter »filosofernes gade«. Ligeegyldigt hvem man taler med i dette hus — fra Rom-unionens ni kommissærer til vice-kabinet-schefer, officielle »talsmænd«, kontordamer og portnere —, saa er det Fællesmarkedets filosofi, som før eller senere bliver det egentlige samtaleemne. Rom-traktatens berømte 248 artikler, dens hundreder af paragraffer og under-paragraffer samt protokoller og tillægsprotokoller — alt dette er den ene, den praktisk-tekniske side af Kommissionens og embedsmændenes arbejde. Den anden side, og den side, der tæller mest, er Rom-traktatens filosofi, det aandelige eller ideologiske grundlag for unionens virksomhed og maalsætning. Enhver embedsmand i huset kender traktatens kapitler, artikler og paragraffer saa nogenlunde udenad, men vigtigere er traktatens fortolkning, og ved ethvert møde med en embedsmand ligger paa bordet den tykke blaa bog paa 954 sider, som hedder »Kommentar til traktat«, en kommentar, som er skrevet af fire tyske embedsmænd i Bonn og Bruxelles og af Kommissionens embedsmænd betegnes som den af Kommissionen godkendte, klassiske fortolkning af Rom-traktatens ideologi. De fire »klassiske fortolkere« er ministerialraad i det vesttyske justits-

ministerium Ernst Wohlfarth, som desuden er direktør for Fællesmarkedets ministerraads-sekretariat, overregeringsraad Ulrich Everling i det vesttyske økonomi-ministerium, landsrets-raad Hans Joachim Glaesner i det vesttyske justits-ministerium, der samtidig er juridisk raadgiver for Europa-kommissionens retsafdeling, og dr. Rudolf Sprung fra det vesttyske finansministerium, der er raadgiver i økonomiske spørgsmaal for den europæiske investeringsbank i Bruxelles. Embedsmændene i »glædens port« erkender, at disse fire mænds kommentarværk er deres aandelige vejledning og rettesnor i alle Europakommissionens anliggender. Naar det i kommentarens forord om Fællesmarkedets politiske maalsætning hedder, at maalet er skabelsen af en europæisk stat, der omfatter de flest mulige af Europas nationer, saa rammer denne fortolkning det ideologisk centrale i Europa-kommissionens virke, selv om det ikke er dette spørgsmaal, der staar til formel debat under Kommissionens forhandlinger med de lande, der søger optagelse i Fællesmarkedet. Og hvis denne fortolkning af »den klassiske fortolkning« er rigtig, saa har det ogsaa adresse til ansøgerlandene, naar det hedder, at udviklingen i retning af Europas politiske enhed i første række afhænger af, om det lykkes at løse spørgsmaalet om medlemslandenes forbindelser med de oversøiske omraader og spørgsmaalet om Tysklands deling. Traktaten, hedder det, tager hensyn til dette synspunkt. »Frem for alt medfører traktaten ikke told- og handelskranker ved Tysklands zonegrænse og »inddrager alle tyskere i traktatens reguleringer«. Dermed er alle veje aabne for den fremtidige udvikling«.

Gaar England, Irland, Danmark og Norge og eventuelt andre lande ind i Fællesmarkedet med fuldt medlemskab, underskriver de naturligvis ikke en kommentar til traktaten, selv om kommentaren kan være nok saa »klassisk«, men det er nyttigt at være opmærksom paa, hvorledes man ud fra Kommissionens ideologiske synspunkter vurderer det filosofiske indhold af »glædens adgangsbillet« ved optagelsen af nye medlemmer.

Der er et par andre synspunkter, som man med speciel

interesse noterer under drøftelserne med Kommissionens autoriserede talsmænd i Bruxelles. Det ene gælder spørgsmaalet om udvidelsen af Fællesmarkedet til England, Danmark, Norge og Irland og den eventuelle associering med neutrale lande. Det andet drejer sig om karakteren af det politiske samarbejde, Kommissionen tilstræber.

For nogen tid siden forlød det, at embedsmænd i Europakommissionen havde udarbejdet en skitse, som foreslog, at der efter Englands eventuelle optagelse i Fællesmarkedet blev sat en foreløbig stopper for optagelse af nye medlemmer. Danmark og Norge skulle nøjes med en overgangstatus. Dette forlydende er dementeret, og Kommissionens embedsmænd er ivrige efter at slaa rygtet helt ihjel. Alle Fællesmarkedets nuværende seks regeringer hævdes desuden paa overbevisende maade at have erklæret, at der ikke er tale om saadanne overvejelser. En talsmand bruger det billede, at man jo »ikke trækker tænderne ud paa Danmark og Norge og saa sender dem tilbage i tandlægens venteværelse«.

Men under filosofi-timerne hos Kommissionens embedsmænd lægger disse ikke skjul paa, at ansøgningerne fra England, Irland, Danmark og Norge om optagelse i Fællesmarkedet i grunden kommer dem nogle postgange for tidligt. De havde hellere set, at Fællesmarkedets økonomiske og politiske organisation var blevet grundigere og solidere udbygget, inden man blev stillet over for problemet om optagelse af nye medlemslande. Baade af praktiske grunde — det vil sige handelspolitiske og landbrugspolitiske — og af ideologiske grunde havde det, siger man, været bedre for Fællesmarkedet, hvis dette havde faaet mere tid til at styrke sin enhed indadtil. Nu kommer England, Irland, Danmark og Norge samt Sverige, Østrig og Schweiz og endnu en række lande med deres ønsker om medlemskab og associering — og nok har Europakommissionen med dens aflæggere i Luxembourg og Strassbourg en stab paa 3000 embedsmænd og kontorfolk, men for det første er man endnu ikke naaet frem til den ønskede fasttømring af det praktiske og ideologiske enhedsværk, for det andet beslaglægger Englands-forhandlingerne 70 pct. af Kommis-

sionens og stabens arbejde, og for det tredje er der mangel paa kvalificerede embedsmænd til at besætte alle de poster i Europakommissionens apparat, som skal varetage udvidelsen af Fællesmarkedets organisatoriske arbejde til nye omraader. Derfor havde det været bedre — og man indskyder gaadefuldt: ogsaa for de nye medlemslande — at de seks havde haft tid til at slutte deres egen ring tættere, inden man skulle til at udvide ringen. Fællesmarkedets udvidelse med tre eller fire nye medlemsstater og et lignende antal associerede lande kommer paa tværs af tanken om den europæiske integration — det vil sige ideen om medlemslandenes sammensmeltning i en politisk organisation.

*

Blandt aarsagerne til visse (frem for alt franske) kommissionskredsens afvisende holdning over for udvidelsen af Fællesmarkedet er spørgsmaalet om balance-mekniken i selve Europa-apparatet — det, man har kaldt afstemningsmekniken. Øverst oppe i toppen — paa ottende etage af »glædens port« — har man Kommissionen med dens ni kommissærer: to tyske (hvoraf den ene er Kommissionens præsident), to franske, to italienske, en hollandsk, en belgisk og en luxembourgsk. Alle Kommissionens raadslagninger er hemmelige. Resultaterne af de ni kommissærers arbejde fremkommer som enstemmige beslutninger, vedtagelser, direktiver, forordninger og anbefalinger, som skal kontraheres af den politiske instans — ministerraadet — og derefter er bindende for alle medlemslande. Det er ikke tilfældigt, at man i Europa-huset i Bruxelles omtaler de ni kommissariater som »kabinetter«. Kommissionens myndighed er saa stor, at hver af dens ni medlemmer i realiteten leder et kabinet af samme karakter som et ministerium. De ni kommissærer er i princippet uafhængige af deres respektive landes regeringer — de er som Europakommissærer kun bundet af »grundloven« — Rom-traktaten — og deres samvittighed over for det, de mener er medlemslandenes, Europas, fælles bedste. Med optagelsen af nye medlemslande vil det formentlig ogsaa blive nødven-

digt at udvide Kommissionen med nye kommissærer fra de paagældende lande, og det er klart, at det nu fungerende og indarbejdede »ideologiske« fællesskab mellem kommissærene kommer til at staa over for visse problemer. Det samme gælder mekaniken inden for ministerraadet, Fællesmarkedets politiske instans. Formelt er det de seks landes udenrigsministre, der tilsammen udgør ministerraadet, men i praksis er det mindst lige saa ofte økonomi- og finansministre, der deltager i møderne paa regeringernes vegne. Disse møder foregaar en gang om maaneden, og det siger sig selv, at ministrene jo er saa belastet med arbejdet i deres hjemlige regeringer, at der ikke normalt bliver tid til de indgaaende drøftelser. I ministerraadet har de tre store lande hver 4 stemmer, Holland og Belgien hver 2 og Luxembourg én stemme. Der er altsaa i det nuværende ministerraad ialt sytten stemmer, og i tilfælde af afgørelser med stemmeflerhed skal der tolv stemmer til at træffe en beslutning. Her er det, balancemekaniken kommer ind i billedet. Ministerraadet kan ikke af sig selv »foreslaa« vedtagelser, dets opgave er at tage stilling til de forslag, Kommissionen — altsaa de ni kommissærer — enstemmigt har vedtaget, og ministrene kan højst ændre forslagene. Men, forsikres det, praksis har vist, at Kommissionen i tilfælde af ændringer griber ind til fordel for de mindre landes interesser, og det er indtil nu ikke kommet til nogen kampafstemning om større principielle anliggender. Mekaniken sørger for, at beslutningerne i Kommissionen er »færdige«, naar de forelægges ministerraadet, og at der forinden gennem forhandlinger med ministerraadet og via dette med de enkelte lande er skabt sikkerhed for, at der ikke opstaar principielle vanskeligheder. Hvis England, Danmark og Norge optages i Fællesmarkedet, udvides ministerraadet fra ialt 17 stemmer til 25, det vil sige med fire engelske, to danske og to norske — og nu er det, at nogle kredse i Kommissionen frygter, at den saa fine og maskinelte set usædvanlig veludtænkte afstemningsmekanisme kommer i uorden, og at der vil kunne opstaa blokannelser i ministerraadet. Antagelig er dette en opportunistisk frygt, for hvis

det er muligt at skabe en vel fungerende balance med 17 stemmer, saa skulle det nok ogsaa kunne lade sig gøre at faa 25 stemmer eller 27 eller maaske 29 til at arbejde paa en tilfredsstillende maade.

Naar der alligevel rejses indvendinger mod Fællesmarkedets udvidelse, skyldes det frem for alt politiske motiver. Men disse indvendinger er af forskellig karakter. Der er »integrationisterne«, det vil sige dem, som ser Fællesmarkedet som en forløber til Europas forenede Stater. De nærer skepsis — og sikkert en berettiget skepsis — til Englands ønske om at underkaste sig Europakommissionens kabinetsstyre i politisk henseende. Der er desuden »nationalisterne«, som i forvejen er af den anskuelse, at Europakommissionens kabinetsstyre har alt for stor magt og ikke ønsker denne magt udvidet til endnu større omraader af Europa.

Der er desuden en tredje modstand mod kabinetsstyret i Bruxelles, en modstand, der ikke i og for sig har noget at gøre med selve Fællesmarkedets udvidelse. Det er den modstand, som forlanger, at Fællesmarkedets parlament skal have en større indflydelse. Thi i Fællesmarkedets ministerielle mekanik spiller de seks landes fælles parlament, der har sæde i Strassbourg, en ganske ringe rolle. Naar kommissærerne har talt og ministerraadet kontraseret, er der i realiteten ikke meget for parlamentet at gøre. Det er, til manges fortrydelse, ikke stort andet end en diskussionsklub — og man kan derfor i Bruxelles og andet sted inden for Fællesmarkedet høre, at naar Fællesmarkedet skal udvides med nye medlemslande, saa er tiden ogsaa retteligt inde til at ændre mekanikens struktur og give parlamentet større myndighed til at bestemme.

Dette bringer os tilbage til Fællesmarkedets filosofi — og dermed til den politiske fortolkning af Fællesmarkedets maalsætning. »Glædens port« hævder meget energisk, at Fællesmarkedet gennem sin landbrugsordning for snart et aar siden allerede har realiseret begyndelsen til en fælles europæisk politik, og at det næste skridt — en koordineret handelspolitik for alle medlemslande — vil være af afgørende betydning, »thi handelspolitik er jo udenrigspolitik«.

Med en fælles landbrugs- og handelspolitik og med det af Kommissionen nyligt foreslaaede »aktionsprogram« har man ifølge filosofferne i Bruxelles skabt fundament for et politisk fællesskab, og hvad man mangler er at fylde rammen ud med beslutninger om en fælles udenrigspolitik.

Der er noget i denne energiske hævdeelse, som tyder paa, at man i »glædens port« ikke er saa sikker paa sin sag. Forholdet er da ogsaa det, at Hallstein-kabinettet ser sig stillet over for en meget stærk politisk rival — i skikkelse af den franske præsident, general de Gaulle og dennes ideer om en politisk union. En saadan union betragtes i Bruxelles som en faretruende konkurrent til Fællesmarkedet som udenrigspolitisk organ — en konkurrent, der vil erobre den politiske ledelse og overlade det til Fællesmarkedet at »nøjes med« at være den økonomiske koordinator. Dette er for lidt for Hallstein-kabinettet og de 3000 embedsmænd og filosoffer, som gør hævde paa at varetage Europas baade økonomiske og politiske ledelse. Der er ogsaa en anden udfordring mod Hallstein-kabinettet — den kommer fra præsident Kennedy og forslagene om at udvide Fællesmarkedet til »en atlantisk union«. Paa NATO-parlamentarikernes møde i Paris i november vendte Hallstein sig meget energisk mod denne plan og sagde, at et amerikansk medlemskab af Fællesmarkedet ville sprænge EEC og »ødelægge hele sagen«. Hans frygt er den, at Amerika saa at sige vil blive gøgeungen i den europæiske rede — ligesom han paa den anden side er ængstelig for, at general de Gaulle vil tage den politiske magt fra Europakommissionen. Hvilket jo i spørgsmaalet om Englandsforhandlingerne kom til at stemme ganske nøjagtigt!

Midt i opbygningen og den efter Bruxelles-filosoffernes mening for tidlige udvidelse af Fællesmarkedet er der altsaa problemer nok for mændene i »glædens port«.

*

En bevæget diskussion foregaar i Vesteuropa om professor Hallsteins nye aktionsprogram for Fællesmarkedet og

dettes medlemslande. Aktionsprogrammet er det seneste udtryk for Hallstein-kommissionens bestræbelser paa at centralisere saa meget som muligt af det økonomiske og politiske samarbejde mellem Rom-unionens stater. Med aktionsprogrammet som grundlag vil kabinetsstyret i Bruxelles skabe en økonomisk planlægning paa længere sigt — en planlægning for hele Fællesmarkedet og samtidig en planlægning, som griber ind i de enkelte medlemslandes økonomisk-politiske dispositioner. De fleste vesteuropæiske lande har jo i forvejen en eller anden form for økonomisk planlægning af samfundslivet. Men nu kommer Fællesmarkedets kommission med en plan om planlægning af hele det økonomiske samfundsliv i Vesteuropa. Og straks er der udbrudt en strid om det fornuftige og berettigede i en saadan centraldirigeret planlægning — og striden føres allerhaardest mellem professor Hallstein og hans kommissærer paa den ene side og Vesttysklands økonomiminister Ludwig Erhard og hans forbundsfæller paa den anden side. For betegnelsen »økonomisk planlægning« opfattes af Bonneregeringen som »planøkonomi«, og udtrykket »planøkonomi« har efter Erhards mening klang af statsindgreb, ja, ligefrem klang af socialisme.

Og saa er der altsaa opstaaet den besynderlige og lidt humoristiske situation, at en mand som Walther Hallstein, der aldrig har drømt om at blive socialist, nu af sine egne landsmænd angribes for at ville aabne døren for statsindgreb mod det frie næringsliv. Det er endog gaaet saa vidt, at forbundskansler Adenauer, som ellers har meget at takke professor Hallstein for, har vendt sig imod sin tidligere intime medarbejder og føler sig forfærdet over, at Hallstein-kommissionen i Bruxelles gør krav paa at indskrænke den vesttyske regerings suverænitet over landets økonomisk-politiske anliggender. »Har vi virkelig skrevet under paa det?« spurgte Adenauer fornylig i et kabinetsmøde, da det gik op for ham, at Hallsteins aktionsprogram indebærer, at Rom-unionens medlemslande maa indordne sig under en fælles-europæisk økonomisk planlægning.

Da professor Hallstein første gang blev berømt, var det i forbindelse med den doktrin, som bærer hans navn, Hallstein-doktrinen. Han var dengang, i 1953, statssekretær i det vesttyske udenrigsministerium, og Hallstein-doktrinen har siden været grundlaget for hele den vesttyske udenrigspolitik. Den gaar ud paa, at Vesttyskland er den eneste legale tyske stat, at Bonn-regeringen ikke tolererer, at tredjelande optager diplomatiske forbindelser med Østtyskland, og at Vesttyskland vil afbryde sine diplomatiske forbindelser med lande, som anerkender den østtyske regering. Anden gang, Hallstein blev berømt, var, da han i begyndelsen af 1958 overtog sin stilling som præsident for Fællesmarkedets kommission i Bruxelles. Og nu ser det ud til, at han skal vinde berømmelse paa en ny doktrin — doktrinen om nødvendigheden af økonomisk planlægning for Fællesmarkedet og fællesskabets enkelte lande, doktrinen om nødvendigheden af statsreguleringer over for det økonomiske liv.

Thi udgangspunktet for Europa-kommissionens aktionsprogram er den erkendelse, at »en økonomisk orden baseret paa frihed i vore dage kun kan eksistere paa betingelse af en konstant intervention fra statens side i den økonomiske udvikling«. Det er denne erkendelse, som har opskræmt økonomiminister Erhard, betydelige kredse af det vesttyske erhvervsliv og ogsaa tilsvarende kredse i Belgien.

Men lad os prøve at berolige de opskræmte. For det første er professor Hallstein hverken socialist eller marxist. Han er jurist med kapitalistisk livsfilosofi. Naar man taler med embedsmændene i Bruxelleskommissionen, erklærer de alle — borgerlige saavel som socialister — at Det europæiske Fællesmarked er et kapitalistisk fællesmarked, og at grundlaget for Rom-unionens økonomiske og politiske fællesskab er det frie næringsliv, den frie markedsøkonomi. Der er med andre ord ingen »socialistiske fælder« i Hallstein-kommissionens nye aktionsprogram. Men der er andre fælder — og det er i virkeligheden disse fælder, man føler sig ubehageligt til mode over i Bonn og i det frie belgiske

næringsliv. For aktionsprogrammet indeholder en lang række forslag og ideer, som meget rigtigt kan og skal medføre *dirigistiske* reguleringer af næringslivet i de enkelte medlemsstater og medføre visse reguleringer af *staternes*, altsaa regeringernes forholdsregler over for landenes økonomiske programlægning. Det er dette, man vender sig imod i Bonn og Belgien — og vi staar da igen ved Romunionens filosofi eller rettere den divergerende fortolkning af Romunionens ideologiske grundlag.

Rom-traktaten taler om harmoniseringen af de enkelte landes politik paa økonomiens omraader, herunder landenes udenrigshandel, pengepolitik, investeringspolitik og sociale lovgivning. Hallstein mener, at tiden nu er kommet til den praktiske gennemførelse af denne harmonisering. Indtil udgangen af dette aar har Fællesmarkedet haft succes paa nedbrydningen af toldmurene mellem de seks medlemslande (og den samtidige oprettelse af en toldmur mod landene uden for Fællesmarkedet). Det har, omend under store interne vanskeligheder, haft succes paa gennemførelsen af en landbrugspolitik. Nu vil man videre — nu vil man lægge grunden til et fælles økonomisk system for medlemslandene. Hele tiden har politikerne i de seks lande netop fremhævet det nye og det storslaaede i selve fællesskabets idé — nu vil Hallstein-kommissionen konkretisere det økonomiske fællesskab og den økonomiske planlægning, og nu viser det sig, hvor uenige man i virkeligheden er, naar det gælder udfyldningen af Rom-traktatens rammer.

Modsætningerne mellem Ludwig Erhard og Walther Hallstein er symptomatiske for denne divergerende fortolkning af Rom-traktatens filosofi. Erhard staar som manden, der har bygget Vesttysklands økonomi op paa basis af næringslivets frihed, det man kalder den frie markedsøkonomi. I praksis ser det lidt anderledes ud. Naar det kommer til stykket, har man ogsaa i Vesttyskland haft en lukket økonomi paa talrige omraader, ja, tilmed en statsdirigeret økonomi. Store dele af den vesttyske industri ejes eller

kontrolleres af staten. Den vesttyske bankrente bestemmes af det offentlige og anvendes som regulerende foranstaltning, naar man vil dæmpe eller opvarme konjunkturerne i erhvervslivet. I virkeligheden anvender man ogsaa i forbundsrepublikken en slags statskapitalisme — og naar der i de senere aar har staaet saa stor strid om Ludwig Erhard, er det snarere, fordi der har været for lidt økonomisk planlægning i Vesttyskland. Tingene har i for høj grad faaet lov til at gaa deres egen vej — fabrikker og virksomheder, ja hele industrier er opstaaet af øjeblikkets behov uden koordinering med planer paa længere sigt. Men udadtil gør man krav paa, at netop manglen paa planlægning er selve dyden i den frie markedsøkonomi. Derfor bekæmper Erhard med skarpe ord professor Hallsteins aktionsprogram, som han kalder »planifikation« og »teoretisk perfektionisme«. Man kan ikke planlægge den økonomiske udvikling paa længere sigt, hævder Erhard. Og begynder man først at planlægge, saa opstaar den risiko, at planlæggerne stædigt holder sig til deres planer uden hensyn til virkelighedens egne love.

*

Mange andre end markedsøkonomiens svorne mænd i Vesttyskland og Belgien vil nok ogsaa synes, at Hallsteins aktionsprogram er overordentlig vidtgaende — dog ikke paa grund af ønsket om en økonomisk langtids-planlægning, men fordi programmet vil gribe stærkt ind i de enkelte landes egne dispositioner. Aktionsprogrammet tilstræber ensartede lovbestemmelser og ensartede metoder i medlemslandenes investeringspolitik. Der skal skabes en dirigeret balance mellem investeringer i industrien og investeringer i landbruget. Dette frygtes at ville føre til, at man ogsaa vil gribe ind mod industrier og landbrug, som ikke lønner sig i det ene land eller den ene landsdel, og kræve dem overført til et andet land eller en anden region. Aktionsprogrammet kan altsaa indskrænke de enkelte landes og virksomheders selvbestemmelsesret til investeringer og ekspan-

sion. Der skal skabes ensartede regler for lønninger, priser og forbrug. Der skal skabes en koordinering af medlemslandenes skattepolitik, baade hvad de direkte og de indirekte skatter angaar. Der skal tilstræbes ensartede reguleringer for de enkelte landes socialpolitik, lige fra boligbyggeriet for udenlandske arbejdere (hvilket ikke behøver at være nogen skade til, naar man kender de hytter og halm-lader, mange fremmedarbejdere maa tage til takke med i Vesttyskland og Belgien) til omskolingen af arbejdere og hospitalsbyggeriet. Der skal skabes en ensartet penge- og valutapolitik — og det store maal i denne henseende er en fælles europæisk valuta, med andre ord en møntunion. Ifølge aktionsprogrammet vil man tilstræbe, at en saadan møntunion realiseres i løbet af den tredie fase af Fællesmarkedets udviklingstrin, det vil sige i tiden mellem 1966 og 1970 — og der er allerede tale om at give den fælles-europæiske valuta navnet »Euror«, det vil sige »Europa-guld«.

Aktionsprogrammet kalder naturligvis ogsaa paa en fælles u-landspolitik, en fælles transport-politik og et fællesskab, et dirigeret fællesskab, paa alle andre omraader af det økonomiske samfundsliv — deriblandt ogsaa et fællesskab i medlemslandenes udenrigshandel. Ogsaa denne side af sagen har fremkaldt en bevæget diskussion mellem Bruxelles og Bonn, for i de forhandlinger, Bonn-regeringen netop nu har optaget med Polen om en langfristet tysk-polsk handelsaftale, mærker tyskerne selv, hvor det bærer hen, naar Fællesmarkedet skal optræde som regulator af medlemslandenes udenrigshandel med de kommunistiske lande. Fællesmarkedet gør krav paa kontrol med denne udenrigshandel, som ikke skal overstige en vis procentdel af den samlede vareudveksling. Europa-kommissionens indgreb har allerede stillet de østeuropæiske lande over for visse vanskeligheder, men problemerne vil ogsaa melde sig for EEC-landene selv paa en maade, som kan gaa direkte paa tværs af økonomiske og politiske interesser. Det er uden videre klart, at kabinetsstyret i Bruxelles med disse maalsætninger opere-

rer som regulator for en politisk ideologi, som griber ind ikke kun i medlemslandenes samfundsøkonomi, men ogsaa i forholdet mellem øst og vest paa kort og langt sigt. Det er ogsaa meningen, at aktionsprogrammet skal fremskynde »kampen mod industri- og handelskartellerne«. Paa dette omraade er man i Bruxelles først begyndt med arbejdet. Ved udløbet af den første frist — 1. november — var der indgaaet anmeldelse om 800 kartel-aftaler fra industri- og handelsselskaber i de seks medlemslande. Disse aftaler drejer sig om de saakaldte horisontale karteller, det vil sige karteller mellem virksomheder om opdeling af produktionen og fastlæggelse af priser. Senere kommer turen til »de vertikale karteller«, hvilket vil sige aftaler om eneforhandling af en virksomheds produkter. Det kan dreje sig om titusinder af saadanne aftaler, og Kommissionen i Bruxelles skal gennemgaa dem alle for at finde ud af, om de er i overensstemmelse eller strid med Rom-traktatens bestemmelser om den frie konkurrence. Nu frygter man i Bonn og Belgien, at aktionsprogrammet vil føre til en stærk opblussen af kartel-aftaler mellem firmaer, som kan finde det nødvendigt indirekte at afbøde virkningerne af en større central-dirigisme fra Bruxelles.

Central-dirigismen i Bruxelles — dette er stikordet for den kraftige vesttyske modstand mod aktionsprogrammet, og det er paa dette punkt — og ikke paa den doktrinære debat om »Hallstein-socialisme« —, at diskussionen vil blive ført. Aktionsprogrammet forudser en mere intensiv behandling af de enkelte medlemslandes økonomiske aarsrapporter om produktion, produktivitet, investeringer, forbrug, skat-tepolitik, udenrigshandel og budgetpolitik. Paa basis af dette materiale vil man skabe den første økonomiske planlægning for Rom-unionen i form af en fire- eller femaarsplan, som skal begynde i 1964 og omfatte alle disse og endnu flere omraader. Og her kan aktionsprogrammet komme i konflikt med de enkelte landes egne økonomiske planlægninger. Frankrig har jo i flere aar arbejdet med en plan-økonomi, som omfatter baade industrien og landbruget.

Den franske Monnet-kommission virker inden for landets grænser paa samme maade, som Hallstein-kommissionen i Bruxelles ønsker at komme til at virke for hele Fællesmarkedet. Ogsaa Italien har en statslig planøkonomi. Der er for saa vidt i princippet ingen modsætninger mellem Hallsteins aktionsprogram og den økonomiske planlægning, som allerede foregaar i disse to lande, og i Frankrig og Italien stiller man sig da ogsaa noget forundret til den vesttyske regerings negative holdning over for Hallstein.

Paa den anden side nærer man ogsaa i Paris og Rom store betænkeligheder ved aktionsprogrammet — ikke saa meget for dets fordringer om et økonomisk langtidspogram, men for de storpolitiske ambitioner hos kabinetsstyret i Bruxelles. Det synes helt overflødigt, at Hallstein, temmelig oprørt, forsvarer sig mod mistanken om at ville indsmugle »bolchevistiske elementer« i den økonomiske langtids-planlægning for Vesteuropa — selv om det jo er højst interessant, at man i Bruxelles-kabinettet gaar ind for større centralisering, mens man samtidig i Moskva gaar ind for større liberalisering i den økonomiske politik. Det, man i Bonn, Paris og Rom er mistænksomme imod, er Hallstein-kabinettets plan om direkte medvirken ved de enkelte landes planlægning og navnlig kabinetsstyrets fordring paa at gøre aktionsprogrammet til bestanddel af en politisk Europa-union. Mellem Bonn og Paris har der jo udviklet sig en udenrigspolitik, som vil skabe et ganske andet Europa end det, Hallstein drømmer om. Og var England kommet med i Fællesmarkedet, havde det set endnu tristere ud for den overnationale europæiske sammensmeltning. Andre betydningsfulde problemer føjer sig til striden om Hallsteins og de Gaulles Europa — i første række spørgsmaalet om oprettelsen af et saakaldt europæisk atomvaaben, baseret paa et samarbejde mellem Frankrig og Vesttyskland. Trods alle smukke og nok saa »europæisk« klingende ord og forsikringer har Fællesmarkedets og de enkelte medlemslandes udvikling været en udvikling bort fra Europas politiske sammensmeltning. Ogsaa paa de øko-

nomiske omraader kæmper landenes økonomiske interesser mod hinanden. Man så det under forhandlingerne om Englands optagelse, som gjordes vanskeligere af franske krav og betingelser. Man vil maaske ogsaa faa det at se under den kommende debat om Hallsteins aktionsprogram, som enten kan væltes af Bonn-regeringen eller gennemføres uden Vesttysklands medvirken. Med Fællesmarkedets eventuelle udvidelse kommer nye interessekonflikter og strids-emner ind i fællesskabet. Det kan vise sig, at myten om Fællesmarkedet ikke svarer til Fællesmarkedets virkelighed. I hvert fald er Hallstein-kabinetet kommet i modvind. Det maa for første gang forsvare sig mod angreb fra kompetent medlemsside for at gaa langt ud over sin kompetence — og endda langt ud over Rom-traktatens indhold. Juristen Hallstein, doktrinernes mand, vil forme Europa efter paragraffer, som haandhæves fra et central-kabinet i Bruxelles. General de Gaulle og Adenauer vil virkeliggøre Fællesmarkedet efter praktiske metoder, som bestemmes af de to stærkeste lande — økonomisk og politisk. Det er en kamp mellem de seks stater og over-statsministeren i Bruxelles.

*

Sammenbrudet i Bruxelles og Englands foreløbige udelukkelse fra Fællesmarkedet har dog tydeligt manifesteret, at det hverken er Kommissionen eller Hallstein, som er den egentlige over-statsminister, men at denne titel i sin effektive politiske magtudøvelse rettelig tilkommer Charles de Gaulle. Men de Gaulles veto mod Englands indtræden har ikke kun fremkaldt dyb misstemning mellem Frankrig og de øvrige fem, men ogsaa slaaet noget i stykker af »fællesmarkedstænkningen«, den saakaldte communautaire tænkning, blandt Europa-ideologerne i »Glædens port«. En-mands-regimet i Paris har været i stand til at udøve sin magt i Bruxelles paa en maade, som har fremkaldt en ny spaltning i Europa — for saa vidt man ikke i forvejen vidste, at den var der. Det positive midt i bedrøvelsen over

Englands udelukkelse er den omstændighed, at saa mange kræfter blandt de øvrige fem har vist sig at deltage i EFTA-landenes bekymringer over et fransk-tysk Europa. Paa denne basis er der ved at være opstaaet en kampstemning, hvis resultater afhænger af, om det vil lykkes »de fem« og EFTA-landene at bringe Storbritannien ind i Vesteuropa ad en bagvej, som ikke kan blokeres af Frankrig. Her øjner man først begyndelsen til en foreløbig usikker, ny politik, som forlanger impulser fra »de fem«, fra England, fra de øvrige EFTA-lande og ikke mindst fra De forenede Stater.

Adolph Rastén.

Prædiken

holdt nytårsdag i Askov Valgmenighedskirke

Da otte dage var gået, så han skulle omskæres, fik han navnet Jesus, som han var kaldt af engelen, før han blev undfanget i moders liv. (Lukas ev. kap. 2,21.)

Denne korte tekst oplyser os om, at det er Jesu navngivning, vi fejrer i dag på ottendedagen for hans fødsel. Hvad vi måtte medbringe af forventninger og bange anelser i anledning af det stedfundne årsskifte, som man måske venter skal følges op med kirkelige kommentarer, må helt underordnes den begivenhed, vi hører om her: »Da otte dage var gået, så han skulle omskæres, fik han navnet Jesus«

Hvad betyder så det? Ja, hvad betyder det her hos os, når et barn får navn og bliver døbt? — (for vi må nok nærmest sammenligne det, der skete ved omskærelsen, jødernes pagtstegn, med det der sker i vort pagtstegn, dåben) —. Når præsten i kirken spørger gudmoderen: »Hvad er barnets navn?« og hun så siger det navn, som forældrene ofte efter store besværligheder — fordi de ved, at navnet skal rumme deres barns skæbne — har fundet tilbage i slægten eller andet sted, så er det for at sige: Nu skal det barn, som bæres frem her, kendes ved det navn. Præsten gentager navnet højt og tydeligt, så alle i menigheden kan høre det, han forpligter dermed offentligheden til at anerkende det nye menneskebarn som samfundsborger. Ingen skal bag efter med rette kunne komme og sige: Vi vidste ikke, at han også hørte med.

Navnet er altså på en gang en helt personlig ting, som kommer til at høre sammen med et menneskes karakter og livsskæbne på uforklarlig måde — og så er det en social

ting. Man har med navnet sin del i samfundspagten, man hører med og vil kendes under det navn af de andre.

Dåben betyder, at som man har pagt med andre mennesker, har man også pagt med Gud. Barnet vil kendes af ham under det navn. Ved omskærelsen fik barnet del i den lovens pagt, som Israels folk havde med Gud. Barnet er nu ved dette tegn blevet en lovens søn, og dets forhold til Gud er fastlagt gennem moseloven.

Det navn, som han fik, da han efter israelitisk skik blev omskåret på ottendedagen, var Jesus — et ret almindeligt navn blandt jøder på den tid, omtrent som Peter her hos os. Navnet betød: Jahve frelser. Et fromt og godt navn for en israelit at give sin lille søn.

Vi ser altså, at med begivenheden i dag, navngivning og omskærelse, er det fastholdt, hvad vi hørte for en uge siden ved hans fødsel: At han blev menneske. I dag siges det, at han blev virkelig menneske i vor forstand, at han gik ind i det menneskelige fællesskab og fik det kendetegn, der er et menneskes over for Gud og over for de andre. For at sige det kort: Han blev indskrevet i Nazareths folkeregister og blev tilsluttet den stedlige Guds menighed ved synagogen der.

Er der nogen begivenhed i det? Er det ikke så temmelig selvfølgelig? Jo, hvis han blot var en almindelig jøde, ville det være en selvfølgelighed, ikke værd at nævne. Men for de mennesker, der siden så den evige Gud give sig til kende i ham, er det nu en temmelig betydningsfuld ting, at han så fuldt ud blev tidens søn og delte dens kår. For dem at se blev selve tiden med hans fødsel og navngivning en anden i den grad, at de gav tiden navn efter ham, fordi han var dens midtpunkt.

Disse ting, der fortælles os om Jesus af Nazareth i dag, skal da tjene til at gøre hans menneskelighed nærværende for os. Det tror jeg ikke, den er for ret mange mennesker. Vi kirkeligt opdragede synes jo nok, det er meget godt, at han blev menneske, så vi kan forstå, hvad han siger, når han går rundt iblandt os som en slags evigheds apostel med sit tidløse, himmelske budskab. Men det siges os i

dag, at han var fra første færd bundet til den menneskelige skæbne i tiden, født ind i sin tid, så selve tiden ved ham er blevet evighedsbestemt. Det er det, der siges os i dag. Og det er nok en fremmed tanke for mange af os, at den timelige, begrænsede verden, der er vor, i dette navn rummer evigheden. For det betyder, at vi fastholdes i de kår, som er vore i tiden, og møder Guds evighed der! Den tanke er lige forargelig for den, der i sin religiøsitet ikke vil vide af dagen i dag som en dag i tiden, men drømmer om i sin oplevelse at løfte den op over tiden — og for den, der i sin påståede verdslighed ikke vil vide af, at denne dag i tiden er Guds.

Selv for mennesker der påstår, at de aldrig har skænket begreber som tid og evighed nogen tanke, er det sådan, at de uvilkårlig har en fornemmelse af, at tid og evighed nødvendigvis må være hinanden modsatte begreber, må udelukke hinanden. For de fleste af os står det vel sådan, at om vi kunne standse tidens gang, så ville evigheden komme. Evigheden ville indfinde sig, hvis vi kunne krænge hele denne spændetrøje af os, vi fra fødsel til død er iført, alle de ting vi nødvendigvis må gøre, alle de byrder vi må bære, hele den vægt som årene lægger på os, når de som en regn af øjeblikke falder på vor skæbne og tvinger den til jorden.

Jo, vor drøm om evighed er bundet til den forestilling, at det gælder om at sætte tiden i stå. For os er evighed det samme som tidløshed! Vi vil være herrer over tiden, så vi ikke længere skal trælle under dens kår med al den begrænsning og al den usikkerhed, der følger af det. Vi føler, at vi er tidens fanger, og fra den omstændighed stammer al vor ulykke. Vi hader vore fangevogtere og forsøger at flygte fra dem, men det er et håbløst foretagende, vi er spærret inde i tiden som sandskorn er spærret inde i timeglasset, vi har bare at følge med.

Kunne vi blot sætte denne tid i stå, så kunne alt blive godt. Eller kunne vi redde os op på en evighedsø midt i tidernes strøm, hvor vi kunne stå fast, løftet over den urolige, forbistrømmende tid. Det er vor drøm. Og vor evig-

hedsdrøm søger vi så at realisere på den måde, at vi f. eks. prøver ad religiøs eller politisk vej at sætte tiden i stå! Et temmelig håbløst foretagende, som alligevel forsøges af os evighedshigende gang på gang.

Den tankegang, som jeg her har skildret, stammer fra græsk kultur, men er menigmands i dag, som den har været kirkens i århundreder: Evighed er det samme som tidløshed, tid og evighed er modsætninger — på samme måde som sjæl og legeme er det! Vi spiller tiden ud mod evigheden eller evigheden ud mod tiden, som det nu passer os, og står selv som tilskuer til denne skinkamp. Vi beskylder rask væk tiden og timeligheden for alt det, der er vor egen skyld. Vi forsøger behændigt at vikle os ud af tidens net med den uskyldigste mine af verden, som om vi ikke for alvor var skabninger i tiden, men i virkeligheden børn af evigheden. Vi prøver at undfly tiden, som om alt det onde stammede fra den, et meget naivt forehavende, for hvem kan i fuldt alvor tro på, at alt ville blive anderledes, hvis vi bare fik sat tiden i stå. At vi som vi er skulle forblive de samme i al evighed er der dog vel ingen trøst i?

Evangeliet i dag er egnet til et opgør med denne almenreligiøse tankegang, for det fortæller om ham, der ikke undflyede tiden, men opsøgte den, om ham der ikke unddrog sig sin tid, men derimod opfyldte den. Og det betyder, at den, der vil flygte fra tiden over i evigheden, flygter fra den evighed som Jesus af Nazareth med sit liv har bragt ind i tiden. Den, der vil unddrage sig tidens kår og leve større og herligere end tiden giver ham, han unddrager sig samtidig den Gud som bandt sig til tiden.

Jesus bragte ikke evigheden ind i tiden ved at ophæve tiden, så der blev en zone af tidløshed, der hvor han mødte mennesker. Evigheden blev tværtimod til, der hvor han på enestående måde fyldte tiden med indhold for mennesker, helt underkastede sig de vilkår, som er et menneskes, og ikke var på vej andet steds hen, men lod situationen fuldt ud få, hvad dens var, helt og restløst. Der blev Guds mening med menneskelivet endelig givet til kende, der var hans tilgivelse at få for flygtende mennesker, der nu blev

fanget ind. For hvad flygtede de nu for, når Gud selv sad i stuen hos dem, hvad var de på vej imod, når Gud selv var nær? Da brød evigheden frem som tidens fylde. Han fyldte tiden ud og gav den sin mening, han fyldte navnet ud og lod det virkelig gælde. Vort forhold til tiden og til navnet bliver altid mere eller mindre et forhold på skrømt. Hans var det ikke.

De gamle israelitter forbandt så meget med navnet. Navnet var for dem som en form, manden skulle fylde med sit væsen og sin karakter. Derfor var det om at gøre at give sine børn gode navne, at der kunne være noget godt at fylde ud. Der var et håb i navnet. Jesus indfrier det håb. Han fyldte sit navn, der betyder »Gud hjælper«. Han lod Gud komme til hjælp, der hvor han færdedes, han bragte Gud selv nær til mennesker i tiden.

Det kan lyde af så lidt, det der i dagens evangelium fortælles om hans navngivning, at han blev en af vore, solidarisk med os, skyldig for Gud sammen med os. Som den rene, skære selvfølgelighed kan det lyde. Og så ved den, der er på flugt fra det menneskelige fællesskab, kun med sig selv i følge, nok hvad det er værd.

Peter Seeberg har i en novelle fortalt om en flygtende sjæl, der desperat prøver at komme ind i det fællesskab, han er uden for. Der er en flok unge mennesker, tretten i alt, som hver søndag driver cykelsport. Han har set dem stå i vejkrydset, når han om morgenen går ned for at hente mælk, har hørt deres råb til hinanden og set dem starte hæsblæsende ud ad vejen mod et eller andet mål, for nogen timer senere at vende tilbage, trætte, men med et tilfreds udtryk i ansigtet som efter veludført dåd.

Hans nysgerrighed er vakt, og da det ikke er ham nok at nøjes med at opleve dem som et tilfældigt brudstykke, prøver han på at komme med i deres klub. Han lejer en racercykel og stiller den følgende søndag morgen for at blive nummer fjorten i deres fællesskab. To af de unge mennesker står der allerede. »Er det en cykelklub, I tilhører?« — Den ene svarer: »Nej«. — Han siger: »Jeg har lyst til at være med. Er der noget i vejen for det?« De ser

op og ned ad ham. Så siger den anden: »Du kan jo bare cykle bag efter os. Det er der ingen, der kan forbyde dig.« Han hænger på, da holdet er samlet, maser ud ad landevejen sammen med dem og er spændt, da en besked går ned gennem rækken om, at nu skal der hviles. Når den ham? Nej hans formand betragter sig som sidste led i kæden. Han er udenfor.

Men han lader sig ikke slå ud. Søndag efter søndag udholder han deres fremmede blikke, stædig er han besluttet på at trænge ind i dette, og han glæder sig over, at han begynder at vide lidt om det felt, der jo også i al beskedenhed er et område af livet. Omsider tåler de ham — og dog kommer han aldrig indenfor. Han ligger der sammen med dem på grøftekanten og hviler, og dog er han ikke en af dem. Han spørger til sidst en kammerat om, hvad der er i vejen. Han svarer tøvende: »Du er ikke som de andre . . . Jeg kan huske de søndagmorgener, hvor du kom for at hente mælk. Vi tre, som stod under træerne, lagde mærke til dig. Du gik og udspionerede os. Når vi sidder i grøften, har jeg lagt mærke til noget lignende.« Han protesterer, har han måske gjort andet, end hvad alle andre også gør, slutte sig til noget, give sig hen i noget, som frister dem? »Der bliver alligevel ved at være en forskel. Jeg mærker det, blot jeg kommer til at tænke på, at du cykler lige bag mig,« siger kammeraten.

Der er det i vejen med ham, som der er i vejen med de fleste menneskers forhold til deres eksistens: Han lader sig ikke fange, han handler kun — som han siger det — for en fremmed magt, den for andre altid fremmede magt, som hedder mig selv. Han er ikke med — trods sin vilje til solidaritet, fordi han ikke regner med den eneste devise, der duer noget, når det gælder eventyr: Til Døden! Han er en forræder, en spion, der vil udlevere den fælles sag den dag, han mener, at han ved nok. Å det, vil han sige, det kender jeg godt, det har jeg prøvet.

Han ønsker brændende, siger han, at gå ind i de andres midte og knytte sig til dem, men hans ønske er en falsk mønt, »for jeg er altid på vej videre, selv om jeg lader

mig opsluge. Jeg er aldrig uden reserver, jeg griber aldrig uhjælpeligt ind i virkeligheden. Proteus-tanke, min narretanke; jeg løber forklædt gennem verden, en spion, hvem intet menneskeligt er fremmed. Men — hvilket menneske er jeg ikke fremmed for?»

Der er vilje til ydre solidaritet — som Proteus, der havde den evne, at han kunne forvandle sig til alle mulige skikkelser, prøver han på at gå ind i deres rolle. Han er fuld af energi. Men det er ikke nok. Man kan ikke leve af at ville give, man må også modtage for at træde i levende forbindelse med sin omverden.

Det er heller ikke et uniformsspørgsmål, er ikke gjort med antrækket, det er ikke det, at han mangler cykelhuen, der spærrer ham vejen. Det er det skjulte forræderi i hans væsen, han har ikke valgt og vil ikke vælge — han er jo stadig på vej mod noget andet. Dette her er bare nogen timer hver søndag. Han vil have fællesskabsoplevelsen oveni sin egen fornemme valgfrihed, han vil ikke være uden reserver, det må ikke være »til døden« for ham. Derfor forbliver han en fremmed.

Det gjorde Jesus ikke, da han kom, for han var uden reserver! Nej, siger man, det passer ikke, for han havde Gud. Men det er ikke rigtigt, sagt i den sammenhæng og på den måde: Han havde ikke Gud som en flugtmulighed i baghånden, Gud er hans forudsætning, men det er noget andet. Og Gud kom ham altid i møde forfra i det andet menneske.

Han løb ikke gennem verden, forklædt som en spion, udsendt af Gud. Nej: »Han sig vort kød vil tage på og blandt os gå. . . .«, hedder det i en salme, og det vil ikke sige, at han tager sig vort kød på, som man tager en dragt på, men som man tager en skæbne på sig. Og at han vil med os gå, vil ikke sige: så langt som det passer i hans planer, men til døden. Det havde han valgt. Han kom. Og mennesker mærkede på hans væsen, at han var kommet for at blive hos dem. Der var valgets ro over ham.

Hvilken forskel er der ikke på den gudløse nar, der løber forklædt gennem verden, og på Jesus af Nazareth, der gik

ind i sin tid, som ikke ville undfly, men opsøge? Hvilken forskel er der ikke på spionen, hvem intet menneskeligt er fremmed, som kender »lidt af hele verden«, men som ikke kan nævne det menneske som han, den flygtende, ikke er fremmed for — og på den Jesus af Nazareth, der i sin menneskelighed er hemmeligt forbundet med dem alle: ikke én var han fremmed for, ikke den gudløse nar, ikke den værste forræder, dem alle lige nær og lige fortrolig. Han valgte »det hele af lidt af verden« — i Nazareth og de omliggende småbyer i godt og vel tredive år ved vor tidsregnings begyndelse.

Hvori ligger forskellen? Ligger den ikke i hans fuldstændige mangel på reserver, hans u-reserverethed, hans frygtløshed? Han tror på Gud, han er ikke bange for tiden, han flygter ikke mod evigheden i håb om noget bedre. Han går ind i tiden og fylder den, giver den mening, giver den evighed, dvs. den kommer igen til at høre Gud til, bliver givet tilbage til ham. Man kan ånde ind og ud med rolige åndedrag. Man er hjemme, fanget af den skæbne, som nu har åbenbaret, at dens inderste hemmelighed er denne mand, tidernes midtpunkt, kærligheden selv.

Af hans faders hånd skal vi tage hver dag i året, der kommer. Ikke som »tidens trælle«, der slæbes med fra øjeblik til øjeblik frem mod en ukendt skæbne, men som »tidens børn«, der må modtage timerne og dagene som Gud Faders gode gaver, givet os i Jesu navn.

Helge Skov.

Frankrig efter de Gaulles valgsejr

Tre måneder er forløbet siden de franske valg i november 1962, men endnu er man ikke her i Frankrig færdig med at diskutere valgresultatet, der blev et ganske andet end ventet, nemlig et stort gaullistisk flertal i Nationalforsamlingen. I udlandet har overraskelsen nok ikke været mindre, og måske kunne DANSK UDSYNS læsere lide at høre lidt om, hvad franskmændene mener om den ny politiske situation.

Lad os ganske kort repetere, hvad der gik forud. De Gaulle havde længe ønsket at begrænse rigsdagens indflydelse; så blev han udsat for et attentat i Clamart, og det var meget nær ved at lykkes. Han benyttede lejligheden til at kræve folkeafstemning om sit krav, at fremtidige præsidenter for den franske republik skal vælges ved almindelig valgret og ikke som hidtil ved indirekte valg gennem valgmænd. Nu vågnede Parlamentet op af sin dvaletilstand. Det hævdede, at denne valgmetode stred mod loven, og politikerne udfoldede strålende oratoriske evner i kampen mod de Gaulle. Formanden for Senatet, en værdig og anerkendt demokrat, gik med stor lidenskab mod statsoverhovedet. Alle partier, bortset naturligvis fra UNR, dannede et kartel, »Nej'ernes kartel«. Folkeafstemningen viste en svag gaullistisk tilbagegang. De politiske profeter spåede et sensationelt stemmetab for UNR og stor fremgang for venstrepartierne. Man forudså allerede generalens tilbagevenden til Colombey-les-deux-Eglises. Så kom den 18. november, og det franske folk gik til valgurnerne. Sent om aftenen forelå resultaterne fra første valgomgang. UNR havde sejret over alle de andre partier, som — bortset fra de kommunistiske — måtte notere tilbagegang. Anden runde søndagen efter bekræftede den gaullistiske sejr.

Det blev en drøj opvågnen for venstrepartierne og for alle, som stadig har tro på de demokratiske grundprincipper. Men det blev også en drøj opvågnen for højre-extremisterne (les Ultras) og tilmed for de konservative. Højre-extremisterne vil ikke kunne komme sig efter vælgerens knusende dom, og det konservative parti — der bærer navnet De Uafhængige — har mistet flere af de dygtigste ledere, deriblandt Paul Reynaud, og en stor del af de trofaste vælgere.

Højres stemmer er gået til gaullisterne, og det kan man kun prise sig lykkelig over, selv om det nok vil lyde sært i danske øren. Men det er en udvikling til det bedre.

Når man nemlig sammenligner det traditionelle højres ideologi med gaullismens, må man erkende, at gaullismen betyder et tydeligt fremskridt. Ved at stemme gaullistisk har højre opgivet imperialistiske og kolonialistiske drømme og er i stedet gået ind for den europæiske nykapitalismes sociale politik. Et magert fremskridt vil man indvende. Javist, — når man ser forholdene i dansk perspektiv. Men vi befinder os ikke i de højt udviklede demokratiske demokratier. Vi befinder os i Frankrig, d. v. s. i et land, hvor ikke blot kapitalistiske profitinteresser har gjort borgerskabet interesseret i koloniriger, men hvor også hærens, administrationens og undervisningsvæsenets indsats i kolonier har overbevist franskmændene om, at de har en nødvendig og stor civilisatorisk opgave blandt de folk, som lever i udviklingslandene for at bruge et aktuelt udtryk. Man kan med rette beklage den indstilling, men man må regne med den.

Frankrig er desuden et land, hvor tanken om politisk og især økonomisk lighed spiller en betydelig større rolle i vælgertalerne end oplysning om øjeblikkets realiteter. Nykapitalismen — i den patriarkalske form som teknokraterne, der nu står for styret, praktiserer — betyder et fremskridt, idet man fra arbejdsgiverside er rede til at gøre visse indrømmelser over for de krav, der stilles af arbejderne. Lad os i forbifarten bemærke, at fagforeningernes aktive kamplyst samtidig viser, at arbejderbevægelsens stærke kræfter dog ikke lader sig narre.

Højres nederlag må ganske givet betragtes som et positivt resultat. Man taler allerede om dannelse af et nyt højre, et mere moderne, mere dynamisk, mere »dans le mouvement«, som vi siger. Den nuværende finansminister er en af mændene bag det ny højre. Sandsynligvis vil dette parti opsuge partifraktioner både til højre og venstre og dermed gøre billedet af Frankrigs politiske liv mere overskueligt.

Vil noget lignende ske med venstrepartierne? Frankrigs venstregrupper lider af en traditionel, uhelbredelig sygdom: Mangel på enhed. På det ideologiske plan er det aldrig lykkedes partierne til venstre at formulere et fælles program. Et spørgsmål, som især skiller og gør alt samarbejde umuligt, er: Kan og skal man vinde magten uden støtte fra det kommunistiske parti? I sin valgkampagne havde Guy Mollet udtalt, at socialister ikke måtte tøve med at støtte en kommunistisk kandidat i anden valgrunde, hvis man derved havde mulighed for at slå en gaullistisk kandidat ud. Straks råbte man op om »folkefront«, og frygten for et folkefrontssamarbejde mellem socialister og kommunister — en meget udbredt frygt — hjalp i højeste grad de gaullistiske kandidater.

Hvad ville vælgerne, der den 18. og 25. november gik til valgerne, udtrykke med deres stemme? Anledningen til valgene var, at Nationalforsamlingen var blevet opløst efter et mistillidsvotum til regeringen. De mange juridiske kævlerier i den forbindelse interesserede ikke vælgerne det fjerneste. De brød sig pokker om, hvorvidt folkeafstemning er legal eller ej, om den stemmer med Frankrigs republikanske traditioner eller ej; kommentatorer har udgydt strømme af blæk for at belyse problemet, om den franske vælger er ved at blive afpolitiseret?¹⁾ I forskellige sociologiske analyser er man nået til den konklusion, at det er det politiske livs struktur, der har ændret sig, og at den politiske interesse nu manifesterer sig på ny måde. Man noterer — og det er meget betydningsfuldt — at de traditionelle stridigheder om den religionsløse skole ikke længere deler Frankrig i to fjendtlige lejre; i generationer har denne strid forpestet den politiske debat i Frankrig.

Vælgeren af i dag ønsker effektivitet. Han bryder sig ikke det ringeste om navnet, etiketten, ideologien hos det parti, som er ved magten. Han spørger derimod om de praktiske resultater. Og det gaulistiske styre har bragt ham det, som han mest af alt ønsker: Stabilitet. Det ny regime har gjort det af med den fjerde republik, som kan give franskmænd mareridt. Hverken udlændinge eller franskmænd gør sig klart hvilke store resultater, der blev nået under den forkætrede fjerde republik. Både i udlandet og i Frankrig har man kun bemærket regeringernes ustabilitet og de ustandselige kriser — og man ser ganske bort fra, at landet har haft 8 undervisningsministre, siden generalen kom til magten. Alt forenkles ud i det meningsløse — takket være mangel på politisk kultur.

Denne mangel på politisk kultur forklarer uden tvivl også det meget beklagelige faktum, at vælgeren er ganske ligeglad med, at de demokratiske goder er blevet devalueret i Frankrig. I den forhandling, som der lige ovenfor blev hentydet til, fremhævede man, at befolkningerne i lande med protestantisk majoritet som USA og England var meget bedre forberedt til at tage del i det offentlige liv. Men man tilføjede, at situationen er ved at ændre sig i Frankrig, især nu da det politiske liv i landdistrikterne får kraftig støtte fra den katolske organisation JAC (Den katolske landbrugsungdom).

Har den franske vælger tidligere haft mere sans for de demokratiske goder? Det er kendt, at valg i enkeltmandsvalgkredse begunstiger den lokale deputerede, manden, som man kender, fordi man møder ham på Café du Commerce i den lille by; man ved, at man kan henvende sig til ham og få ham til at tage sig af lokale interesser. Enkeltkredsordningen er til fordel for egnens »standspersoner«, og ideologien

¹⁾ L'Association Française de Science politique organiserede fornylig en forhandling om emnet: Eksisterer der i de moderne demokratier en tendens mod afpolitisering af borgerne?

spiller kun ringe rolle. Man stemmer på en agtet mand, man kender, og man spekulerer ikke på, om han er MRP eller SFIO. Mange ved ganske givet ikke, hvad disse bogstaver dækker over.

Denne gang valgte man imidlertid til alle kommentatorers overraskelse »de parisiske faldskærmsfolk«. Med det udtryk mener man de mænd, som regeringen i sidste øjeblik sendte ud i departementerne, hvor ingen på forhånd kendte dem. Hvordan forklares det overraskende fænomen?

Folkeafstemning og valg foregik denne gang via fjernsynet. Hidtil har vælgermøder på kafeen og i skolen samlet mange tilhørere, men denne gang havde vælgerne i stedet placeret sig foran fjernsynsskærmen, og her så og hørte de — de gaullistiske talere med statsoverhovedet i spidsen. Den taletid, som blev tildelt oppositionen, var skandaløs kort — 10 minutter. Et enkelt parti valgte at udslette sig selv, for at disse sølle 10 minutter kunne tildeles formanden for senatet, M. Gaston Monnerville, som regeringen ikke havde anset for berettiget til fjernsynstid.

Man må tilføje, at oppositionen efter det sviende nederlag ærligt har spurgt sig selv: Ville vi have sejret, hvis vi havde fået længere sendetid? Det er slet ikke sikkert, for mange af disse politikere virkede på den store masse af vælgere som gengangere fra en fjern fortid, som mumier, der diskuterede forlængst forældede problemer, tilmed i et sprog, der virkede håbløst gammeldags. Som eksempel kan man blot henvise til, at fornyelsen inden for både det faglige og politiske arbejde på landet er udgået fra MRP eller fra kredse, som står dette parti nær. Alligevel svigtede vælgerne nu MRP. De unge landmænd mente, som man mener i andre kredse af folket, at de gamle partier ikke kan tilpasse sig den aktuelle situation; man må stemme på nye folk.

Hvordan har gaullismen i den grad besnæret masserne? Ved sit program? Oppositionen har stærkt bebrejdet gaullisterne, at de ikke har noget program. Alligevel blev de valgt. Og de blev valgt, blot fordi de repræsenterer de Gaulle. Det er de Gaulle, folket har valgt, og de har gjort det uden at bekymre sig om politisk program. For de gamle politikeres ofte overbevisende fremstillinger foretrak folket generalens direkte, faderlige, jævne og overbevisende tale. Den jævne borger, der følte sig smigret ved, at statsoverhovedet direkte henvendte sig til ham, gav de Gaulle sin støtte. Vælgeren sprang lige ind i det, som generalen kalder »det direkte demokrati«.

Hermed er vi fremme ved problemer, der rækker ud over den franske horisont. En af vore største specialister i international ret, professor Georges Vedel, skrev fornylig, at vi er vidne til »det medierede demokrati« endeligt. Ved medieret demokrati forstår han et system, hvor vælgeren stemmer på den mand, som det anbefales ham at vælge. »På diligencens tid,« skrev han, »valgte det brede vælger-

korps mænd, som så siden udpegede de personer, som skulle bære det politiske ansvar. Men lokomotivet og avisen gjorde direkte valg mulige. Nu har autobilen, radioen og fjernsynet gjort det muligt at gøre hele landet til ét vælgerkorps. Så simpelt er det.» (Express 27. dec. 62.)

Ja, så simpelt og så farligt. I et tidligere nummer af dette tidsskrift har Knud Hansen omtalt en græsk myte, der taler om, at forskellige evner må komme til udfoldelse i forskellige beskæftigelser, men to gaver må være for alle uden undtagelse, hvis ellers det menneskelige samfund skal fungere på rette måde, og det er sansen for retfærdighed, og det, som grækerne med et uoversætteligt ord kaldte *aidos*, den borgerlige redelighed. Som enhver ved, bestod de græske bysamfund kun af nogle titusinder frie borgere. Over for dem stod hundredtusinder af slaver, som Zeus tilsyneladende havde nægtet disse kostelige gaver. Vi har ikke længere slaver, men vi har meget store og meget sammensatte statsdannelser. De engelske og franske filosoffer i det 18. århundrede understregede, at et levedygtigt demokrati må have en begrænset statsmagt og lande af beskeden udstrækning. Det er ifølge Montesquieu den »dyd«, som karakteriserer det demokratiske styre. Men det er lettere at være »dydig« i en lille landsby end i en stor by, fordi ingen i den lille landsby kan unddrage sig offentlighedens overvågende øje. Det er det samme med store og små stater. I de græske bysamfund var den direkte folkerepræsentation mulig. Nu er vi ifølge Georges Vedel nået til, at det er slut med »det medierede demokrati«. Nu er »det direkte demokrati«s tidsalder indledt. Men i øjeblikket er fjernsynsskærmen eneste forbindelsesled mellem »stjernen«, der dikterer og administrerer statens politik, og folkets brede masser. Under de forhold mister politiske ideologier, som man i tidligere tider kæmpede for og led for, deres betydning. Tilbage bliver kun problemer, som i forenklet og forfalsket form kan gøres forståelige for det brede vælgerkorps.

Det er en overdrivelse at tale om diktatur i Frankrig. Det franske folk har — desværre — i fuld frihed valgt dette »diktatur«, som i øvrigt, og det må ikke glemmes, giver vælgeren ret til stadig at give udtryk for sin kritik. Alvorligere end regimet er den kendsgerning, at det er flertallet af det franske folk, der har villet dette regime.

I øjeblikket spørger alle venstreorienterede kredse sig, hvad der er at gøre. Alle erkender, at det er nødvendigt at tænke i helt nye politiske baner. Det 19. århundrede er definitivt forbi med anden verdenskrig. Endnu for kort tid siden stod vi endnu i det 19. århundrede. Men alt forandrer sig nu for vore øjne, og også demokratiets ansigt forandrer sig. Det er den forandring eller omdannelse, som de venstre-intellektuelle er optaget af.

Som altid eksisterer der endnu i Frankrig en kløft mellem den filo-

sofiske, subtile, analyserende samfundsbetragtning og hverdagens realiteter. Men det vil måske ændres. For første gang i vor historie har man i hvert fald indtryk af, at franskmændene nægter at lade sig vugge til ro med begreber og ord, som på enhver måde er endevendt og efterhånden klinger behageligt for ørene. For første gang er ét ord stærkere end alle andre. Endnu for kort tid siden anvendte man det i den engelske form. Man sagde: efficiency. I dag bruger man et fransk ord. Det franske folk ønsker sig frem for alt l'efficacité — effektivitet.

Erica Simon.

B Ø G E R

To kritiske bøger om Romunionen

Modsat den almindelige antagelse er det alene modstandere og meget kritisk indstillede til Romunionen, som har gjort sig umage med at begrunde deres synspunkter på en rationel og omfattende måde ud fra et indgående studium af Romtraktaten. Man leder forgæves efter litteratur til rationel begrundelse og positivt forsvar for den nye europæiske statsdannelse som i kvalitet kan måle sig med to så kritiske bøger, som de nedenfor nærmere omtalte, Jørgen Pedersens: »Romtraktaten« og Ekström-Myrdal-Pålsson: »Vi och Väst-europa«. Det er endvidere karakteristisk, at disse bøger kun er blevet gjort til genstand for alvorlig omtale i Romunions-modstandernes meget kapitalsvage og lidet udbredte presse. Herved har den øvrige presse givet næring til den meget udbredte fordom, at Romtraktatens modstandere er en gruppe fanatikere, der samles om egne opbyggelige skrifter i små udvalgte menigheder og hvem man på forhånd kan frakende roligt omdømme og sund sans. Den rigelige tid til debat af disse livsvigtige spørgsmål er ikke blevet brugt — først og fremmest fordi den danske presse som helhed straks har lagt sig fast på den positive linje uden at forstå at dens opgave i denne sag først og fremmest måtte være af informatorisk karakter, så at alle oplysninger — positive og negative — kunne stilles til rådighed for den befolkning, der skal træffe afgørelsen. Eller det skal den måske netop ikke?

I øjeblikket er situationen ganske uoverskuelig. Men spørgsmålet om vor optagelse i Romunionen kan blive aktuelt igen, før man aner det. Og skulle det endelig komme dertil, at forhandlingerne udsættes på ubestemt tid, turde det være meget væsentligt, at Danmark fandt ud af sin nye kurs — ikke ud fra en viljeløs følgen med det politiske tidevand, men ud fra en klar forståelse af det, der skiller os fra Romunionen. Jeg tror ikke meget på en ny udenrigspolitisk kurs, hvis den ikke er ensbetydende med et opgør med det, Romunionen står for. Jørgen Pedersens og det svenske triumvirats bøger forekommer mig meget nyttige som baggrund for en sådan nødvendig selvbesindelse.

Professor Jørgen Pedersen var indtil fornylig professor i nationaløkonomi ved Århus universitet. Med baggrund i flere års studium af fællesmarkedsforhold holdt han sidste år en række foredrag i en

studiekreds inden for organisationen Landbo-Forum og det er disse foredrag, der her er bearbejdet og udgivet i bogform. Det er værd at gøre sig klart, at Jørgen Pedersens udgangspunkt — stik modsat svenskernes — er den udpræget liberale økonoms. Baggrunden for de værdidomme, der forekommer i bogen, er derfor en rodfæstet mistillid til alt bureaukratisk voksende statsvæsen kombineret med en fast overbevisning om, at i økonomiske forhold nytter det såre lidet med planøkonomiske skrivebordsteorier. Her virker alene naturlovene, der er indbygget i systemet. Giver man sig til at pille ved selve systemet, forhindrer man disse love i at virke. Endelig kommer hertil noget, man gerne ville kunne kalde typisk dansk: en udtalt skepsis til alt hvad der bare smager af storhed og magtbestræbelser.

Med disse forudsætninger in mente kan det vel ikke undre, at hans gennemgang af Romtraktaten udvikler sig til en overordentlig kritisk analyse. Faktisk er en af de mest forbløffende udtalelser i bogen det sted på side 167, hvor han overvejer om man af hans udredninger skulle drage den slutning, »at Danmark bør holde sig udenfor. En sådan slutning er ikke tvingende nødvendig.« At man efter en så sønderlemmende kritik kan være tilhænger af Danmarks medlemskab sammen med England, fremkalder en vis undren i læseren. Begrundelsen får man på næste side. Den er ikke af decideret økonomisk art, for »det økonomiske tab, vi lider ved at stå udenfor, bliver måske ikke af nogen katastrofal størrelse«. Nej, begrundelsen er simpelthen, at den danske befolkning ikke er tilstrækkelig moden til at blive enig om en fordeling af tabet på alle skuldre. »Tilpasningsevnen i vort samfund er alt for ringe til, at vi kan klare et sådant problem«. Man undgår ikke at blive ramt af denne udtalelse, men føler dog lyst til at spørge: hvorledes ved Jørgen Pedersen det så sikkert? Har nogen nogensinde spurgt os, om vi ville være med til at bære den stagnation i velstandstigningen, som utvivlsomt de næste 10 år bliver følgen af at holde sig udenfor? Ikke mig bekendt. Men lad os nu ikke foregribe begivenhedernes gang. Hovedvægten i bogen ligger på en nøgtern, lidenskabsløs gennemgang af alle de væsentlige artikler i traktaten fulgt op af en vurdering af antagelige virkninger af disse bestemmelser. Og begge dele må med, for traktaten i sig selv er på afgørende punkter så vagt udformet, at en ren gennemlæsning af paragrafferne ikke gør nogen ret meget klogere. Først kommentaren giver skelettet kød og blod og bevirker, at vi lægfolk udi det politiske har mulighed for at gøre os nogen forestilling om, hvad der kan gemme sig bag de tørre juridiske formler. I disse forsøg på at fornemme hvad der bliver fremtidens højst konkrete politiske virkelighed, er Jørgen Pedersen selvfølgelig lige så meget privatmand som alle vi andre, men han har ud fra sin viden og økonomiske erfaring den store fordel at kunne gætte med en vis grad af sandsynlighed in mente. Om man så tror på

hans forudsigelser bliver til syvende og sidst et spørgsmål om ens egen politiske holdning, og netop derfor er bogen så velegnet til at fremkalde en ægte politisk stillingtagen. Det tjener videnskabsmanden Jørgen Pedersen til stor ære, at han ikke fornemt er løbet fra forpligtelsen til det gætteri, der har politiske konsekvenser. Derved lægger han netop sagen hen til os som det, han også som videnskabsmand vurderer den til primært at være: et politisk problem, som angår os alle.

Økonomi kan der ikke først og fremmest være tale om al den stund de økonomiske mål: Fælles marked for varer, kapital og arbejdskraft, rationalisering og specialisering, fremme af almindelig velstand ved at give plads for det enkelte individs og det enkelte foretagendes egoistiske økonomiske udfoldelsestrang, alle kan nås uden opbygning af Romunionens regeringsapparat. Ja, i flere tilfælde vil adgangen til de erklærede økonomiske mål direkte blive vanskeliggjort dels på grund af det bureaukratiske apparats manglende smidighed i en så stor statsdannelse, dels derved at toldmurene ofte slet ikke skaber handelsudvidelser set for verden som helhed, men kun handelsforskydninger, der ofte er en meget tvivlsom økonomisk fordel, fordi man sætter loven om tilbud og efterspørgsel ud af kraft. Jørgen Pedersen gør samtidig energisk op med den myte, at Fællesmarkedet skulle have skabt nogen enestående økonomisk dynamik i det central-europæiske område. »En sådan betragtning er uholdbar set fra et hvilket som helst synspunkt« (p. 51). Statistikken over stigningstakten i den økonomiske udvikling i årene 1953—60 anbringer EEC-landet Vesttyskland og Efta-landet Østrig øverst, EEC-landet Belgien og Efta-landet England nederst. Statistikken over velstand pr. individ placerer Nordamerika, New Zealand, Australien og de nordiske lande øverst og først længere nede de store fællesmarkedslande. (p. 53 og p. 181). Skal man rationelt forklare den økonomiske fremgang i visse EEC-lande i efterkrigstiden bliver det konjunkturerne for råstofpriser, flytningestrøm, tidligere udviklingsniveau, USAs hjælpedelser og lignende forhold, man skal rette sin opmærksomhed mod. Når den tidligere generalsekretær for OEEC, Rene Sergent, i 1957 kunne udtale, at uden europæisk økonomisk integration ville resultatet blive massearbejdsløshed og levestandarden falde til et punkt, hvor import fra andre dele af verden ville blive umulig, mens det samlede Europa derimod ville skabe enestående muligheder for verdenshandelens ekspansion, karakteriserer Jørgen Pedersen det bramfrit som »hvilket nonsens«. Den »europæiske dynamik« består for J. P. mest deri, at man beslutsomt skriver noget ned på et stykke papir uden at kere sig nærmere om, hvad der derefter sker. (p. 112.)

Men er det ikke økonomi der driver fællesmarkedsdannelsen frem, må det være politik. I et stort kapitel redegør Jørgen Pedersen for den europæiske samlings forhistorie. Viser hvorledes man er faldet

for den naive tanke, at det skulle kunne lade sig gøre at fjerne de europæiske stridigheder uden at fjerne de stridende magtcentre. Viser hvorledes man til dette formål har udstyret sig med en svulstig europæisk ideologi og lader sig beruse af farlige dagdrømme om påny at gøre Europa til noget stort, der kan spille med på lige fod med mastodonterne i øst og vest — samt at endelig hele dette ideologiske apparatur har kunnet udnyttes af kolde teknokrater, der er besat af en tyrkertro på ordningernes og effektivitetens sejr over erfaringernes langsommelige vækst. Forrest blandt disse teknokrater anbringer han franskmænd Jean Monnet, der får følgende skudsmål med på vejen: »Han tror på skrevne forfatninger og planer, på at kloge eksperter kan finde ud af hvad der tjener alles interesse, og at dette kan og bør tvinges igennem ved en flertalsvedtagelse uden krav om enstemmighed. Han tror på demokrati i den forstand, at der skal oprettes parlamentariske forsamlinger, som kan forhandle og diskutere, fremsætte ideer, men afgørelsen skal træffes af de kloge bureaukrater og besegles gennem beslutning af regeringsrepræsentanter, eller — endnu bedre — en såkaldt uafhængig myndighed.« Ud fra denne vurdering af forhistorien giver J. P. i sin gennemgang af fællesskabets institutioner kommissionen en absolut fortrinnsstilling som initiativtagende og besluttende myndighed, udstyret med tidligere uhørte, upræcise magtbeføjelser og uden nogen art af folkelig, parlamentarisk kontrol over sig. Rådet af regeringsrepræsentanter har vel den formelle beslutningsmyndighed, men da det ikke har initiativret og da det ikke har administrationens embedsmandskorps til daglig rådighed, bliver det dog en underordnet instans i forhold til kommissionen, mens forsamlingens væsentligste betydning ligger deri, at den afspejler de stemninger, der findes i de forskellige medlemslandes parlamenter og befolkninger, hvilket kan give kommissionen værdifuld viden. Et virkeligt organ for delstaterne bliver forsamlingen næppe, blandt andet fordi man deler sig — ikke efter lande, men efter partier. At eenstemmighedsprincippet i alle organer er forladt til fordel for flertalsprincippet (efter overgangstidens udløb) viser klart, at man definitivt er trådt ind i en anden slags internationalt samarbejde end der var tale om i Nato, OEEC, Gatt, FN osv (p. 27—32). Som traktaten nu er udformet giver den altså ikke megen plads for hvad vi sædvanemæssigt forstår ved demokratisk regeringspraksis. Og selv om der senere skulle ske en ændring i den institutionelle opbygning, vil selve statsstørrelsen betyde en sådan udvanding af det politiske ansvarsbegreb, at der i alle tilfælde er tale om en stærk tendens hen mod en autoritær samfundsform, for J. P. ikke meget forskellig fra sovjetsystemet (p. 184).

Disse betragtninger over fællesskabets politisk-bureaukratiske karakter danner rammen om det centrale midterafsnit, hvor Jørgen Pedersen gennemgår de politisk-økonomiske detaljebestemmelser i traktaten.

Navnlig forekommer det mig værdifuldt, at der gives en grundig oversigt over fællesskabets forskellige landbrugsordninger, dels det principielle sigte, som angives i selve traktaten, dels den praktiske udformning, som den findes i aftalerne fra januar sidste år med til lægsprotokoller. Det er ikke let læsning for ikke-økonomen, men dog forståelig. Pladsen tillader ikke her noget referat, man henvises til selvstudium. Fra det følgende kapitel om dansk landbrugs placering i denne uhyre aftalemosaik skal derimod — i betragtning af emnets vigtighed netop for os — anføres nogle enkelte tal. J. P. opstiller to beregninger angående værdien for dansk landbrug ved at træde ind. Jeg refererer her til den første, der omhandler den gunstigste mulighed, der overhovedet kan tænkes. I følge denne vil udnyttelsesværdien af dansk planteproduktion stige fra 6200 mio kr. i 1960 til 7880 i 1970, altså ialt en stigning på 1680 mio kr., hvilket betyder en fordobling af den nuværende indkomst. Samtidig vil der for samfundet som helhed være den fordel, der følger af en stigning i eksportværdien på 1200 mio kr. At det skulle gå så gunstigt er dog ret usandsynligt, først og fremmest fordi Frankrig næppe vil give afkald på sine forhåbninger om stigende fødevarieeksport og England næppe indskrænke sin hjemmeproduktion. Begge dele er nødvendigt, hvis der skal blive plads for en stigende dansk produktion. Og iøvrigt understreger J. P. at alle sådanne forudsigelser navnlig på landbrugsområdet er det rene gætteværk, og det eneste sikre er, at vi til at begynde med i hvert fald ikke bliver gunstigere stillet end i øjeblikket. Trods alt usikkert fornemmes det gavnligt at få en antydning af sådanne tal frem. De er jo til at tage og føle på og modstanderen af Romunionen kan måske herfra få en fornemmelse af, hvad det vil koste det danske samfund i tilskud til landbruget i en overgangsperiode, hvis vi bliver udenfor. Summen lyder uhyrlig, men antager mindre voldsomme dimensioner, når man betænker, at landbrugsstøtten allerede nu er oppe på i hvert fald 800 mio kr. årligt. Og det er trods alt små penge i sammenligning med oplysningen i samme kapitel om, at Englands indtræden i fællesskabet vil betyde en merudgift til fødevarieimport for dette land på 6 mia kr. årligt.

Iøvrigt kan det generelt læses ud af dette afsnit, at J. P. har en ringe tro på, at hele fællesskabets landbrugssystem overhovedet kan komme til at fungere og mener, at det i alle fald er økonomisk u hensigtsmæssigt, fordi politiske interesser vil virke bevarende på en forældet produktionsstruktur. Samt endelig, at det bliver på landbrugsområdet hovedslaget kommer til at stå i forhandlingerne mellem England i fællesskabet, og at Frankrig netop her vil gøre hvad det kan for at hindre Englands adgang. En senere politisk udvikling synes at bekræfte dette.

I det følgende afsnit om arbejdskraftens frie bevægelighed rejser J. P. den største tvivl om, hvorvidt disse bestemmelser overhovedet vil

få den tilsigtede virkning: at fremme den samlede beskæftigelse, at skabe en højere og udlignet realløn og at løse de underudviklede, europæiske områders problemer. Dels kan flytningen af arbejdskraften ikke automatisk finde sted. Der må gribes ind fra overmyndighedens side. Dels vil der snarest ske en velstandskoncentration i visse områder, som i forvejen har fuld damp på industrimaskineriets kedel, mens underudviklede områder bliver endnu mere underudviklede, dels vil der opstå en række alvorlige sociologiske problemer i forbindelse med dannelsen af fremmedartede befolknings- og kulturenklaver. »Her som på adskillige andre områder lider Romtraktaten under ikke at være en kodificering af tendenser, der er fremgået af befolkningens ønsker eller af heldige praktiske erfaringer. Derimod er de påtrykt befolkningen gennem deres regering og parlament. Disse har ladet sig bjergtage af forenkede teorier og velklingende fraser, der gennem efterkrigstidens komplicerede internationale organisationer har opnået en suggestiv magt, der grænser til tyranni.« (p. 109.)

Hvad specielt Danmark angår bliver vort problem på dette område nok først og fremmest en bortvandring af højt kvalificeret arbejdskraft, der automatisk søger mod det større sprogområde. Den eventuelle tilvandring vil eventuelt tage form af små udenlandske ledergrupper i spidsen for danske virksomheder, der er aflæggere af udenlandske koncerner. Disse små grupper kan komme til at udgøre en farlig udfordring til smålig nationalisme. I det hele taget er en fjernelse af alle skranker for udlændinges adgang til ophold og erhverv her i landet især en alvorlig sag for det lille samfund (p. 123).

Hvad angår den frie kapitalbevægelighed må man ikke glemme, skriver J. P., »at kreditpolitikken er et af de midler, man kan tage i brug til reguleringen af den økonomiske aktivitet, og at dette middel sættes ud af funktion, når rentefoden bestemmes af forholdene på kapitalmarkedet inden for hele det store område.« J. P. rejser videre det spørgsmål, om denne frie bevægelighed overhovedet er et økonomisk gode for det enkelte samfund og kommer dels til den konklusion, at den meget vel kan bevirke en bortvandring af kapital fra det i forvejen fattigere område til det rigere, samt at virkningerne heraf på det enkelte samfund kun bliver harmoniske, når forholdene iøvrigt er harmoniske, dvs. at man har fuld beskæftigelse og ligevægt på betalingsbalancen samtidigt. Hvis dette ikke er tilfældet — og det vil det meget sjældent være — berøver man sig selv et middel til at regulere de mindre harmoniske forhold. Det mest sikre er, at frihed for kapitalbevægelser mv. berøver de enkelte lande et reguleringsmiddel hvilket fremkalder en fælles regulering med påfølgende økonomisk-politisk enhed (p. 137).

Endelig forsøger J. P. i bogens måske mest interessante kapitel at komme med en vurdering af hvilke politiske indgreb, der vil glide

over til fællesskabets instanser allerede i kraft af de nuværende aftaler. En oprensning af kapitlets underafsnit kan måske bedst give et indtryk af på hvilke områder arbejdet flyttes fra København til Bruxelles: Indenlandske afgifter på varer. Statsstøtte til virksomheder. Kontrollen med virksomhedernes konkurrence. Dumping. Harmonisering af konkurrenceregler (herunder også arbejdstidens længde. Ligeløn for mænd og kvinder). Konjunkturpolitik. Betalingsbalancen. Handelspolitik. Det gælder for næsten alle paragraffer angående disse områder, at de er særdeles vagt og upræcist udformet, hvilket giver administrationen og kommissionen et meget stort spillerum for fortolkningen. Det første område bliver såvel alle former for indirekte beskatning (ex. oms.) som forskellige former for selskabsbeskatning. Begge slags love har nemlig betydning for varernes og virksomhedernes konkurrenceevne. Når det drejer sig om statsstøtten til virksomhederne er der en mærkelig modsigelse mellem fællesskabets erklærede liberale mål og den faktiske politiks praksis i EEC-landene, hvor statsstøtte flourer som intet andet steds. Dette forklarer J. P. ved en påvisning af, at reglerne for statsstøtten bortfaldt er så behæftede med undtagelser, at næsten alt kan komme derindunder. Dette betyder vel så igen, at man giver statsstøtte, hvis man har politisk magt til at udnytte undtagelserne — og lader være, hvis man ikke har. Det ret detaljerede afsnit om monopollovgivningen afsluttes med flg. bemærkning: »Det ses af dette korte uddrag, at der ikke bliver meget tilbage af de enkelte medlemslandes lovgivning på dette område. For Danmark er det et emne, som gennem årene har opfyldt — talrige spalter i Rigsdagstidende. Hvis vi bliver medlem af EØF, vil vi blive fritaget herfor.« (p. 145.)

Hvad der i traktaten menes med konjunkturpolitikken, kan J. P. ikke klart se. Han konstruerer derfor en tænkt politisk situation, hvor Danmark har arbejdsløshed og underskud på betalingsbalancen. Sagen kommer til behandling i Bruxelles. Kommissionen foreslår som bodemiddel ved dekret en nedsættelse af lønnen. I rådet protesterer den danske regeringsrepræsentant, men finder ikke ørenlyd. Kommissionen udarbejder forslaget og den danske regering er forpligtet til at udføre ordren uden at spørge Folketinget, fordi dette netop på sådanne områder har afgivet sin suverænitet. Men arbejderne og befolkningens flertal bliver forbitrede og Folketinget må derefter vedtage et mistillidsvotum til regeringen. Regeringen er stadig forpligtet til at udføre kommissionens dekret. Hvad bliver resultatet? Politisk kaos — eller traktatbrud? Er dette hvad der forstås ved rådslagninger om konjunkturpolitikken, spørger Jørgen Pedersen. Ja, det er ikke til at vide. Men intet forhindrer en sådan udvikling. Om de paragraffer, der behandler betalingsbalancen, siger J. P., at de er fulde af uklarheder og selvmodsigelser (p. 156). Man har ved udformningen af disse bestemmelser »givet sig sine ønsker i vold

uden at lade sig hæmme det mindste af overvejelserne angående muligheden for at realisere dem, eller hvad de i det hele taget indebærer. Fundamentalt er der det i vejen, at man pålægger enkeltstaterne en forpligtelse til at sørge for betalingsbalancens stabilitet samtidig med at man berøver det samme land muligheden for de kredit-, finans-, valuta-, og handelspolitiske foranstaltninger, som kunne sætte landet i stand til at klare sine vanskeligheder selv.

Endelig gøres der rede for det måske velkendte forhold, at man fraskriver sine muligheder for at føre selvstændig handelspolitik. Det vil ikke alene sige at det enkelte land afskæres fra at ændre toldsats, indføre eller ophæve kvantitative reguleringer eller yde eksportpræmier, men også fra at slutte tosidige aftaler med noget land. Efter overgangsperiodens udløb slutes alle sådanne aftaler af kommissionen efter direktiver fra rådet, men direktiver formes igen på forslag eller henstilling fra kommissionen. Sluttelig nævnes traktatens p. 116, hvorefter medlemslandene efter overgangsperiodens udløb i alle internationale organisationer skal optræde samlet i alle spørgsmål, der er af særlig betydning for fællesskabet. En i sandhed vidtrækkende og lidet præcis bestemmelse.

Jørgen Pedersen slutter sin analyse med at sige, at efter hans skøn er der ikke grund til at vente, at oprettelsen af EØF vil gøre menneskene lykkeligere — hverken materielt eller åndeligt — end de ville have været uden denne blokdannelse. »Materielt set er der plusser«. »Men der er også minusser«. Ja, »Faktisk frembyder systemet — ud fra mit synspunkt — næsten kun minusser. Men for de mennesker, for hvem tanken om en europæisk, politisk enhed er en følelsessag, er det naturligvis anderledes«. Dette sidste være citeret med en venlig hilsen til hovedparten af de ledende politikere i den danske regering og i folketinget.

At Jørgen Pedersen så dernæst i kold mistillid til sine landsmænds politiske modenhed runder af med at anbefale dansk indtræden sammen med England, vil jeg forbeholde mig ret til fortsat at nære en stille undren over.

Det svenske triumvirat er efter eget udsagn »tvättägte socialdemokrater«. Tord Ekström er knyttet til LOs økonomiske sekretariat. Gunnar Myrdal er en af Skandinavien internationalt mest kendte økonomer med et stort arbejde bag sig i forskellige økonomiske underorganisationer under FN. Roland Pålsson er forfatter og udenrigspolitisk kommentator ved det ansete tidsskrift Tiden. Alle har altså et særdeles førstehånds kendskab til emnet og ingen af dem kan med nogen som helst ret beskyldes for at være ængstelige isolationister.

Netop på dette punkt sætter de ind. Der er i vurderingen af Det europæiske Fællesskab opstået en hel række fordomme og mystifikationer, som forfatterne ønsker at pille fra hinanden. Hertil hører påstanden om, at det skulle være udtryk for en ængstelig væren sig selv

nok, når man ønsker at holde sig uden for den »store europæiske familie«. Dels må det ikke glemmes, at denne familie slet ikke er så stor endda. Den omfatter ikke Østeuropa, som dog fra urgammel tid har haft historie sammen med det øvrige Europa. Den omfatter ikke hele Vesteuropa, men kun seks lande. Og den er set i forhold til den øvrige verden ikke at opfatte som en familieudvidelse, men tværtimod som en selvtilstrækkelig isolation af den i forvejen rige del af familien. Det er ikke isolationisme at nægte at gå ind i denne klub, at nægte at deltage i et internationalt samarbejde, som vil ophæve det der er forudsætningen for ethvert frugtbart og ærligt samkvem: at det enkelte samfund frivilligt kan tage beslutning om varigheden af og karakteren i det samarbejde, man indtræder i. At slutte aftaler på tid og om bestemte problemer mellem afgrænsede suveræne samfund har hidtil været det normale i internationalt samarbejde og der er herigennem opnået særdeles store resultater — forfatterne henviser således til at de nordiske stater ad denne vej har opnået større resultater på mange områder end Amerikas forenede Stater. At slutte aftaler på ubegrænset tid og uden klar definition af aftalernes indhold er en helt ny form for internationalisme, der ikke kan karakteriseres som egentligt samarbejde.

En anden mystifikation, der udnyttes med held i agitationen for indtræden er forestillingen om det nyttige og tidstypiske ved den store samfundsuddannelse. Den skulle give nye muligheder for god administration, give plads for det mest effektive erhvervsliv og betyde en betryggelse hvad angår krigene. Forfatterne mener, at det i realiteten forholder sig lige omvendt. Den mindre eller mellemstore statsdannelse er administrativt og økonomisk mere effektiv end storstaten — følgende den aftagende grænseværdis lov — og erfaringen viser, at de mindre statsdannelser gennemgående har en mere harmonisk politisk og social status ligesom intet synes at bevise, at det hvad angår krigsfare skulle være mere betryggende at være tilknyttet en storstat. Endelig er det rent selvbedrag, når den mindre stats borgere taler om deres egen provinsialisme. Den åndelige snæverhed kan udmærket gøre sig mere gældende i det store og selvberoende område end i det land, der er nødt til at skaffe sig en stor del af sin viden og kultur i et åbent samspil med andre lande. Hvilket selvfølgelig ikke forhindrer, at den lille stat *kan* være særdeles provinsiel. Det har bare intet med størrelsen at gøre.

En tredje solid fordom er den forestilling, at økonomiske og geografiske regioner nødvendigvis dækker hinanden. At dette intet har på sig ses f. ex. deraf, at de områder, der står Europa nærmest i materiel kultur er de mest fjerntliggende såsom New Zealand og Australien. Eller deraf at England har kunnet opbygge et stærkt erhvervsliv uden nogen betydelig økonomisk integration med det nærtliggende kontinent. Eller af den forbløffende oplysning, at fragtsatserne mel-

lem Sidney og Melbourne, begge på Australiens østkyst, er højere end mellem en af disse havne og London (p. 30). Den økonomisk-geografiske betragtning kunne have en vis gyldighed i ældre tider, men med udviklingen af alle former for transport og kommunikation mister den geografiske nærhed eller fjernhed mere og mere af sin betydning i forhold til konjunkturpolitiske og uddannelsesmæssige faktorer.

Endelig for det fjerde er det påståede europæiske, dynamiske, kristelige kulturfællesskab den største falsifikation af alle. Der findes ikke noget enhedsmønster i Europa, hvori man kan forene den nord-europæiske og den sydeuropæiske kulturform. Der er dybe forskelle på politiske og kulturelt bærende grupper i de forskellige lande. Dette abendländische kulturbegreb udelukker også hele forbindelsen til Østeuropa og det Rusland, der på så mange måder er Vesteuropas arving. Det udelukker endvidere en dybere forståelse af, at den europæiske kultur ofte må siges at have sat sine stærkeste spor i lande udenfor Europa, i Nordamerika, Oceanien og i stigende grad i tidligere koloniområder. Når skandinaviske socialdemokrater så brændende kan ønske en livsline til den kontinentale kulturform, må de vel også gøre sig klart, at dette indebærer et medansvar for århundredgamle europæiske stridigheder, som Skandinavien praktisk talt aldrig har været indblandet i. Man kan vel forstå det desperate ønske hos de centraleuropæiske magter om at lappe Europa sammen efter mange katastrofer, skriver forfatterne, men man har svært ved at forstå trangen hos andre lande uden for kontinentet til partout at ville ofre sig ved at binde sig til en historie, som ikke er deres. At det skulle være til nogen nytte, om vi gjorde det, forekommer en at være bløjet naivitet. Men intet offer synes at være for stort, når det gælder at sælge landet og gøre et godt indtryk på køberne. PR-holdningen (public-relation holdningen) er i stigende grad Sveriges udenrigspolitik. Med hr. Per Hækkerup in mente kan en dansker vist sige det samme. Endelig bør skandinaviske socialdemokrater, der ønsker kultursammensmeltningen vel også gøre sig klart, at man derved indlemmes i en samfundsdannelse, hvor som i Frankrig »de hundra familjerna« regerer over alt det, som de Gaulle ikke regerer over, eller som i Tyskland, hvor »det politiska livet på ett oöverträffat sätt är underordnat näringslivets inflytande«. (p. 144.) Mærkeligt at ingen synes at kere sig om, at dette nødvendigvis må forandre hele den politisk-erhvervsmæssige praksis, vi er vant til i skandinaviske socialdemokratiske ledede demokratier. Og at dette også er en kulturforandring, skulle vel netop vi være klare over.

Det svenske triumvirats anden særdeles oplysende indsats ligger på det økonomiske område. Det glemmes ofte i udenforstående lande, at Fællesmarkedet dog faktisk allerede har fungeret i fem år og at man altså ikke står helt uden praktisk erfaring for, hvordan told-diskrimineringen virker på lande uden for unionen. Forfatterne har

gjort sig den umage at tage dette stof op til en grundig empirisk undersøgelse. Et stykke arbejde, som skulle synes nærliggende også herhjemme, men som mig bekendt ingen ansvarlig instans har givet sig i kast med. Nu er det uden videre klart, at den svenske undersøgelse ikke kan dække danske forhold, men visse tendenser skal nok være fælles. Indtil undersøgelsestidspunktet i 1961 var den indbyrdes told i EEC sænket med 30 pct. og de ydre todsatser hævet tilsvarende. Indenfor samme tidsrum var den svenske eksport øget med 25 pct. i værdi og udvidelsen var i et fifty-fifty forhold gået til både EEC og Efta-landene. Ja, tog man hel- og halvfabrikata, som i særlig grad har mødt toldmure, viser det sig, at eksporten til EEC er øget med hele 72 pct., til Efta kun med 57 pct. Og hvad angår levnedsmidler havde Sverige haft en værdistigning på 60 pct. til EEC mens forholdet til Efta i denne henseende var uforandret (jfr. p. 81 ff). En undersøgelse over eksportpriserne for udvalgt toldbelagte varegrupper viser endvidere en større stigning i hjembragte priser for varer til EEC end til Efta.

Denne undersøgelse, der ikke kan refereres detaljeret her, fører forfatterne til den konklusion, at i virkeligheden betyder toldmure ikke særlig meget i samhandelen mellem lande på et højt industrialiseret niveau og med et stadigt stigende forbrug. Dels slår toldsænkningen ikke igennem over for forbrugerne inden for et område med fuld beskæftigelse som Fællesmarkedet selv, dels køber forbrugerne varerne ud fra andre hensyn end de rent prisbestemte. Det er leveringsfrister, nyintroduktioner og kvalitetsvariationer som afgør købet mere end priser (p. 92 f). Endelig glemmer man meget ofte, at det langt fra er alle varer, der møder toldmure ved indførsel i EEC. I en tabel p. 101 vises følgende tal for svensk eksport til De Seks + Danmark-England-Norge:

Toldfrie: 51 %	Normal told: 11 %
Lav told: 19 %	Høj told: 19 %

Hertil kommer i følge forfatterne at man i fremtiden sandsynligvis vil være tvunget til at arbejde sig frem mod stadig større frihandel mellem alle højt industrialiserede områder i verden. USA har indledt med at give præsidenten bemyndigelse til meget betydelige todsænkninger for det amerikanske marked mod at USA så selvfølgelig opnår tilsvarende gunstige forhold ved indførsel i EEC. Englands forhold til Commonwealth vil i alle fald presse udviklingen i samme retning og i det lange løb vil EEC heller ikke kunne fastholde en diskriminerende holdning over for u-landsområderne. Det vil altså sige, at det frie marked som sådant ikke bliver en gevinst specielt ved indtræden i EEC men under forudsætning af en iøvrigt rolig udvikling er en uundgåelig økonomisk konsekvens i store dele af verden (p. 121 ff).

Hermed når de tre svenskere til den samme slutning som den danske forfatter: at oprettelsen af EEC og andre landes senere indtræden deri næppe kan begrundes økonomisk, men primært må betragtes som en politisk afgørelse, hvilket igen i det sidste kapitel får de tre overbeviste tilhængere af den svenske neutralitetslinje til på det skarpeste at advare mod nogen som helst svensk tilknytning til denne nye politiske stormagtsblok. Sverige kan økonomisk udmærket bære at holde sig udenfor, om så også både Danmark, Norge og England går med, og Sverige bør gøre det, for »på længre sikt torde det vara maktblockens andel af världen som minskar och inte de neutralas« (p. 131).

Niels Højlund.

Året nov. 1961—okt. 1962

Sidste årsberetning blev indledt med Askov højskoles byggeregnskab for tiden 1956—61. Vi kan derfor passende indlede denne årsberetning med at gøre en smule rede for skolens driftsregnskab.

Som man vil kunne se af sidste års status og driftsregnskab, har vi nu en prioritetsgæld på 3.593.544,84 kr. og en renteudgift på 142.916,48 kr., ikke noget overvældende beløb i forhold til gældens størrelse, men det skyldes, at den største del af prioritetslånet — statslånet på 2.681.500,— kr. — kun forrentes med 4 pct. Det beskedne driftsoverskud på 16.633,93 kr. viser, hvordan vi ville være stillet, hvis vi skulle betale normal markedsrente for dette beløb. Trods de favorable rentevilkår er resultatet af driftsregnskabet langt fra imponerende. Der er f. eks. ingen afskrivning på bygninger, og der er heller ikke blevet noget til henlæggelse til fremtidigt byggeri. Selvom der naturligvis næppe foreløbig bliver tale om egentlig nybyggeri, så er der flere af de gamle bygninger, der trænger til sanering. Den væsentligste forklaring på det dårlige resultat af driftsregnskabet ligger i pengenes stadig forringede værdi. Det er nemlig sådan, at det beløb, der er modtaget i statstilskud for 1961—62, er beregnet af skolens udgifter i 1960—61. Når således lønningsudgifterne er steget med ca. 80.000 kr. fra det ene år til det andet, betyder det, at der i 1961—62's regnskab er udbetalt 80.000 kr., som der ikke er indgået tilsvarende statstilskud for, nemlig 70 pct. af beløbet, eller 56.000 kr. Når engang pengeværdien kommer i ro, vil det naturligvis hjælpe noget på vore øjeblikkelige likviditetsvanskeligheder og pynte lidt på regnskabet.

Selvom vi hvert år har propfyldt vinterskole og som regel har så mange elever på sommerkurserne, som vi kan overkomme, er det altså ikke nogen særlig god forretning at drive højskole, men endnu løber det da rundt. Med den nye omsætningsafgift, og hvad der ellers kan komme af prisstigning, bliver det nok nødvendigt at forhøje elevbetalingen endnu engang. Vi regner med, at den til næste vinter må op på 350 kr. pr. md.

Mens skolens regnskabsår af praktiske grunde går fra 1. maj til 30. april, plejer årsberetningen her at omfatte tiden november—oktober, sådan at den sommertermin, der behandles her er maj—oktober 1962, mens det i regnskabet er sommeren 1961, der figurerer. Dette kunne synes upraktisk, men da indberetning til ministeriet

skal følge finansåret, kan vi ikke ændre ved regnskabsåret, og vi synes, at årsberetningen skal være så ny som mulig.

Derfor fortsætter vi som hidtil med årsberetningen nov.—okt.

Vinterskolen begyndte som sædvanlig med fuldt hus, dog kom et par af de mandlige elever til senere på grund af militærtjeneste. Der var ialt 344 elever (186 kvindelige og 158 mandlige), heraf var de 332 her alle 6 måneder.

Af de 158 mandlige elever var 13 fra udlandet. 48 af dem var over 25 år, 76 var 21—24 år, og 34 var 19—20 år. Af de 145 danske elever var 71 fra byer, mens 74 var fra landdistrikter. 62 var indtil opholdet her beskæftiget ved landbrug, men en del af dem var på vej til at skifte erhverv, 30 af de mandlige elever var studenter, og resten repræsenterede de fleste grene af danske erhverv uden for landbruget.

Af de 186 kvindelige elever var 11 fra udlandet. 42 af dem var over 25 år, 63 var 21—24 år og 81 var 20 år og derunder. Af de 175 danske elever var 120 fra byer, mens 55 var fra landdistrikter. 20 af eleverne havde husligt arbejde som erhverv, 31 var beskæftiget ved handels- og kontorfaget, der var 36 sygeplejersker, 4 lærerinder, 36 studenter og resten fordelt over forskellige andre erhverv.

236 elever havde statsstipendium til et samlet beløb af kr. 275.515,00.

Det 3 mdr.s udvidede sommerkursus var besøgt af ialt 121 elever (92 kvindelige og 29 mandlige), heraf var de 118 her hele tiden. 3 mdr.s nordisk lærerkursus talte ialt 26 deltagere (10 kvindelige og 16 mandlige). Således var sommerens elevtal i de tre måneder ialt 147.

Af de 29 mandlige elever var 4 fra Sydslesvig. 23 elever var fra byer. 7 af dem var over 25 år og 22 mellem 19 og 24 år, 3 af de danske elever var landmænd, 8 studenter og resten fra forskellige andre erhverv.

Af de 92 kvindelige elever var 6 fra udlandet (heraf de 4 fra Sydslesvig). 51 af dem var fra byer. 11 elever var over 25 år, 32 fra 21—24, og 49 var 20 år og derunder. 9 af eleverne havde husligt arbejde som erhverv, 33 af eleverne var beskæftiget på kontor eller ved handel og industri, 5 var sygeplejersker, 14 studenter, mens resten var beskæftiget ved eller forberedte sig til andre erhverv, f. eks. var der en del børnehavelærerindeaspiranter.

På sommerskolen havde 66 elever statsstipendium med ialt kr. 35.796,00. Vi havde sidste sommer igen et familiekursus med 25 voksne deltagere, hertil kom julikursus for lærere med 62 deltagere.

Det betyder, at skolens faste kursus har haft ialt 578 deltagere i tiden november 1961—oktober 1962.

Af ovenstående statistik vil man se, at noget over halvdelen af eleverne nu kommer fra København og andre byer. Slår man op i årsskrifter fra før 1950, opdager man, at forholdet dengang var: ca. $\frac{1}{3}$ fra byerne og $\frac{2}{3}$ fra landet; denne udvikling er jo meget for-

stælig. Et andet tidens tegn: Mens dengang ca. halvdelen af de kvindelige elever skrev sig som husassistenter, er der nu kun 10 pct. af eleverne, der beskæftiger sig med husligt arbejde. Også i antallet af landmænd er der en forholdsmæssig nedgang, men ikke så stor, som man skulle vente.

Iøvrigt er elevflokken som tidligere fra alle landets egne, man kan lægge mærke til, at gennemsnitsalderen — mellem 23 og 24 år — er lidt højere, men det kan jo skyldes, at vi ikke længere modtager elever under 19 år.

Til lærerstaben kom sidste vinter nogle nye. Den amerikanske sociolog Peter Siegle var gæstelærer her hele vinteren. Ligeledes — kun for vinteren — kom Klaus Hoffmeyer, som bl. a. havde de dramatiske øvelser. Landbrugskandidat Thormod Christensen kom også til november 1961. Det er nyt med en landbrugslærer, men der var god brug for ham, så Th. Christensen er her stadig. Sidst i november måtte Kamma Laursen lade sig indlægge på hospitalet. Sygdommen med rekreation varede resten af vinteren. Vi fik da en ny lærer efter jul, cand. mag. Jan Nissen, som blev her til august. Til maj, da Klaus Hoffmeyer rejste, fik vi som ny lærer cand. mag. Jes Tange Jessen, der var elev her for en del år siden.

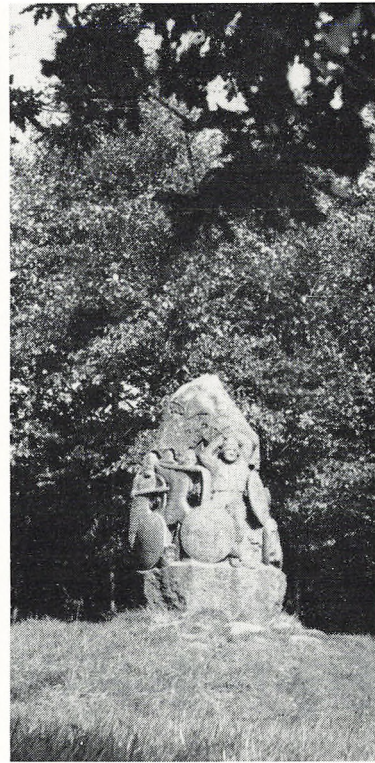
Selv om lærerstaben år efter år ændres, er undervisningsplanen stort set den samme som den længe har været. Der holdes foredrag i samme udstrækning som før. Særholds- og studieholdsemner er omtrent de samme. Vi har stadig vore lørdagsklem med optræden af lærere og elever, men som til de månedlige offentlige møder henter vi ofte kræfter til klemaftener udefra. Ikke så få film bliver i vinterens og sommerens løb forevist, sidste vinter havde vi bl. a. 3 Ingmar Bergmann-film. Vi opretholder også de ugentlige hjemmeaftener, hvor eleverne får lejlighed til at besøge deres lærere i de forskellige fag og de lærere, der er husværter for dem. Noget nyt er husmøderne: Et par gange om måneden samles eleverne i de enkelte huse over en kop middagskaffe hos de respektive husværter til drøftelse af praktiske problemer.

Der er i årets løb blevet undervist i ialt 12.422 timer, heraf på vinterskolen 9.404 timer og på sommerskolen 3.018 timer.

I vinterens og sommerens løb har vi haft besøg af over 20 gæsteforedragsholdere. Der er blevet talt om politiske spørgsmål (ikke mindst fællesmarkedet) af folketingsmedl. dommer Testrup, redaktør Ida Lundkvist, magister John Danstrup, professor Nyboe Andersen, Mads Lidegaard (tidligere lærer på Grønland), forstander Ejner Jensen, handelsminister Hilmar Baunsgaard og professor J. Gelting. Over andre emner blev der talt af højskolelærer fru Jytte Engberg, forfatterne Broby Johansen, Aalbæk Jensen og Bjørn Poulsen (holdt en række foredrag i april), af prof. Sv. Møller Kristensen, forstanderne Knud Magnild (Askovgården) og Bøgh-Andersen (fra Sydslesvig) samt

Fra skolelivet.

Fra Skibelund.

lektor Græsholt, og som sædvanlig havde Jørgen Bukdahl en række foredrag både vinter og sommer.

Kunstugen lå omkring 1. februar. Det var her en gammel bekendt af skolen, den tyske pianist, professor Jürgen Uhde, der tog sig af musikken, og i festsalen var udstillet malerier af kunstmaleren Heerup. Det var i kunstugen, at John Danstrup holdt en række foredrag om udenrigspolitik og Broby Johansen om nordisk helleristning og moderne kunst.

En gammel tradition blev opgivet sidste vinter, nemlig dialekt-aftenen. I de foregående år havde det været vanskeligt at få eleverne til at gå i gang med dialekterne; der er så få, der virkelig kan tale dialekt nu. Men vi havde en aften i marts som sædvanlig besøg af Ladelund landbrugsskole og Rødning højskole, og Klaus Hoffmeyers dramatik-hold opførte Den kinesiske mur. Forestillingen blev gentaget 2 gange, en aften for omegnens beboere og en anden for andre naboskoler.

Sommerens gæsteforedragsholdere kom som sædvanlig i juli, hvor aftenforedragene blev holdt af Jørgen Bukdahl, John Danstrup, Klaus Hoffmeyer (lærer her om vinteren) og den franske forfatterinde dr. Erica Simon.

Foruden i kunstugen var der både i vinterens og sommerens løb arrangeret koncerter af forskellig slags. Vi kan nævne, at vi havde besøg fra musikkonservatoriet i Esbjerg, af Sønderjyllands symfoniorkester og i juni af Jydsk akademisk kor.

I tiden fra 1. august til november havde vi som sædvanlig foruden efterårsmødet en del kursus og møder.

Andreas Nielsen.

Af forskellige grunde aflyses i år sommerens elevmøde og henlægges til efterårsmødet den 7.—10. september. Alle gamle elever af ældre og yngre årgange indbydes til dette møde. Særlig indbydes som jubilarer til søndag den 8. september elever af følgende årgange: somrene 1938, 1923, 1913 og vintrene 1938—39, 1923—24, 1913—14.

Askov højskoles regnskab

DRIFTSREGNSKAB FRA 1. MAJ 1961 TIL 30. APRIL 1962

Indtægter:

Indgået skolepenge for diverse kursus:			
Sommerskolen	46.584,00	
Vinterskolen	211.146,16	
Julikursus	1.330,00	
Andre kursus	16.488,58	
Efterbetaling	984,15	276.532,89
<hr/>			
Husholdningsregnskab:			
Indgået for kost fra elever	327.627,50	
— — julikursus	10.319,50	
— — andre	108.525,16	
		446.472,16	
÷ Udgifter til fødemidler m. v.	403.356,28		
Lys og brændsel	12.000,00	
Andel rengøringsudgifter	10.000,00	
Andel pedellen	10.000,00	435.356,28
			11.115,88
<hr/>			
Lejeindtægt:			
Elever	63.850,00	
Kursus	2.805,00	
Lærerboliger	24.350,00	91.005,00
<hr/>			
Østergaards legat		50,00
Diverse indtægter		50,00
<hr/>			
Statstilskud:			
Finansloven (4 kvartaler)	67.000,00	
Højskoleloven for finansåret			
1960—61	476.956,53	543.956,53
<hr/>			
÷ Tilskud til ubemidlede elever overført til:			
Vinterskolen	4.500,00	
Lærerkursus	2.500,00	7.000,00
			536.956,53
			<hr/>
			915.710,30
			<hr/>

Udgifter:

Lærerløbninger	497.944,94
Reparationer og vedligeholdelse	57.075,33
Sundhedskonto	3.495,00
Undervisningsmidler	4.048,09
Biblioteket	10.662,72
Skatter, afgifter og forsikringer	10.375,96
Renter	142.916,48
Omkostninger	84.716,20
Tilskud til udarbejdelse af skolens historie	5.000,00
Afskrivning på inventar:	
20 pct. af kr. 414.208,27	82.841,65
Overskud	16.633,93
	<u>915.710,30</u>

Der er for regnskabsåret 1961—62 ikke foretaget afskrivning på bygninger.

STATUS PR. 1. MAJ 1962

Aktiver:

Kassebeholdning	6.433,03
Postgiro	24.841,60
Andelsbanken, indlån nr. 63646	145.469,49
Tilgodehavende stipendier	59.973,00
Inventar:	
Saldo pr. 1. maj 1961	407.754,67
+ Nyanskaffelser 1961—62	6.453,60
	<u>414.208,27</u>
÷ Afskrevet ifølge driftsregnskabet	82.841,65
	331.366,62
Skolens bygninger:	
Saldo pr. 1. maj 1961	4.901.619,58
+ Nyanskaff. og forbedringer 1961—62	14.625,11
	<u>4.916.244,69</u>
Forsøgsmøllen (ejendomsværdi kr. 44.700,00)	31.750,00
Pantebrev »Lausbøllgaard«	50.000,00
	<u>5.566.078,43</u>

Passiver:

Forskud på statstilskud 1961—62		450.000,00
Mellemregning »Dansk Udsyn«		30.996,14
Forudbetalte skolepenge		400,00
Andelsbanken, folio nr. 9018		9.725,87
Prioritetsgæld:		
Statslån	2.681.500,00	
Jydsk Grundejer-Kreditforening nr. 316..	7.694,71	
— — nr. 604..	538.149,62	
— — nr. 1348..	331.420,96	
— — nr. 3389..	15.741,55	
Pantebrev, J. Th. Arnfred (Askovhus)....	15.000,00	3.589.506,84
Installationslån:		
Møllehuset	700,00	
Askovhus	3.338,00	4.038,00
Byggefond:		
Saldo pr. 1. maj 1961	445.233,79	
+ Indgået 1961—62	12.100,00	457.333,79
Kapitalkonto:		
Saldo pr. 1. maj 1961.....	1.012.443,86	
+ Overskud ifølge skolens driftsregnskab	16.633,93	
	1.029.077,79	
÷ à conto malerier	5.000,00	1.024.077,79
		<u>5.566.078,43</u>

Foranstående driftsregnskab og status er i overensstemmelse med højskolens kassebog og generalhovedbog, som vi har revideret i henhold til beretning af dags dato til bestyrelsen.

Kolding, den 18. august 1962.

Revisionsfirmaet E. Frandsen:

Poul Parkegaard,
statsautoriseret revisor.

/ E. Meng,
revisor, civiløkonom.

Askov Lærlinges generalforsamling

8. september 1962

Formanden bød velkommen og forstander Arnfred valgtes til dirigent.

I sin beretning nævnte formanden, at det havde været et »stille« år i foreningen. Medlemstallet har været lidt lavere end året forud, hvilket dog næppe skyldtes, at kontingentet blev forhøjet. Omtalte foreningens bidrag til den grønlandske højskole, til elevunderstøttelser, til Askovgården og henlæggelsen af 1.000 kr. årligt til en jubilæumsfond i anledning af Askov Højskoles jubilæum i 1965.

Formanden pointerede det betydningsfulde i foreningens repræsentation ved Dansk ungdoms Fællesråds konferencer og generalforsamling. Næste konferences emne er: Danmark i det europæiske fællesskab.

Nævnte, at foreningen havde modtaget en henvendelse fra et udvalg inden for højskolerne vedrørende U-landshjælp igennem kontakt mellem danske hjem og unge fra U-landene.

Regnskabet balancerer med 14.799,60 kr. og slutter med en kasse- og bankbeholdning på 5.655,84 kr.

Under drøftelsen af formandens beretning gav forstander *Arnfred* en kort redegørelse for højskolen i Grønland og nævnte, at det havde været en stor oplevelse at deltage i indvielsen. Skolen har i sommer forskellige korte kurser, men starter sin egentlige virksomhed til november.

Uffe Gertson omtalte *Askovgården* i København og nævnte, at det var et betydningsfuldt arbejde, som var i gang for de unge på Nørrebro, men der er stadig brug for flere lærerkræfter, og han opfordrede gamle elever, som bor i København, til om muligt at give en »hånd« med i arbejdet. Han mente, at støtten (500 kr.) fra elevforeningen ville være et kærkomment bidrag.

Beretning og regnskab godkendtes énstemmigt.

Valg:

Anders Hørlück og Holger Pedersen genvalgtes.

I stedet for Aida Frost og Kr. Nielsen, som ikke ønskede at modtage genvalg, nyvalgtes Ursula Dengsøe Rasmussen og Jørgen Christoffersen.

Elevvalgt 1962—64: Rita Tronskov.

E. Grue-Sørensen genvalgtes som revisor.

Da der ikke fremkom spørgsmål under eventuelt, sluttede formanden generalforsamlingen — og man gik til Klem.

Bestyrelsen konstituerede sig med Lis Rasmussen som formand, Anders Hørlück som næstformand og Jørgen Christoffersen som sekretær.

Bestyrelsen i Askov Lærlinge:

	Valg/genvalg
Lis Rasmussen, Solgårdsvej, Skanderborg	1961
Anders Hørlück, Skodborg	1962
Halvor Egekvist, Vendersvej 26, Odense	1961
Hanne Søndergård Madsen, Listedvej 40, Kastrup	1961
Kirsten Monrad, Præstegården, Vejen	1961
Chr. Kabel, Ringkøbing	1961
Holger Pedersen, Hundstoft, Lunde J.	1962
Ursula Dengsøe Rasmussen, Oksbøl, Nordborg	1962
Jørgen Christoffersen, Ladelund, Brørup	1962
Knud Hansen, Askov Højskole	
Andreas Nielsen, Askov Højskole	
Poul Bendix Knudsen, Spangsminde, Herrested	(elevvalgt 1961/63)
Rita Tronskov, Danmarksgade 10, Hjørring	(elevvalgt 1962/64)

Askov Lærlinges regnskab

1. september 1961 — 31. august 1962

Indtægt:

Beholdning den 1. sept. 1961		3.183,28
1610 betalt kontingent	9.958,90	
1600 holdere af Dansk Udsyn	1.600,00	
Renter	57,42	11.616,32
		<hr/>
		14.799,60

Udgift:

Porto og fragt	1.049,26	
Tryksager og korsbånd	310,75	
Kontorløn	200,00	
Landselvföreningen kontingent	850,00	
Tilskud til Askovgården	500,00	
Elevunderstøttelser	900,00	
Gaver	237,75	
Årsskriftet	5.096,00	9.143,76
Henlagt til 100 års jubilæum (1961)	1.000,00	
— : — (1962)	1.000,00	2.000,00
Beholdning: bank	3.541,37	
— : giro	114,47	3.655,84
		<hr/>
		14.799,60

Askov, den 23. august 1962.

Andreas Nielsen.

Ovenstående regnskab er gennemgået og fundet i overensstemmelse med bilagene. Kassebeholdningen: bank folio 3541,37 kr., giro 114,47 samt elevforeningens bog bank folio nr. 94710: 2039,25 kr. omfattende indskud 2000 kr. fra ovenstående regnskab til 100 års jubilæum.

Askov, den 8. september 1962.

(sign.) *Frode Hasseriis.* (sign.) *E. Grue Sørensen.*

Legater knyttede til Askov højskole

LUDVIG OG CHARLOTTE SCHRØDERS MINDELEGAT

bestemt til understøttelse af elever på Askov højskole. Legatets størrelse er 10463,99 kr., hvorfor der foreligger obligationer på de 7000 kr. og en sparekassebog på resten.

RASMUS FENGERS LEGAT

er givet direkte til støtte for skolen. Legatet ejer 3000 kr. i kreditforeningsobligationer og en sparekassebog på 6373,61 kr. Af renten er anvendt til støtte for elever kr. 200,—.

MORTEN JØRGENSEN OG HUSTRUS LEGAT

er givet til friplads på den almindelige pighøjskole om sommeren. Legatet ejer 2000 kr. i obligationer. Renten vil blive anvendt til støtte for en pige på sommerskolen.

N. F. S. GRUNDTVIGS MINDELEGAT

stiftet 1883 af en »norsk højskoleven«, er på 2811,69 kr., for 2000 kr. andelsbevis og 758,19 kr. i bank.

ASKOV BIAVLERFOND

Legatet er oprettet af »en ven af flid og nøjsomhed«. Det består af obligationer på 1500 kr. og en sparekassebog på 194,00 kr. Renten er efter fundatsens bestemmelse anvendt til støtte for biavlen i Jylland efter forslag fra biavlerforeningens styrelse.

VIGGO ULRIKS PRÆMIELEGAT

Legatet ejer en obligation på 2000 kr. og en sparekassebog i Vejen Sparekasse på 958,61 kr.

HEINRICH OG JOHANNE NUTZHORN'S LEGAT

Legatet er skænket af Johanne og Heinrich Nutzhorn i 1925. Grundkapitalen er 4000 kr., beløbet indestående i Brørup Bank. Med påløbne renter udgør legatsummen 6142,37 kr.

SOGNEFOGED JOHS. POULSEN OG HUSTRUS LEGAT

Legatet, der blev oprettet 1946, er på 5000 kr. Renten skal tildeles elever fra Årre sogn i portioner à 200 kr.

Med påløbne renter udgør legatsummen pr. 1. maj 1961 6173,20 kr. (heraf 5000 kr. i kreditforeningsobligationer). Der blev uddelt 2 legater à 200 kr.

GARDEJER CHR. SKRIVERS OG HUSTRUS LEGAT

Legatet ejer kreditforeningsobligationer for 12000 kr. og 1339,79 kr. i bank. Der er sidste år uddelt legater for 250 kr.

Navne- og adressefortegnelse

over elever på Askov højskole 1962—63

Kvindelige elever sommeren 1962

- Aagaard, Anne Marie, Flemløse st., Fyn
Andersen, Hanne Dorethe, Gerlev, Jylland
Andersen, Lisbeth Hartvig, Fjordvej 6, Holbæk
Andersen, Ragnhild, Dalgas Boulevard 70, København F
Bache, Lise Lotte, C. V. E. Knuthsvej 36, Hellerup
Beck, Kirsten, Mulvadvej 8, Bramminge
Behrens, Vibeke Lyck, Sparekassen, Rødding
Bolton, Elizabeth, Ahlmanns Allé 15, Hellerup
Buus, Inger Marie, Støvring Brugsforening, Støvring
Christensen, Ann-Mari, Drewsensvej 6, Odense
Christensen, Birthe, Strandgade 8, Assens
Christiansen, Marianne, »Haugbyrdgården« pr. Ringsted
Dryholt, Marianne, Stockflethsvej 91, Frederiksberg
Duch, Vibeke, Lembckesvej 23, Odense
Dupont, Solveig, Kongensgade 85, Esbjerg
Dybdahl, Else, »Dybdahlsminde«, Skyum pr. Hørdum, Thy
Dyreborg, Inger Merete, Bjergbygade 3, Slagelse
Ehmke, Wera, Åbenrågade 67, Flensborg
Engelbreth, Judith, Ravsvad, Ikast
Frederiksen, Ulla, Rosenholmsallé 32, København Valby
Friis, Astrid Overgaard, Lillerup, Gedved pr. Horsens
Frydendal, Elsebeth Pedersen, Søvnøget 17, Kastrup
Graae, Susan, Ordrup Jagtvej 66, Charlottenlund
Hanisch, Monika, Koldenbüttel, Sydslesvig
Hansen, Christel, Flensborg, Grosse str. 85
Hansen, Helle Sprove, Tværmarksvej 37, Søborg
Hansen, Kirsten Margrethe, Svanninge, Millinge st., Fyn
Hansen, Lis Nydam, »Nydamgaard«, Guldager
Hauch, Marianne Rosenauer, Stengade 60, Helsingør
Hemmingsen, Bodil Grete, Algade 42, Vordingborg
Hoffmeyer, Lise, Sdr. Villavej 2, Vejle
Holst, Renate, Åstrupvej 146, Haderslev
Højer-Pedersen, Else, Skads, Esbjerg
Jakobsen, Bodil, V. Oustrup pr. Års
Jacobsen, Eva Bertel, Birkeallé 14, Glostrup
Jacobsen, Karen Ulrikke, Landting Højgård, Hanning
pr. Sædding

Jensen, Birthe, Krumom 11, Tønder
 Jensen, Bodil, Vestervang, Fårevejle, Sjælland
 Jensen, Gudrun, Vester Vandet, Thisted
 Jensen, Ingrid Kolding, Grønnegade 33, Nykøbing M.
 Jensen, Lene Damgaard, Jernbanegade 6, Viborg
 Johansen, Kirsten Kammer, Kongsvang Allé 22, Århus
 Jægum, Jytte, Ejby st., Fyn
 Jørgensen, Hanne, Apoteket, Brørup
 Jørgensen, Karin Zacho, Grauballe
 Jørgensen, Tove, Nørregade 24, Frederiks
 Kjær, Bodil, V. Ørum pr. Uldum
 Kristensen, Grethe Bagger, Pårup, Ferritslev, Fyn
 Kristiansen, Hanne Wernberg, Rold pr. Arden
 Krüger, Connie, Brændkjærgade 10, Kolding
 Larsen, Klara Margrethe, Jernbanegade 25, Padborg
 Lorenzen, Lise Glud, Herlufsholm, Næstved
 Madsen, Kirsten Rosborg, Allégade 31, Haslev
 Maintz, Bente, Th. Hansensvej 6, Præstø
 Mandrup, Gertie Rye, Ahlmanns Allé 21, Hellerup
 Michelsen, Ane Kjestine Friis, Haderslevvej 10, Åbenrå
 Mikkelsen, Else Bechshøft, Parkvej 19, Vejle
 Mogensen, Lisbeth, Sortedam Dossering 19¹, København N
 Mogensen, Nanna, Holkavej, Gudhjem
 Moustsen, Lis Gerda Eistrup, Grønnevej 44, Virum
 Nielsen, Inger Pøckel, Svogerslev pr. Roskilde
 Nielsen, Vibeke Kirketerp, Gl. Hasseris, Ålborg
 Olesen, Ulla, Thise pr. Jebjerg
 Pedersen, Annette, Gillesager 186, Brøndbyøster, Hvidovre
 Pedersen, Bente, Lundby pr. Tjæreby st.
 Pedersen, Inger Matthiasen, Eggersvej 26, Hellerup
 Pedersen, Kirsten, Låsby »Nørregård« pr. Låsby
 Pedersen, Tove, Høgholtvej 32, Vejle
 Petersen, Birthe, Kalundborgvej, Pedersborg pr. Sorø
 Pilling, Irene, Füsing Krs., Schleswig
 Rasmussen, Lise Nyholm, Langelinie 23, Odense
 Reilev, Aase Flindt, Fengers Allé 25, Bramminge
 Risager-Jørgensen, Mona, Brandholmvej 4, Valby
 Riskær, Bodil, Blushøjgård pr. Ebeltoft
 Sanders, Ragnhild, Idd pr. Halden, Norge
 Stenz, Charlotte Blegvad, Vingårds Allé 14, Hellerup
 Sunesen, Stella, Øsløs pr. Vesløs, Jylland
 Søndergaard, Kirsten, Skolevej 10, Viby J.
 Sørensen, Lene Marno, Sparresholmvej 37, Brønshøj
 Thygesen, Anna Marie Stentoft, Gammelby, Vejen
 Toft, Christa, Vodder pr. Frifelt

Troelsen, Inga, Vansted, Løgstør
 Ulldal, Bente Christine, Bernstorffsvej 90, Hellerup
 Wegeberg, Helga, Vesterhavsgade 104, Thyborøn
 Weimann, Hanne, Lille Eng, Svendborg
 Wittrup, Kirsten, Fasanvej 22, Herning
 Zachariassen, Henriettevej 19, Charlottenlund
 Ærø, Grete, Godthåbsvej 5, Hobro
 Østergård, Gunhild, Tilsted skole, Thisted

Mandlige elever sommeren 1962

Andersen, Ernst, Hørmested, Sindal
 Andersen, Johan, Fiirgaarde pr. Ry
 Block-Nielsen, Chr., Rosenvænget 15, Nykøbing F.
 Bunkeflod, Hans, Stubbedamsvej 87, Helsingør
 Christiansen, Henry Astrup, Marupvej 28, Skjern
 Clausen, Arne Horsager, Lødderup pr. Nykøbing M.
 Ehm, Horst, Klüssmannstrasse 5, Husum, Sydslesvig
 Framvig, Elmer, Alekistevej 68⁴ th., Vanløse
 Frederiksen, Ib Torben, Strandvej 60, Svendborg
 Hammersholt, Henrik, Hellerupvej 43³, Hellerup
 Hansen, Flemming, C. F. Richsvej 66, København F
 Johansen, Folmer Bruun, Slagelsevej 16, Sorø
 Kristensen, John Kronegh, Stolpegårdsvej 18, Gentofte
 Ley, Jørgen, Ørstedgade, Sønderborg
 Lorenzen, Günter, Flurstrasse 8, Flensborg, Sydslesvig
 Madsen, Palle Schuwendt, Brøndbyøstertorv 47, Hvidovre
 Marcussen, John Alsing, Christiansgade 56, Odense
 Mariager, Erik, Holmgård pr. Hæstrup
 Møssing, Ole, Diget 5², Glostrup
 Negendahl, Hans, Søndre Landevej 3, Sønderborg
 Nielsen, John Ib Årsleff, Rugvænget 8, Næstved
 Pedersen, Chresten Kaltoft, »Rosendal« pr. Gabøl
 Poulsen, Jørn Ravn, Nørregade 82, Herning
 Rantorp, Jørgen Sieverts, Søndervigsvej 67, Vanløse
 Rettig, Heinz, Blasberg 9, Flensborg
 Schlichtkrull, Johan Henrik, Kajerødvej 40, Birkerød
 Skytt, Johannes, Wergelands Allé 6, Søborg
 Sørensen, Jan, Drage pr. Husum, Sydslesvig
 Topp, Viggo, Konghvilebakken 30, Gladsaxe

3 mdr.s lærerkursus sommeren 1962

Bang-Hansen, Inger, Ungdomsskolen, Ølgod
 Dalsgaard, Inger Marie, Sdr. Boulevard 119¹¹ tv., Kbh. V
 Hansen, Marie Skovbølling, Nr. Aby Efterskole, Nr. Aby st.

Johansen, Anny, Hårslev, Sandved st.
 Jørgensen, Anna, Enslev pr. Ulstrup
 Kläning, Ellen, Peter Bangsvej 51, København F
 Nielsen, Inger Kirkevang, Stauning pr. Skjern
 Pedersen, Inger, Ellesø Højgård, Ejby
 Stub, Ellen, Vinde-Helsing Efterskole pr. Gørlev
 Tranæs, Else, Haldum pr. Hinnerup
 Andresen, Arne, Sydskråningen 14, Kgs. Lyngby
 Christensen, Kjeld Mohr, Dronningensvej 24, Frederiksberg
 Christensen, Michael, Christen Bergs Allé 19, Valby
 Frandsen, Jørgen, Røddinge, Stege, Møn
 Frank, Povl Solmer, Sjællandsgade 15, Vojens
 Hansen, Peter E., Holger Danskesvej 83⁴ th., København F
 Ilsøe, Kristian H., Sønderbæk st.
 Johansen, Holger, Hårslev, Sandved st.
 Larsen, Poul Kiel, »Ertebjerggård«, Nr. Broby
 Levinsen, Rasmus, Falkoner Allé 86² th., København F
 Nielsen, Frode, Egå Efterskole pr. Hjortshøj
 Nielsen, Otto Holk, Langelandsvej 26⁴, København F
 Poulsen, Hans Age, Hovedgaden 102 pr. Nyråd
 Simonsen, Poul D., Rådhusvej 22a, Charlottenlund
 Sørensen, Hans Børge, Lyngparken 32, Lyngby

Kvindelige elever vinteren 1962—63

Andersen, Birgit, Hvorupgård
 Andersen, Gitte, Snoghøj pr. Fredericia
 Andersen, Inge Grete, Nørregade 12, Thisted
 Anderson, Jane Elisabeth, Marstalsgade 14⁴, København Ø
 Arnfred, Annette Thalita, Langkjærgård, Birkerød
 Arnfred, Signe, Vandtårnsvej 30, Birkerød
 Bak, Erna Marie, Søndergade 135, Kjellerup
 Baldwin, Julie Anne, 1854 Ruby PL. S. E., Grand Rapids 7,
 Mich.
 Bandholm, Kirsten, Højvangsallé 25, Esbjerg
 Bang, Henriette, Grønnevej 49, Virum
 Bergholt, Inge, Kejlstrupvej 5, Risskov
 Bilenberg Rasmussen, Inge, Rudsgade 36, Ruds Vedby
 Bisgaard, Gertrud, Højbro 20, Nykøbing M.
 Brandt, Karin Merethe, Storegade 176, Esbjerg
 Broch, Ruth, Tobøl, Føvling
 Broe, Magda, Rynkeby st., F.
 Brogaard, Gudrun Skouenborg, Barrit, Jylland
 Bruun, Kate, Tuborgvej 131, Hellerup
 Bunkeflod, Ulla A. de Fine, Nimtofte Apotek, Nimtofte

Christiansen, Tove, Stavnshøjgård, Sønderholm
Christiansen, Vibeke, Havløkke pr. Nørreballe, Lolland
Christon, Tove, Dr. Margrethesvej 5, Århus
Clausen, Bente, Gråsten Teglværk, Gråsten
Dahlgard, Karen Skaarup, Kjelstrup, Søndergård, Skovsted,
Thisted
Dam Hansen, Kirsten, Høve Mark pr. Dalmose
Daub, Karin, Gartnerhaven 10, Kgs. Lyngby
Ditlevsen, Anne, Ved Linden 10⁴ tv., København S
Drewsen, Ragnhild, Landbrugsskolen, Borris
Due, Birthe, Enghøjgård, Skibby
Dueholm Nielsen, Tove, Rold pr. Bred, Fyn
Dvorak Mortensen, Gerda, Læsø pr. Nakskov
Dybdahl Pedersen, Inger, P. S. Krøyersvej 2, Højbjerg
Ebert, Käthe, Guldbergsgade 78, København N
Egemose, Anne Marie, Holmegård, Beldringe, Fyn
Eriksen, Inge-Lise, Fælledvej 5, Fredericia
Fauerschou, Marianne, Jens Løvsvej 9, Charlottenlund
Foged, Kirsten Marie Dyrbye, Vindegade 42², Odense
Foged, Martha, Bruunsgård, Sønderbæk st.
Folmer, Ingrid, Dørken pr. Give
Fredsted, Helle, Grønnevej 216, Virum
Frimodt, Vibeke, Danasvej 6, København V
Frousing, Marianne, Langelinie 115, Odense
Fugl Petersen, Sigrid, Lestrup, Tappernøje
Gjødesen, Vibeke, Jernbanegade 15³, Nykøbing F.
Glerup, Inger Enggård, Grindløse skole, Jullerup
Glogengiesser, Gerda, Skjold pr. Horsens
Gold, Carol, 281 Crest Drive, Tarrytown, New York
Gottschalk, Frauke Alice, Neuberend üb. Schleswig
Greaker, Turid, Gullbakkveien 3a, Høvik pr. Oslo, Norge
Greve, Jytte, Skelby pr. Herlufmagle
Gyde, Nina, Bakkevænget 10, Gentofte
Hagenau Kaster, Birgit, Chr. X's Vej 22, Rosenvang, Århus
Hansen, Birgit Helene, Vardevej 80a, Esbjerg
Hansen, Else, »Spodsbjerg«, Ølstykke
Hansen, Helle, Nyvangen 7, Alderslyst, Silkeborg
Hansen, Jane Lise, Kongensgade 18², Helsingør
Hartvig Hansen, Karen-Elise, Gartnervej 3, Tåstrup
Haubjerg Holm, Estrid, »Nordvang«, Farre st.
Hedstrøm, Maj Naomi Ruth, Teglværksbakken 33, Hellerup
Hegnar, Ragnhild, Drammensveien 337, Lysaker, Norge
Heitmann, Enke, Lyksborg, Svendagade 13, Sydslesvig
Hinrichsen, Ulla Andkier, Simmerstedvej 75, Haderslev
Hoberg Christensen, Kirsten, Assensgade 26³, Århus

Hvidt-Nielsen, Grete, Vestergade 15, Skive
 Hvoslef, Signe, Rieber Nohnsvei 6, Fjøsanger pr. Bergen, Norge
 Hübner, Regula, Neuacherstr. 56, Zollikerberg, Kanton Zürich, Schweiz
 Høiby, Marianne, Bakkegårds Allé 11, København V
 Hørlyck, Nanna, Skodborg
 Høst Jørgensen, Inge Sonja, Dybedalen 5, Århus
 Haarbo, Else, Hostrupsgade 35, Silkeborg
 Ibsen, Agnete Lykke, Skovbovænget 86, Hareskovby
 Jensen, Else Birthe, Melby
 Jensen, Gurli, Søhøj Allé 16, Kastrup
 Jensen, Inger, Peter Rørdamsvej 15, København NV
 Jensen, Jonna, Linnerup Vestergård, Tørring
 Jensen, Kirsten, Goldschmidtsvej 24, København F
 Jensen, Lone Else, Hillerødgade 114, København F
 Jensen, Rahbekke, Kringeltoft, Borris
 Jensen, Rita, Hobrovej 17a, Støvring
 Joensen, Alma, Velbastadvegur, Thorshavn, Færøerne
 Joensen, Herdis, Velbastadvegur, Thorshavn, Færøerne
 Johansen, Karen, Sparekassen, Klokkeholm
 Johansen, Karen Hammer, Søndergårdsallé 24, Esbjerg
 Johansen, Vibeke, Greeley, Colorado, USA
 Jørgensen, Gertrud, Hybenvej 7, Mariager
 Kahr Jensen, Ruth, Nordlundsvej 41, Hvidovre
 Kirkevang Nielsen, Inger, Stauning, Skjern
 Kjær, Lise Lotte, Søvangs Tværvæg 3, Horsens
 Klitgård, Merete, Frederikstov, Thisted
 Knudsen, Anne Lise, Møllevangen 23, Slagelse
 Kristensen, Bodil, Hillerslev
 Kristiansen, Signe M., »Højtoft«, Gudum, Vestjylland
 Kristoffersen, Inger, Fjordvej 25, Høvik, Norge
 Korf, Dorte Søndergaard, Vimmelskafte 38A², København K
 Kvist, Karen, Valsbøl ved Flensborg
 Lange, Jytte, Solhjem, Grejsdalen, Vejle
 Larsen, Bente Elisabeth, Willemoesgade 241, Århus
 Larsen, Kirsten, Over Jerstal
 Larsen, Tove, Svendstrupvej 24, Sct. Klemens
 Lawaetz, Annette, Vejen
 Lawaetz, Ingrid, »Falkensteens«, Slagelse
 Lehmann, Ulla, Strandvej 160, København Ø
 Leschly, Nina, Clarasvej 13, Charlottenlund
 Liebmann, Signe Louise, Platanvej 50, Odense
 Lund Madsen, Gertrud, Moltkesvej 8, Ålborg
 Lund, Kirsten Kaj, Bolbrovej 80, Rungsted Kyst

- Lundby Andersen, Anna, Kovsted Møllegård, Randers
Madsen, Elsebeth, Rovsingsgade 19³, København Ø
Malta-Nielsen, Karen, Skenkelsø pr. Ølstykke
Marno Sørensen, Lene, Sparresholmsvej 37, Brønshøj
Mathiesen, Agnete, Sdr. Broby pr. Brobyværk
Meulengracht Sørensen, Lis, Egeskov pr. Kværndrup
Michels, Edel, Hvidbjerg pr. Børkop
Mitchell, Preston Krag, 806 West Nevada Street, Urbana,
Illinois, USA
Mogensen, Lone Frederikke, Moseskrænten 24, Søborg
Møller Poulsen, Agnes, Livjærgade 13¹¹, København Ø
Møller Christensen, Kirsten, Bredgade 43, Løgstøp
Nielsen, Edel, Ravnstrup
Nielsen, Ellen Johanne, Møllebakken 32, Hobro
Nielsen, Inge, Sprove pr. Stege
Nielsen, Karen, Flintebjerg Allé 9, Randers
Nielsen, Karen Marie, Elsagervej 15, Hjørring
Nielsen, Lis, Bødtchersvej 14, Odense
Nielsen, Zenia, Den danske Husflidshøjskole, Kerteminde
Norrild, Merete Gartnersvinget 16, Kgs. Lyngby
Pallesen, Else-Marie, Kikkenborgvej 33, Kolding
Paludan, Birgitte, Fasanvej, Rønde
Pedersen, Alice, Kastrupvej 308, Kastrup
Pedersen, Birthe, Tårup pr. Frørup, Fyn
Pedersen, Grete, Sorring Skov, Sorring
Pedersen, Hanne, Gl. Osted pr. Roskilde
Petersen, Inge, Rungsted Strandvej 64, Rungsted Kyst
Petersen, Inger, Moseby præstegård pr. Horbelev
Pedersen, Inger Susanne, Søndergade 1, Vejle
Pedersen, Ingerlise, Tåning Haldgård pr. Skanderborg
Pedersen, Jette, Christiansholmsgade 16, Horsens
Pedersen, Lene, Nyvej 6, Langeskov
Peuliche Nielsen, Birgitte, Østbirk Apotek, Østbirk
Philipsen, Hanne, Strandbygade 41, Esbjerg
Pontoppidan, Gunhild, Havnen, Bogense
Præstgård Eriksen, Kirsten, Stadion Allé 26, Århus
Rasmussen, Ellen Margrethe, Særslev pr. Jullerup
Rasmussen, Karna, Grønagergård pr. Kr. Hyllinge
Rosbjerg, Lene, Svinninge
Rousing, Kirsten, Ndr. Fasanvej 324¹, København N
Rytter Christiansen, Else, Slotsgade 16, Randers
Røkke, Aud, Skatval, Norge
Schmidt, Birgitte, Høegholm pr. Trustrup
Schmidt, Johanne Hansine, Blangstedgårdsvej 75, Odense

Schmidt, Marianne, Ordrupvej 102 A, Charlottenlund
Schubert, Hanne, Vindsvej 15, Odense
Schwartz, Annelise, Østerlarsvej 14, Kastrup
Skaksen, Inger Djernis, Bollehede, Rørholt
Skodstrup Johansen, Bodil, Tvedvej, Tved pr. Svendborg
Skov, Bodil Nielsen, Rødkildevej 28, Lendemark pr. Stege
Skovgaard, Lene, Broagergård, Ledstrup pr. Bråde
Slej Petersen, Bente, Højvang, Hvidbjerg st., Thy
Stamphøj Pedersen, Birthe, Egelykkevej 4, Hjallese
Svendsen, Birthe, Nylandsvej 98, København F
Svendsen, Inger, Nestun pr. Bergen, Norge
Søndergaard, Hanne Henriksen, Gravene 1, Viborg
Sønderkær Sørensen, Inger Marie, Gandrup
Sørensen, Anna Elisabeth, Stenosvænget 3, Odense
Sørensen, Eline, Janderup
Sørensen, Hanne, Storegade 14, Randers
Sørensen, Lilli, Mågevej 14, Horsens
Sørensen, Margit, Hvilsted pr. Odder
Sørensen, Tove, Bækkevej, Galten st.
Sørensen, Åse, Møllemarken 34, Bagsværd
Teilmann, Kirsten, Fisketorvet 4, Slagelse
Thomsen, Birgitte, Muldvad 3, Kgs. Lyngby
Thomsen, Bodil, Mejeriet, Jejsing
Thomsen, Hanna, Albjerggård, Oure, Fyn
Thomsen, Ida Elisabeth, A. Nauersvej 31 A, Højbjerg
Thomsen, Margit, Storegård, Brobyværk
Thygesen, Nina, Frederiksberggade 13, Give
Tovborg Jensen, Karen, Odgårdsvej 15, Skive
Tranæs, Helle, Haldum præstegaard pr. Hinnerup
Tronier Hansen, Lis, Tranekærparken 3, Risskov
Undall, Hanne, Hals
Vedel Larsen, Bente, Skansevej 14, Nysted
Vibe-Petersen, Valborg, Rødding
Willadsen, Bente, Nøjsomhedsbakken 15, Brabrand
Winther, Inger-Lise, Silkeborgvej 8a, Horsens
Winther, Karen Lotte, Bratskovvej 13, København Vanløse
Winthereig, Hanna, Tølløsevej 99, Brønshøj
Østergaard, Hanne, Troelstrup, Aulum
Aakjer, Kathrina M., Løgumkloster

Mandlige elever vinteren 1962—63

- Andersen, Herluf Glud, Haderup pr. Skive
Andersen, Laurits H., Dal pr. Thorshøj
Andersen, Magne, »Magnusminde«, Gjurup, Hjørring
Andersen, Ove Kurt, Skolegade 7, Vemb
Andersen, Poul Erik Holm, Gårdboesvej 18, Hjørring
Andersen, Poul Stefan, Kastbjerg skole, Havndal
Andersen, Tony, Ribevej 25, Bramminge
Bech, Jens Bonderup, »Vældegård«, Romdrup pr. Klarup
Begtrup, Erik Worm, Frihedsminde, Nr. Alslev
Bjerrum, Knud Erik, Bjerrum, Ribe
Blauenfeldt, Niels, Søvej 19, Ringe
Boberg Larsen, Knud, Nældebjerg, Greve pr. Tåstrup
Boesen, Jens Jørgen, Tornerosevej 17/2, Herlev
Brix Kjelgård, Peder, Toftegård pr. Sønderlev
Brun, Johan B. C., Asferg, Nygård pr. Fårup
Brynjolf Pedersen, Mogens, Nytorv 5, Viborg
Bunck, Richard, Møgeltønder
Christensen, Egon, Søndersø Vandværk pr. Ballerup
Dalby, Gert, Ryde pr. Vinderup
Dalsgaard, Holger, »Bakkegård«, St. Rørbæk pr. Frederikssund
Danielsen, Niels Chr., Rosenlunde 6, Odense
Dejgaard, Klavs, Sveasvej 53, København V
Due, Bent, Slagelsevej 73, Kalundborg
Dupont, Jørgen,
Eilersen, Søren, Enghavevej 1403, København V
Flesner, Sven Sten, Kærum pr. Assens
Fonnesbech-Sandberg, Claus, Artillerivej 63/47, København S
Fredslund Andersen, Svend, Vestergade 14, Langå
Friedmann, Niels, Dyrehavevej 22, Klampenborg
Fritzner, Karsten, Agården, Vrangstrup
Gissel Nielsen, Mogens, Jupitervej 4, Århus
Glenstrup, Ib, Rosenvangsallé 191, Højbjerg
Grotum Sørensen, Egon, Brønderslevvej 26, Dybvad
Grønborg Eskesen, Eske, Hesselhogård pr. Gårde
Hanghøj, Peder Thimm, Måbjerg pr. Holstebro
Hansen, Carl Erik, Lammehauge, Ringe
Hansen, Hans Iver Mathiesen, Kitale, Kenya (PO. Box 686)
Hansen, Knud H., Ny Møllevej 39, Herning
Hansen, Per Bo, Grumstolsvej 46, Højbjerg
Hauch Andersen, Karl Henrik, Langagergårde, Spjald
Hauskov Jensen, Johannes, Nr. Vium pr. Vemb
Helth, Frede, Åsted, Kvong pr. Tistrup

Hermansen, Jens Jørgen Kargaard, Skibby Bank, Skibby
 Hernø, Uffe, Rolighed, Espergærde
 Hestbech, Leif, »Solvang«, Serup pr. Lemming
 Hestlund Nielsen, Ole, Ringgivevej 2, Give
 Hjerrild, Jens, Ølsted pr. Løsning
 Høgsberg, Christian, Lomborg A/M, Ramme, Jylland
 Jacobsen, Bardur, Vardagøta 45, Thorshavn, Færøerne
 Jensen, Frans, Sølyst, Middelfart
 Jensen, Jens Erik, »Nyby«, Sinding pr. Herning
 Jensen, Jørgen Petersen, Lille Vojensgård, Vojens
 Jensen, Kent, »Mineslund«, Kalundborg
 Jensen, Peder Dyrgaard, Udby Dyrgård, Nr. Aby, Fyn
 Jensen, Poul Ib Sterke, Kauslunde Central
 Jepsen, Hans, Døstrup, Sdrj.
 Jepsen, Henry, Egknud, Ølgod
 Jermiin Nielsen, Simon, Tangeris, Gørding st.
 Jespersen, Tage, »Solvang«, Herborg
 Jessen, Torben, Maibølgård, Kirkehørup, Als
 Jochumsen, Kaj, Dalmose
 Jochumsen, Niels Eigil, H. C. Andersensvej 40, Viborg
 Johansen, Mogens, Duelundgård, Kjellerup
 Johansen, Niels, Bukkeballevvej 38, Rungsted Kyst
 Johnsen Pedersen, Jørgen, Fynsvej 71, Kolding
 Juul Rasmussen, Jens, Holm pr. Lemming
 Junker Kjær, Johan, Oksenvad, Sommersted
 Keldsen Petersen, Erik, Gjerrild
 Kjær, Frank, V. Ørum pr. Uldum
 Knudsen, Henry Søren, Kammergave Mark, Munke Bjergby
 Koefoed-Hansen, Jens, Pilegård, Rø, Bornholm
 Krause, Rolf Darre, Frederikkevej 22, Hellerup
 Kristensen, Alfred, Agerbæk
 Kronegh Kristensen, John, Stolpegårdsvej 18, Gentofte
 Larsen, Jørgen, »Hvidbæk«, Verløse pr. Fakse
 Lassen, Jørgen, Marstrandsvej 4, Svendborg
 Lauritzen, Hans Henrik, Østerå 4, Ålborg
 Levy, Søren, Rolighedsvej 12, Hareskov
 Lindegaard, Peter, Sveasvej 25, Rønne
 Ludvigsen, Frede Mehl, Hedamgård, Frøbjerg pr. Rørmosehus
 Ludvigsen, Sven, Fjenstrup, Stubbekøbing
 Lund, Erik Bjørn, Lembckesvej 5, Haderslev
 Lund, Hans, Branderup J.
 Lundbo, Jørgen, Monradsgade 19, Herning
 Luplau, Peter Samuel, Byvej 41, Højbjerg
 Lysbeck Nielsen, Anton, Steensgård, Sdr. Stenderup

Lützen, Jens, Feldstr. 3, Nibøl, Sydslesvig
Madsen, Karl Jager, Lykkebjerg, Sig st.
Martinussen, Flemming Norman, Ved Bellahøj 11⁹, Kbh. Brh.
Mossing, Ole, Diget 5, Glostrup
Munk, Niels Henrik, Fr. Andersensvej 61, Kalundborg
Møller, Karl Skovgård, Sæbberupgård pr. Løsning
Nielsen, Christoffer, Sct. Helenevej 2, Tisvilde
Nielsen, Svend Åge, Elmvang, Hjallese
Nielsen, Vagn, »Karenslyst«, Ørting
Nilou, Sven, Hauchsvej 6, Sorø
Noring-Riis, Carl, Gasværksvej 10, Nykøbing M.
Olesen, Ole Peter, Ø. Hjermitzlev pr. Brønderslev
Olsen, Erling Thor, Reerslev, Hedehusene
Olsen, Hans Jørgen, Fårevejle, Holbæk
Olsen, Henrik Valdorf, Belvedere 30, Svendborg
Olsen, Kristian, Tangeris pr. Gørding
Overgaard, Gunner, V. Velling, Randers
Paludan, Ebbe Hvalsøe, Larsen Ledetsgade 1, Århus C
Paludan, Otto, Remkolde pr. Klarskov
Pedersen, Ernst, Vester Syv, Viby Sj.
Pedersen, Hans Petter, Larkollen pr. Moss, Norge
Pedersen, Jørgen Erik, »Nygård«, Mou, Himmerland
Petersen, Ole Samsøe, Pilevænget 4, Vejle
Poulsen, Finn Henning, Elsdyrvej, Højbjerg
Poulsen, Svend Carsten, Al pr. Vinderup st.
Paakjær, Henning, Hygum, Klinkby
Ranten, Søren Juel, Jens Løvsvej 4, Charlottenlund
Ravnkjær Larsen, Morten, Godthåbsvej 113², København Frb.
Rud, Niels Jørgen, Balslev Damgård, Ejby, Fyn
Schiøtt, Ole, St. Torvegade 7, Rønne
Schmidt, Carsten, Poppelvej 1, Vejle
Schmidt, Markus, Ørderup, Toftlund
Schou, Hans Henrik, Kirkegade 7, Frederiksværk
Schou, Thorkild, Volderslevvej 30, Hjallese
Skov Larsen, Thorkild, Elmegård, Flemming
Skovsgaard, Frank Andersen, Ørslev pr. Thorshøj
Skytte, Eric, Bøvlingbjerg
Steffensen, Jørgen, Parallelvej 20, Møllholm, Vejle
Sørensen, Hans Chr., Vrenderup pr. Agerbæk
Sørensen, Kjeld, Gammelgården, Grenå
Sørensen, Knud Runge, Heager pr. Nordenskov
Sørensen, Thomas Ernst, Hulvig, Tistrup
Sørensen, Uffe, Harhoffs Allé 36, Ringsted
Thomsen, Hans Helge B., »Vangsbo«, Brønø

- Trolle, Hans Erik, Bøtø pr. Væggerløse
Tronskov, Jørgen Mailand, Danmarksgade 10, Hjørring
Tønnesen, Tønne, Sct. Jacobs Plads 3¹, København Ø
Veitner, Jørgen Boye, Jernbaneallé 86³, Vanløse
Werngreen, Niels Chr., Ejegodvej 9¹, Nykøbing F.
Willig, Per Jørgen, Peter Bangsvej 131, København F
Willey, James Lawrence, 301 Washington Avenue, Difiance,
Ohio
Wilson, George Kenneth, 23 Tyersal Lane, Bradford 4,
Yorkshire, England
Woolridge, Francis Henry, c/o Christison Farina, Illinois, USA
Winthereik, Ole, Solbjerg, Mors
Østergaard, Søren Otto, Virring pr. Skanderborg
Aamann, Niels Honoré, Nordskrænten 2, Holte